

KREMLIN JA KUKKARON EHDOLLA

**Journalistiopiskelijoiden käsityksiä journalismin roolista ja etiikasta
Venäjällä vuonna 2012**

Laura Airola
Journalistiikan Pro gradu -tutkielma
Kevät 2013
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Miksi tutkin venäläistä journalismia?.....	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteesta, tarkoituksesta ja asetelmasta.....	4
2 VENÄJÄ VUONNA 2012.....	7
2.1 Venäjä ja vakaus 2000-2012.....	8
2.2 Vaalien välisistä jännitteistä.....	10
2.3 Mediaympäristö vuonna 2012.....	11
3 KATSAUS VENÄLÄISEEN MEDIAYMPÄRISTÖÖN.....	15
3.1 Mediarakenteen muutos.....	17
3.2 Journalistin rooli ja uuden sukupolven journalistit.....	19
4 LEHDISTÖNVAPAAUS JA ETIIKKA.....	24
4.1 Venäläisiä opetuksia etiikasta.....	24
4.1.1 Venäjän journalistiliiton eettinen ohjeistus.....	26
4.1.2 Etiikka neuvostoajalta nyky-Venäjälle.....	28
4.2 Mediakontrollin välineitä.....	31
4.3 Internet nyky-Venäjällä.....	34
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN: METODIT JA MATERIAALIT.....	37
5.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset.....	37
5.2 Tutkimusmenetelmä: teemahaastattelu metodina.....	37
5.3 Tutkimusaineisto.....	39
5.4 Aineiston käsittely ja analyysimenetelmä.....	39
6 ANALYYSI.....	41
6.1 ”Jatkuvaa työtä ja toimeliaisuutta” – motiivit journalistiikan opiskeluun ja toimittajana työskentelyyn.....	41
6.1.1 Väylä maineeseen ja mammonaan?.....	44
6.1.2 Rehellistä työtä vai ”kompromaatteja” ja ”zakazuhaa”?.....	46
6.2 Journalistin ja journalismin roolit yhteiskunnassa.....	48
6.2.1 Journalistin tehtävä ja tärkeimmät ominaisuudet.....	50
6.2.2 Propagandisteja vai tarkkailijoita – vaikuttaminen yhteiskunnassa.....	54
6.2.3 Tapaus Maksim Kovalski.....	56
6.2.4 Tapaus Oksana Tshelysheva.....	59
6.3 Journalismin etiikka – journalistin sisäinen selkäranka.....	62

6.3.1 Eettisiä ongelmia.....	65
6.3.2 Pelko: ”Jokainen ottaa riskin menessään töihin”.....	72
6.4 Lehdistönvapaus	73
6.4.1 Journalistin suhde valtaan ja politiikkaan	78
6.4.2 Mediakontrolli.....	80
6.5 Journalismin ja lehdistönvapauden kehittyminen.....	81
7 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	85
7.1 Ymmärrys journalistietiikasta.....	85
7.2 Outo vapaus.....	88
7.3 Journalistin rooli.....	89
7.4 Tutkimuksen arviointi ja tulevaisuuden tutkimussuuntia	91
KIRJALLISUUS.....	93

”Journalistin tulee työskennellä niin, ettei häntä erotettaisi tai tapettaisi.”

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani aiheena on journalismi nyky-Venäjällä. Käsittelen työssäni lähemmin journalismietiikkaa ja lähestyn sitä moskovaalaisten journalisti-opiskelijoiden näkökulmasta. Metodina olen käyttänyt haastattelua: kartoitan venäläisten journalistiopiskelijoiden haastattelujen perusteella heidän näkemyksiään siitä, millaisia journalismieettisiä periaatteita tulevat toimittajat pitävät tärkeinä, ja mikä on heidän käsityksensä lehdistönvapaudesta.

1.1 Miksi tutkin venäläistä journalismia?

Kiinnostuin aiheestani syksyllä 2010 opiskellessani vaihto-oppilana Jaroslavlissa, Keski-Venäjällä. Seurasin tuolloin tarkkaan venäläistä uutisointia, ja pääministeri Vladimir Putinin 58-vuotissyntymäpäivän aikaan silmiini sattui erikoinen uutinen. Arvostetun Moskovan yliopiston (MGU) journalismin tiedekunnan naisopiskelijat olivat lahjoittaneet pääministerilleen eroottisen tyttökalenterin, jossa he itse poseerasivat pelkissä alusvaatteissa. Kalenterin kansilehdellä julistettiin: "Vladimir Vladimirovich, rakastamme sinua. Hyvää syntymäpäivää herra Putin!". Se ei ollut ironiaa. Ei nimittäin kulunut kauaakaan, kun samaisen tiedekunnan toiset opiskelijat julkaisivat vastaiskuna oman kalenterinsa. Siinä ei ollut paljasta pintaa, vaan painavia kysymyksiä: "Milloin Hodorkovski vapautetaan?", "Kuka murhasi Politkovskajan?", "Milloin tapahtuu seuraava pommi-isku?". Näitä kysymyksiä esittivät kalenterissa kuusi mustiin pukeutunutta journalismin opiskelijaa suut suljettuina keltaisella teipillä protestina Putinin ajan mediakontrollille. Kalenterin julkaiseminen oli vastahyökkäys syntymäpäiväkalenteritempausta vastaan.

Tapaus herätti kiinnostukseni sitä kohtaan, miten oma ammattikuntani Venäjällä toimii, ja mikä journalistien suhde valtaapitäviin maassa oikeastaan on. Onko heille yhteiskunnan taholta sallittu rooli toistella johtavan puolueen, Yhtenäisen Venäjän, ideologiaa kuin Pravdan toimittajat neuvostoaikaan, vai voivatko he käsitellä valtaapitäviä myös kriittisesti?

Venäjään erikoistunut suomalaistoimittaja Anna-Lena Laurén on luonnehtinut työskentelemistään toimittajana Venäjällä seuraavasti: "Toimittajan on vain kerättävä tietoa mahdollisimman monesta eri lähteestä ja itse arvioitava, mikä

on todennäköistä. Jos puhuu kymmenen ihmisen kanssa, joiden kaikkien tarinat ovat samansuuntaisia, voi olla aika varma ongelman laajuudesta ja luonteesta, vaikka tiedoille ei saa viranomaisilta koskaan vahvistusta”. Laurénin mukaan viralliset lähteet ja viranomaiset vaikenivat Venäjällä muun muassa Kaukasiassa käytävästä taistelusta terrorismia vastaan.¹

Journalismi toimii itänaapurissamme pitkälti eri pohjalta kuin meillä, ja käsitykset journalistin roolista poikkeavat paljolti suomalaisesta ja pohjoismaisesta ajattelusta. Suomessa tiedämme, että toimittajan työ voi olla hyvinkin kohtalokasta Venäjällä, mutta uutisointimme harvoin on kyennyt taustoittamaan paremmin venäläisten toimittajien kokemien uhkausten ja painostuksen taustalla olevia asioita.

Sanan- ja lehdistönvapaus kuuluvat erottamattomasti demokratian käsitteeseen lännessä, ja niiden puute on jatkuva Venäjä-kritiikin aihe meillä. Venäjää kritisoidaan länsimaissa varsinkin ihmisoikeuksien loukkauksista, jotka ovat usein kohdistuneet juuri journalisteihin. Hämäriä journalistien murhia on Venäjällä selvittämättä aina Boris Jeltsinin valtakaudelta, ainakin vuodesta 1995 lähtien, jolloin Venäjän suurimman televisiokanavan (nykyisen 1-kanavan), johtaja ja tunnettu televisiopersoona ja journalisti Vladislav Listjev murhattiin.²

Vladimir Putin teki jo ensimmäisen presidenttikautensa alussa selväksi, että mediakontrolli on yksi hänen valtansa työkaluista. Tiedonvälityksen säännöt tiukentuivat sekä virallisesti että epävirallisesti, ja julkisuuteen nousi erityisesti *Radio Free Europe*n toimittajan Andrei Babitskin tapaus. Babitski kidnapattiin venäläissotilaiden toimesta hänen raportoidessaan toisesta Tshetshenian sodasta alkuvuodesta 2000.³ Tshetshenian sodan raportoinnista tulikin pitkäaikainen piikki Putinin lihassa. Hänen toisella presidenttikaudellaan, lokakuussa 2006 tapahtunut *Novaja Gazeta* -lehden toimittajan Anna Politkovskajan murha nosti toimittajien aseman julkiseen keskusteluun ennennäkemättömällä tavalla, ja se nousi kansainvälisesti tunnetuimmaksi tapaukseksi – ehkä siksi, että ensimmäistä kertaa

1 Airaksinen, Outi: *Venäjä opetti*. Journalisti 3/2010 & Laurén, Anna-Lena (2009): *Vuorilla ei ole herroja*. Helsinki: Teos & Söderströms.

2 Listjev kuului Venäjän tunnetuimpiin journalisteihin 1980-90-luvulla. Hänen murhaajaansa ei koskaan löydetty, mutta murhan taustalla epäillään olleen poliittisia ja taloudellisia motiiveja, sillä Listjev oli julkaissut aiemmin arkaluontoisia tietoja moskovalaisista pankeista, joilla oli yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Venäjällä on jaettu vuodesta 2010 lähtien Listjevin nimeä kantava journalistipalkinto. Lähde: Zassoursky, Ivan (2004): *Media and Power in Post-Soviet Russia*, s. 198.

3 Richter, Andrei (2001): *Media Regulation: Foundation Laid for Free Speech*. Teoksessa Nordenstreng, Vartanova & Zassoursky (toim. 2010): *Russian Media Challenge*.

murhan kohteena oli nainen, ehkä siksi, että tapaus sai alusta lähtien erikoisen leiman murhan tapahtuessa, kenties sattumalta, myöskin Putinin syntymäpäivänä.⁴

Kansainvälinen *Reporters Sans Frontières* (Toimittajat ilman rajoja)-järjestö on rankannut vuonna 2013 Venäjän 148. sijalle maailman lehdistönvapauslistauksessa, jossa on mukana 179 maata. Edellisvuodesta Venäjän sija listauksessa on tippunut Vladimir Putinin palattua presidentiksi. Lehdistönvapautta on rajoitettiin vuonna 2012 jälleen vastaukseksi odottamattomalle opposition protestiaallolle. Venäjän sijaa listalla laskee myös kyvyttömyys rangaista journalisteihin kohdistuvaan väkivaltaan tai murhiin syyllistyneitä.⁵

Journalisteja suojelevan komitean CPJ:n mukaan Venäjällä toimittajia surmataa kolmanneksi eniten maailmassa, edellä ovat vain Irak ja Algeria. Sen jälkeen, kun Putin astui valtaan vuonna 2000, selvittämättömiä journalistien murhia on kertynyt lähes 20. Tutkinnat murhien ympärillä eivät ole useimmissa tapauksissa johtaneet tuomioihin.⁶ On selvää, että maassa, jossa ”vääristä asioista” kirjoittavat toimittajat vaiennetaan, journalismin etiikalla on täysin eri merkitys kuin länsidemokratioissa.

Suomessa journalismietiikkaan kiinnitetään entistä enemmän huomiota sosiaalisen median pelisääntöjen vasta hahmottuessa ja ns. klikkausjournalismin yleistyessä. Julkisen sanan neuvosto (JSN) toimii journalistien itsesääntelyelimenä, joka antaa huomautuksia tiedotusvälineille näiden rikottua journalistin ohjeiden mukaisia eettisiä ohjeita.⁷ Venäjällä vastaavaa sääntelyjärjestelmää ei ole, eivätkä journalismin eettiset käytännöt ole siksi vakiintuneita.

Tutkimukseni avulla haluan valottaa venäläisen median toimintaympäristöä ja tulevien journalistien käsityksiä omasta roolistaan yhteiskunnassa. Tavoitteeni on saada selville, millaista journalismia uusi journalistien

4 Anna Politkovskajan murhaa edeltäneitä tapahtumia ja murhaan liittyviä myyttejä käsitellään muun muassa Marina Galdovskajan dokumentissa *A Bitter Taste of Freedom* (2011). Dokumentaristi ja elokuvantekijä Galdovskaja on Politkovskajan entinen opettaja MGU:n journalismin tiedekunnasta. Dokumentti ei ole saanut tätä kirjoittaessa vielä virallista ensi-iltaansa Suomessa, mutta sitä on esitetty elokuvafestivaaleilla ympäri maailman. Minulle tarjoutui tilaisuus nähdä dokumentti epävirallisessa näytöksessä Venäjän tiede- ja kulttuurikeskuksessa Helsingissä tammikuussa 2013.

5 Reporters without borders: Press freedom index 2013.

6 CPJ (*Committee to Protect Journalists*): Yli 70 journalistia on kuollut Venäjällä työssään vuoden 1992 jälkeen. Näistä 32 on varmistunut murhiksi. Lähde: Journalisti 21-22/2010.

7 Julkisen sanan neuvosto. [www.jsn.fi]

sukupolvi haluaa Venäjällä toteuttaa, ja kuinka tärkeänä journalismietiikan rooli nähdään.

Miksi sitten valitsin tutkimuskohteekseni juuri journalismin etiikan?

Etiikka on yksi journalismin perustavanlaatuisista tukipilareista, jolle koko journalismi rakentuu. Kuvaavaa on, että journalismin opetus alkoi yliopistossa Yhdysvalloissa vuoden 1900 tienoilla juuri etiikan ja lain opetuksesta⁸. Lisäksi itäisten nk. transitiomaiden mediajärjestelmien ammatillisten arvojen ja normien laadusta on toistaiseksi melko vähän tutkimusta⁹.

1.2 Tutkimuksen tavoitteesta, tarkoituksesta ja asetelmasta

Tutkimukseni lähtökohdat perustuvat niille journalistisille opeille ja arvoille, joita olen itse omaksunut suomalaisen korkeakoulutuksen saaneena. Tarkastelen länsimaisesta perspektiivistä journalismia yhtenä yhteiskunnan tärkeimmistä sosiaalisista, poliittisista ja kulttuurisista instituutioista, jotka ovat keskeisiä demokratialle, kansalaisuudelle ja jokapäiväiselle elämälle.¹⁰

Journalismilla on tutkija Gunnar Nygrenin mukaan oikeastaan kaksoisrooli modernissa yhteiskunnassamme. Vaikka sitä tuotetaan ja käytetään kuin mitä tahansa markkinatalouden palvelua, se on kuitenkin samaan aikaan yksi poliittisen kommunikaation ja demokratian peruselintoiminnoista¹¹. Ei ole siis mahdollista keskustella demokratian ongelmista huomioimatta median ja journalismin vaikutusta siihen. Tämä perustelee journalistisen kulttuurin, ajattelutavan ja päivittäisten työrutiinien muutoksen tutkimuksen – sillä se muuttaa myös demokratian olosuhteita.

Eryteisesti kehittyvässä maailmassa ja ”transitioyhteiskunnissa” journalistisen koulutuksen opinto-ohjelma poikkeaa huomattavasti läntisen maailman vastaavasta, ja se vaikuttaa mitä suurimmalta osin journalismin tilaan. Gaunt kirjoittaa:

8 Zelizer, B. (2009): *Journalism and the academy*. Teoksessa *Handbook of journalism studies*, s.33.

9 Tutkimusta aiheesta on alettu julkaista 2000-luvulla. Epp Lauk on tutkinut journalismin etiikan ja lehdistönvapauden suhdetta Virossa (*Freedom for the Media? Issues of Journalism Ethics in Estonia*, 2008) ja ruotsalaisessa Södertörnin yliopistossa on parhaillaan meneillään suuri tutkimus (Nygren, Degtereva, Pavlikova), joka kartoittaa journalistin profession ja arvojen ja ammatillisen etiikan muutosta muun muassa Venäjällä.

10 Wahl-Jorgensen, Karin & Hanitzsch, Thomas (toim. 2009): *Handbook of Journalism Studies*, s. 3.

11 Gunnar Nygren kertoo meneillään olevasta tutkimuksestaan *Journalism in Change* tutkimusblogissaan. [journalism-in-change.blogspot.fi/]

*Countries in which journalists are considered to be government employees or "flacks", the profession is unlikely to attract the best and the brightest students or the most qualified teachers. In such systems, courses on ethics, professional standards, investigative reporting, press history and different aspects of communication theory have no place in the curriculum.*¹²

Toisaalta, Splichal ja Sparks, jotka ovat tutkineet ensimmäisen vuoden journalismin opiskelijoita ympäri maailman, havaitsivat, että normit ja arvot, joita opetetaan semi-demokraattisissa tai itsevaltaisissa valtioissa (jollaiseksi Venäjän voisi kenties luokitella) ovat usein samanlaisia, kuin demokraattisissa maissa omaksutut. Juuri kehittyvissä maissa on havaittu, että ero luokkahuoneen ja todellisen elämän välillä on usein suuri, eivätkä koulutuksessa opetetut arvot välttämättä siirry työelämään.¹³

Venäjä ei ole mediakontrollinsa osalta mikään erikoistapaus. Freedom Housen kartoituksen mukaan edelleen yli puolet maailman maista on tiedonvälityksen osalta vain osittain vapaita tai ei lainkaan vapaita. Hallituksen kontrolloimaa journalismia esiintyy Euroopassakin, erityisesti itäisen Euroopan transitiomaissa, mutta myös vaikkapa Italiassa, jossa median ja politiikan eliitti on vahvasti sidoksissa toisiinsa, eikä yhtenäistä eettistä koodistoa ole luotu.¹⁴ Myös esimerkiksi Espanjassa ensimmäiset journalistien koulutuslaitokset perustettiin Francon fasismin aikaan, ja vasta 1970-luvulla alkoi syntyä hallituksesta vapaata journalismin koulutusta¹⁵. Hallituksen sekaantuminen journalismin opetukseen varmistaa, että journalisteista tulee lojaaleja hallitusta kohtaan.

Toimittajien rooli yhteiskunnassa kertoo paljon myös yhteiskunnan tilasta muuten. Lännessä on puhuttu Venäjän sulkeutumisesta viime vuosikymmenen alusta lähtien. Journalismin kulta-aikaa oli useiden tutkijoiden mukaan glasnostin¹⁶ kausi ja Neuvostoliiton romahtamisen jälkeinen arvotyhjiö. 2000-luvulla Venäjä on ajautunut jälleen yhden puolueen ylivaltaan, jonka asemaa yhteiskunnassa voisi verrata jopa NKP:n¹⁷ asemaan Neuvostoliitossa. Näillä näkymin on jopa

12 Gaunt (1992): *Making the Newsmakers. International handbook on journalism training*, s. 158.

13 Yu, Chu & Guo (2000): *Reform and Challenge. An analysis of China's journalism education under social transition*. *International Communication Gazette* 64(1), s. 75.

14 Splichal (1994): *Media beyond socialism: Theory and practice in East-Central Europe*, s. 145-146

15 Josephi, Beate (2009): *Journalism Education*. Teoksessa *Handbook of Journalism Studies*, s. 45.

16 *Glasnostilla* tarkoitetaan Neuvostoliitossa Mihail Gorbatšovin kaudella (vuodesta 1985 eteenpäin) harjoitettua kansalaisvapauksien ja kansanvallan lisäämisen politiikkaa. Sananmukaisesti glasnost tarkoittaa *avoimuutta*. Ks. esim. Gibbs, Joseph (1999): *Gorbachev's Glasnost: The Soviet Media in the First Phase of Perestroika*.

17 NKP [КПСС=Коммунистическая партия Советского Союза]= *Kommunistitjeskaja partija Sovetskovo Sojuza*, Neuvostoliiton kommunistinen puolue. Ainoa sallittu puolue Neuvostoliitossa.

todennäköistä, että 2000-luvun alusta Venäjää presidentin ja pääministerin rooleissa luotsannut Vladimir Putin olisi Venäjän johtaja ensi vuosikymmenelle saakka.¹⁸

Pastin ja Pietiläisen mukaan myös median riippuvuus valtiosta ja yksityisistä sponsoreista muistuttaa pitkälti neuvostoajan riippuvuutta valtiosta, sillä jopa 90 prosenttia kaikista Venäjän sanomalehdistä ovat valtion elinten tai yksityisten investoijien vahvasti tukemia.¹⁹

18 Pynnönniemi, Katri (2012): *Putinin suunnitelmat kärsivät uskottavuuden puutteesta.* & Levada-tutkimuskeskuksen julkaisu 24.2.2012: *Vybory prezidenta, dopolnenie k prezentatsij.*

19 Pasti, Svetlana & Pietiläinen, Jukka (2008): *Journalists in Russian regions: How different generations view their professional roles.* Teoksessa *Media, Culture & Society in Putin's Russia.*

2 VENÄJÄ VUONNA 2012

Vuotta 2012 voidaan pitää Venäjällä monessa mielessä käänteen tekevänä. Useiden asiantuntijoiden, tutkijoiden ja venäläisten itsensä mukaan juuri tuona vuonna venäläinen kansalaisyhteiskunta heräsi pitkästä ”Ruususen unestaan” ja alkoi korottaa ääntään. Hallitusta kritisoiiva kansalaisliike voimistui etenkin alkuvuodesta, maaliskuun 2012 alussa pidettyjen presidentinvaalien alla. Kansalaisaktivismi teki vuodesta 2012 tapahtumarikkaan myös venäläisessä mediassa.

Poimin johdatukseksi tähän lukuun muutaman kommentin aineistostani. Vaikka haastateltavieni kanssa teemat käsittelivät journalismia, aihe karkasi välillä etenkin ryhmähaastattelussa koskemaan yleisesti tuoreita tapahtumia, sillä vain muutamaa päivää ennen haastattelujen aloittamista Moskovassa todistettiin yhtä lähihistorian suurimmista hallituksenvastaisista mielenosoituksista. Nuorten journalistien näkemykset maansa tilasta alkuvuodesta 2012 toimivat nyt johdatuksena Venäjän nyky-tilanteen tarkastelemiseen. Tämän ryhmähaastattelun tekemisen aikaan ei vielä ollut tietoa Putinin jatkokaudesta presidenttinä.

H1: Reaktiot hallituksen toimia vastaan ovat lisääntyneet Venäjällä sen jälkeen, kun Putin tuli valtaan. Nyt sallitaan mielenosoitukset ja kokoontumiset. Jos Putin valitaan jälleen presidentiksi, se tietää reaktioiden voimistumista entisestään. Putin on hajottanut kansanliikettä hyvin älykkäästi. Viime aikoina on pidetty mielenosoituksia kaikkialla maassa, mutta Poklonnajan kukkulalle kerättiinkin Putinin tukijoita. Suurimmalle osalle kokoontumiseen osallistuneista ihmisistä oli maksettu rahaa. Vastikään pidettiin Putinia tukevat mielenosoitukset myös Voronezhissä ja Tulassa, vaikka siihen asti sielläkin oli ollut protestialto. Hallituksemme on osannut viisaasti säännöstellä kansanjoukkojen näkyvyyttä. Ihmiset voi pakottaa lähtemään tukimielenosoitukseen...

H8: Putin yrittää nyt suojautua puolueelta niin ettei häntä yhdistettäisi siihen. Koko yleinen ilmapiiri on Yhtenäistä Venäjää vastaan.

H2: Kaikki liittyy globaaliin tilanteeseen. Koko maailmassa on nyt nähtävissä poliittista ja taloudellista epävakautta. Venäjä yrittää pysytellä avoimena suhteessaan muihin maihin. Nyt voi vain olettaa muutoksien tapahtuvan. Jos Vladimir Vladimirovitsh (Putin) ja Dmitri Anatolievitsh (Medvedev) haluavat pystellä kiinni vallassa, he katsovat mitä tapahtuu muissa maissa, ja ottavat siitä opikseen. Tekevät reformin, niinkuin Putin teki aloittaessaan presidenttinä. Ja jos he eivät sitä halua tehdä, sitten heidän todellakin on ”kiristettävä muttereita”.

H1: Tyytymättömyyttä ei ole ainoastaan maan sisällä, vaan sitä ovat osoittaneet myös kansainväliset järjestöt. Tietysti se, mitä tapahtuu meillä, on meidän asiamme. Meillä on suvereeni valtio, mutta monet vihjailevat ”Putinin arabikeväästä.”, kysyvät miksi me tuemme Syyriaa ja käytämme veto-oikeutta päätöksissä. Ihmiset kansainvälisellä areenalla näkevät, mitä maassamme tapahtuu, he eivät uskaltaisi sekaantua, mutta...

H8: Sekaantuminen on liian vaarallista, kuten käytäntö on osoittanut.

H6: Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltain näkemykset ovat tärkeitä, mutta sisäisiä ongelmia ei vain voi katsoa sieltä käsin. Meillä valta on ylhäällä, ja kansa on alhaalla. En ole Putinin tukija, mutta minusta ihmiset ovat menneet järjiltään. Sukulaiseni maaseudulla kysyvät suoraan: ”Miksi protestoida? Te ette tiedä, miten asiat olivat 1990-luvulla. Me emme syöneet emmekä nukkuneet kunnolla, meille ei maksettu palkkoja ajallaan. Olisi parempi antaa heidän olla. Ryöstäköön puolueensa, kunhan me saamme elää rauhassa ja vakaudessa”. Muutokset alkavat syvästä sukupolven muutoksesta. Meidän täytyy katsoa kansaamme, verrata itseämme vanhempaan sukupolveen. He ovat peloissaan.

H3: Meillä ei oikeastaan ole tulevaisuudessa vaaleissa valinnanvaraa. Zhirinovski²⁰. Zjuganov²¹. Putin. Ketä äänestää? Nukkeja, marionetteja vai Putinia?

2.1 Venäjä ja vakaus 2000-2012

Kenties tärkein Venäjän presidentti Vladimir Putinin suosion taustalla oleva asia on, että hän on onnistunut luomaan 2000-luvulla maahansa poliittista vakautta.

Vakaudella tarkoitetaan perinteisesti sitä, etteivät päätöksentekoprosessit ja poliittiset tai sosiaaliset muutokset yhteiskunnassa synny konfliktin tai aggression, vaan institutionalisoidun päätöksentekoprosessin johdosta: muutokset suunnitellaan, eikä päätöksiä tapahdu äkkiarvaamatta²².

Lännessä vakauteen on perinteisesti liitetty liberaalin demokratian idea, ajatus poliittisen järjestelmän vakaasta kehityksestä, vapaiden puolueiden ja hallitusten vaihtumisesta sekä riippumattomasta mediasta ja oikeuslaitoksesta. Vakauden saavuttaminen on ollut Venäjälle koko 2000-luvun yksi tärkeimmistä tavoitteista.²³

Venäläinen vakausediskurssi poikkeaa kuitenkin länsimaisesta vakausediskurssista. Putinin presidenttikausien aikainen (2000-2008, 2012 →) vakaus

20 Vladimir Zhirinovski [Владимир Жириновский] on äärikansallinen oikeistopoliitikko ja Venäjän liberaalidemokraattisen puolueen (LDPR) perustaja ja johtaja. Mies on tunnettu värikkäistä mielipiteistään, hän on vaatinut mm. Venäjän rajojen palauttamista vuoden 1900 tilaan. Presidenttiehdokkaana Zhirinovski on ollut viisissä vaaleissa vuoden 1991 jälkeen. Ensimmäisissä vaaleissa hän lupasi kannattajilleen ilmaista vodkaa mikäli tulee valituksi. Lähde: Niinivaara, Susanna: *Presidenttiehdokas Žirinovski lupaa voiton tullen Viipurin Suomelle*. HS 18.4.2007.

21 Gennadi Zjuganov [Геннадий Зюганов] on ääriivasemmistolainen, Stalinia avoimesti ylistänyt kommunistipoliitikko, joka on ollut presidentinvaaleissa useasti istuvan presidentin varteenotettavin haastaja tulematta kuitenkaan kertaakaan valituksi. Venäjän federaation kommunistisen puolueen pääsihteeri hän on ollut vuodesta 1993, duuman jäsen vuodesta 1995 sekä Euroopan neuvoston parlamenttiryhmän jäsen vuodesta 1996. Zjuganov haastoi Boris Jeltsinin vuoden 1996 presidentinvaaleissa, mutta jäi melko täpärästi toiseksi. Maaliskuussa 2000 hän jäi sen sijaan selkästi toiseksi Putinille. 2004 Zjuganov ei asettunut ehdolle, mutta vuoden 2008 presidentinvaaleissa hän sai jälleen toiseksi eniten ääniä. Lähteet: *Biography of Gennady Zyuganov* sivustolla lenta.ru (venäjäksi) & Gennadi Zjuganov Helsingin Sanomien juttusarjassa *Venäjän vuodet*.

22 Ake, C. (1975): *A Definition of Political Stability*. Comparative Politics vol. 7 (2). s. 271-283.

23 Luukkanen, Arto (2011): *Medvedev: Venäjän isäntä vai Putinin renki?*

on tarkoittanut myös median kontrollia, islamismin hillitsemistä, rassistista diskurssia ja toisaalta muukalaispelon pitämistä kohtuullisissa aisoissa. Vakauden ideaa korostanut, vuosituhannen alussa valtaan noussut poliittinen eliitti on käyttänyt varsinkin talouskasvua oman asemansa legitimointiin. Tärkeimpänä argumenttina on ollut Venäjän pelastaminen hajoamiselta ja vajoamiselta anarkian tilaan. Saavutettu vakaus on perustunut lähinnä energiatulojen kasvuun ja median poliittiseen ohjaukseen ja kontrolliin. Kasvaneiden öljytulojen myötä Venäjän riippuvuus länsimaisesta rahasta on vähentynyt, eikä Putinin ole tarvinnut enää kuunnella lännen neuvoja poliittisissa päätöksissään.²⁴

Osittain venäläisen yhteiskunnan vakautuminen on tapahtunut 2000-luvulla kuin itsestään – eniten sitä ovat edesauttaneet talous ja väestön kasvaneet tulot. Ihmiset ovat tyytyväisiä talouskasvuun ja lisääntyneeseen matkustamisen vapauteen. Toisin kuin ennen, eläkeläisten eläkkeet ja virkamiesten palkat on maksettu ajallaan. Tyytymättömiä ollaan vain korruptioon ja vajavaisiin demokraattisiin oikeuksiin sekä valtaviin tuloeroihin, joita korostaa kaikille sama tasavero.²⁵

Putin on saanut taakseen suuren kansansuosion paitsi vakautumisen ansiosta, myös siksi, että Venäjällä on perinteisesti luotettu lujaan johtajaan. Venäjän poliittisen järjestelmän rakenne perustuu presidenttikeskeisyyteen, ja presidentin on ollut helppo koota ympärilleen luotetut miehensä tärkeimpiin hallinnon ja talouden avainvirkoihin. Putinin valtaa on vahvistanut median entistä tiukempi kontrolli, erityisesti televisio, joka on Venäjän eniten kulutettu media ja lähes täysin hallituksen käsissä.²⁶

Vaikkei Venäjää voi pitää kehitysmaana muilla sektoreilla, korruption määrässä se on yhä samalla tasolla monien köyhimpien Afrikan ja Etelä-Amerikan maiden kanssa. 178:n maan korruptiovertailussa Venäjä pitää 133. sijaa²⁷. Korruptio on paradoksaalisesti ollut Venäjän yhteiskunnan vakautta tukeva ilmiö, sillä se pitää virkamiehistön tyytyväisenä. Korruptio kuitenkin aiheuttaa epäluottamusta valtaan ja legitimaatiokriisin.²⁸ Myös taloudessa Venäjä käyttäytyy monien kehitysmaiden

24 Pain, Emil (2011): *The Political Regime in Russia in the 2000s. Special Features, Inherited and Acquired* & Saari, Sinikukka (2011): *Vakaudesta pysähtyneisyyteen*. FIIA Comment 10/2011.

25 Levada-tutkimuskeskuksen julkaisu 9.2.2012: *Naseleniju nadofjela vertikal vlasti*.

26 Vartanova, Elena & Zassoursky, Yassen (2003): *Television in Russia*, s. 105-106 & Raskin, Andrei (2001): *Television: Medium to Elect the President*, s. 93-114.

27 Corruption Perceptions Index 2012, Transparency International.

28 Gorenburg, Dmitri (2009): *The Role of Corruption in Russian Politics*, s. 3-7.

tavoin: se myy lyhytnäköisesti raaka-aineitaan kehittämättä jalostusta omalla maaperällään.²⁹

2.2 Vaalien välisistä jännitteistä

Loppuvuodesta 2011 Venäjällä kumuloituneet yhteiskunnalliset ongelmat alkoivat näkyä odottamattomalla tavalla, kun epärehellisiksi koetuista duumanvaaleista pontta saanut kansalaisyhteiskunta ”nosti päätään”. Moskovassa kokoontui joulukuussa 2011 muutama yli 100 000 ihmisen mielenosoitus kritisoimaan epärehellisiksi väitettyjä duumanvaaleja. Vaalien ympärille syntynyt ”valkoisen nauhan liike” marssitti kadulle pitkään näkymättömissä olleen tyytymättömyyden, jonka kaltaista ei oltu nähty Venäjällä sitten 1990-luvun alun.³⁰ Ennen maaliskuun 2012 alun vaaleja alkoi vaikuttaa jo siltä, että ”putinilainen vakaus” olisi ohi. Moni asiantuntija ja tutkija katsoi tapahtumien johtavan käänteentekevään muutokseen, joka tarjoaisi mahdollisuuden vapaan kansalaisyhteiskunnan syntymiselle.³¹

Valkoisen nauhan tärkein ase oli sosiaalinen media, ja sen vaikutus kansalaisliikkeen aktivoitumiselle onkin merkittävä. Opposition manifestit ja mielenosoituskutsut levisivät blogosfäärissä ja sosiaalisessa mediassa. Hallinnon kannalta hankalaksi osoittautui liikkeen hallitsemattomuus – netissä mielenosoituskutsuja levittävää ei voinutkaan saada kiinni ja vaientaa.³²

Olennainen muutos kansalaisaktiivisuuden luonteessa oli myös mielenosoitusten järjestäytyneisyys – mielenosoittajat olivat vihaisia, mutta eivät aggressiivisia. Joukossa ei ollut vain anarkisteja, vaan kaikenlaisia ihmisiä, joista vaarallisimpana hallinnolle näyttäytyy vakautta ylläpitänyt keskiluokka.

Keskiluokan osuuden arvioidaan olevan Venäjän väestöstä nyt noin 20-25 %. Kasvu on nopeaa, ja joidenkin arvioiden mukaan jopa 82 % venäläisistä kotitalouksista kuuluu keskiluokkaan vuoteen 2015 mennessä³³. Keskiluokan vaatimukset ovat 2010-luvulle tultaessa alkaneet olla perustavanlaatuisia: poliittisen elämän elvyttämisen lisäksi vaaditaan oikeuslaitoksen ja poliisin uudistamista,

29 Tiilikainen, Teppo (2012): *Poliittinen epävakaus ja korruptio pelottavat sijoittajia Venäjällä.*

30 Sandford, Daniel: *Russian election: Biggest protests since fall of USSR.* (BBC 10.12.2011)

31 Tietotoimisto Interfax (2012): *Russia and CIS Presidential Bulletin: Experts sum up results of protest year at Interfax press conference.* (Julkaistu 6.12.2012)

32 Lonkila, Markku (2012): *Russian protest on- and offline.* FIIA Briefing paper 98, 2/2012.

33 Ernst & Young: *Middle class consumer profile.*

kunnollista koulutusta ja jopa vapaata mediaa. Suurimpana ongelmana nähdään kuitenkin korruptio, joka on tunkeutunut Venäjällä hallinnon joka alueeseen.³⁴

Protesteista huolimatta Putin valittiin maaliskuun 2012

presidentinvaaleissa uudelle kaudelle. Protesti kuihtui siihen, ettei sen käynnistäjillä ollut selkeitä yhteisiä vaatimuksia, ja kuohuntaan liittyi enemmän tunnetta kuin järkeä. Vaatimukset median vapauttamisesta ovat kuitenkin tutkimukseni kannalta kiinnostavia, ja protestimieliala näkyi myös haastateltavieni vastauksissa.

2.3 Mediaympäristö vuonna 2012

Venäläinen media on ollut jonkinlaisessa murroksessa Neuvostoliiton hajoamisesta lähtien. Nyt käynnissä olevan muutoksen keskiössä eivät liene perinteiset mediat – sanomalehdet tai televisiokanavat – sillä ihmisten luottamus niihin on järkkynyt. Internet ja sen luomat uuden median muodot ovat olleet keskeisiä vuoden 2012 protestien aikaisessa tiedonvälityksessä. Tässä luvussa esittelen muutamia näkyvimpiä tiedotusvälineisiin kohdistuneita hyökkäyksiä vuonna 2012.

Oppositioimielialaa vahvisti Venäjällä vuonna 2012 internetin mahdollistama ajatusten vaihto ja yhteydenpito samanhenkisten välillä. Internetyhteisön voima auttoi selättämään tiedonjakamisen ongelmat jo duumanvaalien alla loppuvuodesta 2011. Vaalikamppailun aikana Putinista tuli rajattoman pilkan kohde internetin foorumeilla. Myös vaalivilpeistä tallennetut välittömät todisteet levisivät internetissä. Vastaavaa vapautta ei printtilehdistö ole saavuttanut: duumanvaalien alla sai lähteä muun muassa laatulehti *Kommersant Vlastin*³⁵ päätoimittaja Maksim Kovalski lehden uutisoitua vaalivilppeilyistä. Kovalskin erottanut lehden omistaja, miljardööri Alisher Usmanov perusteli

34 Remington, Thomas F. (2011): *The Politics of Inequality in Russia*, s. 58-62.

35 Vuonna 1989 perustettu *Kommersant Vlast* (Коммерсантъ, eli *liikemies* ja власть, eli *valta*) on politiikkaan ja talouteen keskittynyt sanomalehti, jonka levikki on noin 130 000 kappaletta. Lehti on kokenut äkillisiä päätoimittajavaihdoksia aiemminkin. Vuoden 2006 omistajavaihdoksen yhteydessä silloinen päätoimittaja Vladislav Borodulin erosi tehtävästään. Lehden omistus siirtyi tuolloin Alisher Usmanoville, joka on valtio-omisteisen kaas- ja öljy-yhtiö Gazpromin tytäryhtiön *Gazprom investholdingin* johtaja. Borodulinin eron arveltiin johtuvan siitä, että lehden julkaisupolitiikan nähtiin muuttuvan Kremläiä hyvin lähellä olevan tahon omistajuuden johdosta. Näin ilmeisesti tapahtuikin, sillä Kovalskin erottaminen kieli hallinnon herkkänahkaisuudesta vaalien alla 2011. Toisaalta *Kommersant* on jatkanut osittain melko itsenäistä linjaansa. Esimerkiksi lokakuussa 2012 lehden kolumnisti Sergei Strokan luonnehti kirjoituksessaan ”Stalinin haamun asuttaneen Putinin ruumiin” ja vanhan järjestelmän näyttävän huolestuttavia paluun merkkejä nyky-Venäjällä. Lähteet: Weir, Fred (2012): *Prospect of show trial stirs some Russians' memories of Stalinism* & World Association of Newspapers and News Publishers.

päätoimittajan erottamista tutkimukseni kannalta mielenkiintoisella perusteella: tämä oli rikkonut ”eettisiä sääntöjä”. Usmanov ei kuitenkaan tarkentanut, mitä sääntöä Kovalski tarkalleen oli rikkonut.³⁶

Helmikuussa 2012 riippumaton televisiokanava *Dozhd*³⁷ sai faksin Moskovan syyttäjänvirastosta, joka pyysi kanavan johtoa selvittämään yksityiskohtaisesti, mistä kanava on saanut rahoituksensa joulukuun 2011 massiivisten mielenosoitusten raportoimiseen ja televisioimiseen. Tiedustelu tehtiin Kremlin nuorisojärjestö Nashin entisen johtajan ja Yhtenäisen Venäjän kansanedustajan, Robert Shlegelinin, aloitteesta. Hänen mukaansa *Dozhd*-kanava toimi opposition ”informaatio-sponsorina”, ja hän halusi saada tukea huhuille, joiden mukaan mielenosoitusten uutisointi olisi rahoitettu ulkomailta.³⁸

Huhtikuussa 2012 Venäjän silloinen sisäasiainministeri Rashid Nurgalijev kertoi julkisuuteen, että Venäjälle perustetaan valvontakeskuksia, joiden tehtävänä on seurata ”ekstremismin merkkien” ilmenemistä mediassa. Ilmoitus herätti lehdistössä pelkoa siitä, että kiistanalaista ekstremismin vastaista lakia (aiheesta lisää luvussa 4.2 *Mediakontrollin välineitä*) tulkittaisiin mielivaltaisesti ja käytettäisiin itsenäisten tiedonvälittäjien vaientamiseen, sillä ”ekstremismin” käsite tuntui olevan kovin häilyvä.³⁹

Toukokuussa 2012 venäläinen dokumentaristi Pavel Kostomarov alkoi seurata dokumenttisarjan avulla uuden oppositioliikkeen toimintaa ja sen johtajia. Pyyntö sarjan tekemiseen oli tullut NTV-kanavalla⁴⁰ työskentelevältä journalistilta

36 Ks. esim. Yle Uutiset tai RIA Novosti 13.12.2011.

37 2000-luvun lopulla perustettu televisiokanava *Dozhd* (ДОЖДЬ eli *sade*) on tiukasti hallituksen kontrolloimassa Venäjän televisiossa harvinainen ilmiö – itsenäinen kanava, joka on suunnattu nuorelle yleisölle. Dozhdin tunnuslause on: ”Antakaa televisiolle vielä yksi mahdollisuus” (*Dajte televideniju ishjo odin shans*). Dozhdin tekijät luonnehtivat kanavan olevan suunnattu ”tiedostaville, aktiivisille, menestyville kansalaisille, joilla on halu vaikuttaa ja osallistua yhteiskunnallisesti”. Dozhd oli yksi ensimmäisistä tv-kanavista, jotka uutisoivat vuoden 2011 parlamenttivaalien vaalivilppiä vastaan syntyneistä protesteista. Dozhdista tuli ”opposition ääni”, sillä se käytti protestien aikaan omana kanavalogonaan opposition tunnusta, eli valkoista nauhaa. Ensimmäistä kertaa jo joulukuun alussa 2011 hallitus pyysi kanavaa näyttämään kopioita sen protesteja koskevista uutisista, jotta voitaisiin tarkistaa, onko kanava noudattanut Venäjän medialakeja uutisoinnissaan. Juuri ennen joulukuun 10.päivän suuria protesteja silloinen Venäjän presidentti, Dmitri Medvedev, irtisanoutui twitterissä Dozhd-kanavaa seuraavien joukosta. Toisaalta, RIA Novosti-uutistoimiston mukaan Dozhd oli ensimmäinen joukkotiedotusväline, jota presidentti Medvedev alkoi twitterissä seurata. Lähteet: Ennis, Stephen: *Analysis: Russian TV grapples with protests*. (BBC News 10.12.2011); Toohey, Nathan (2011): *Medvedev unfollows Dozhd TV*. (The Moscow News 9.12.2011) & Dozhdin kotisivut: tvrain.ru/about/.

38 Reporters Without Borders, lehdistötiedote 17. helmikuuta 2012.

39 Kolesnikov, Andrei: *Kokteil' Nurgaliev*. Novaja Gazeta 2.4. 2012.

40 NTV-kanava (*HTB*) tuli tunnetuksi venäläisen itsenäisen televisio-toiminnan pioneerina. Se perustettiin Vladimir Gusinskyn johtaman Media-Mostin tytäryhtiöksi Neuvostoliiton kaaduttua.

loppuvuodesta 2011. Kostamorov alkoi toteuttaa työtovereineen *Srok*-nimistä dokumenttiprojektia, jonka tarkoitus oli julkaista NTV:n nettisivuilla toukokuusta 2012 lähtien päivittäin lyhyitä, muutaman minuutin mittaisia dokumentaarisia otteita kansalaisaktiivisuuden muodoista Venäjällä. Dokumentin teko NTV-kanavalla loppui joulukuussa 2012 poliisin tehtyä kotietsinnän Kostamorovin asuntoon ja takavarikoitua kuvattua materiaalia. Kostamorovin työryhmä on kuitenkin jatkanut dokumenttiprojektiaan venäläisen uutissivusto *lenta.ru*:n kautta.⁴¹

Vaikka edellä lueteltuja selkeitä tiukennuksia ja pelotteita vuonna 2012 kohdistui joukkotiedotusvälineillekin, kansalaisaktiivisuuden henki synnytti toisaalta myös uusia, itsenäisiä mediajulkaisuja ja viestinnän tapoja. Venäläiset journalistit kritisoivatkin länsimaisia lehdistönvapautta tarkkailevia järjestöjä (*Reporters Without Borders, Freedom House*) yksisilmäisyydestä ja siitä, etteivät ne ota huomioon Venäjän mediakentän laajoja muutoksia, ja uusia, yleisön ulottuvilla olevia itsenäisiä julkaisuja, jotka syntyvät ”länsitutkan” ulottumattomissa. Amerikkalainen *Freedom House* -järjestö perusteli Venäjän alhaista sijaa lehdistönvapauslistauksessaan vuonna 2012 sillä, että Venäjällä yleisiä ovat yhä ”valikoiva oikeus”, jota käytetään tuomitsemaan itsenäisiä journalisteja, journalistien selvittämättömät murhat ja valtion kontrolli lähes kaikkien perinteisten viestimien osalta. Lisäksi itsenäisten radiokanavien, sanomalehtien ja televisioasemien seuraaminen on suurten metropolien (Moskova, Pietari) ulkopuolella vaikeaa. Perinteisten viestimien osalta täysin ”sensuurivapaaksi” voidaankin katsoa sanomalehdistä vain *Novaja Gazeta*, radioasemista *Ekho Moskvi* ja televisiokanavista *Dozhd*.⁴²

Rajoituksista vapaasta internetistä olikin tullut vuonna 2012 vapaan median ensisijainen julkaisukanava. Kriittiset blogit, sensuurista vapaat nettilehdet ja yhä laajeneva sosiaalinen media näyttivät voimansa protestien ympärillä.

1990-luvulla NTV toimi Venäjän hallituksen kovaäänisenä kriitikkona. Kriitiikin aiheena oli erityisesti ensimmäinen Tshetshenian sota vuosina 1994-1996. NTV haastatteli sodan aikana mm. tshetshenikapinallisia hallituksen kielloista huolimatta. NTV tuki kuitenkin Boris Jeltsiniä vuoden 1996 presidentinvaaleissa. Putinista se sen sijaan teki pilaa 2000-luvun presidentinvaalien alla, mikä koitui kanavan itsenäisyyden kohtaloksi. Gusinskia painostettiin veropetosyytöksien nojalla myymään kanava valtio-omisteisen kaasu- ja öljy-yhtiö Gazpromin omistamalle mediayhtiölle vuonna 2000. Sen jälkeen kanava on ollut hallinnolle myötämielisempi. Lähteet: Shenderovitch, Viktor: *Zdes bylo NTV*; Rowland, Jacky: *Analysis: Russian Media Trouble*. BBC News 19.4.2001 & CNN 10.4.2001: *NTV fact file: From Gusinsky to Gazprom*.

41 Pavel Kostamorov vieraili Helsingissä venäläisen elokuvan Kino Lokakuu -festivaalilla 15.2.2013, jossa hän kertoi dokumentin teon käänteistä.

42 Weir, Fred (2012): *Russian media: True, we're 'not free' - but we're not Zimbabwe*.

Venäjä on yksi maailman nopeimmin kasvavista internet-markkinoista. Internetin käyttäjiä arvioidaan olevan noin 45 % kansasta, ja jo tällä määrällä käyttäjäjoukko on Euroopan suurin, noin 60 miljoonaa käyttäjää. Siksi oppositiojohtajat tuovat äänensä kuuluviin internetissä, erityisesti blogosfäärin kautta: esimerkiksi suosittu bloggari-juristi Aleksei Navalnyi⁴³ tai poliitikko Boris Nemtsov⁴⁴ eivät perinteisissä viestimissä näyttäyty.

43 Aleksei Navalnyi [Алексей Навальный] on venäläinen juristi, yhteiskunnallinen aktivisti ja tunnettu blogin pitäjä. Hän on tullut Venäjällä ja sen ulkopuolella tunnetuksi väärinkäytöksiä paljastavan *RosPil*-nettisivujen perustajana ja korruption vastaisesta työstään erityisesti valtionyhtiöiden (mm. Gazprom, Transneft ja VTB-pankki) osalta. Hänen pyrkimyksensä on ollut saada valtion pörssiyhtiöiden kirjanpitoliedot avoimemmiksi. Aiemmin Navalnyi toimi liberaalin Jabloko-oppositiion puoleen aktiivina, mutta puolue erotti hänet, koska Navalnyin katsottiin veljeilevän liiaksi kansallismielisten ryhmien kanssa – häntä on syytetty nationalismista ja jopa rasismista. Lähteet: Schreck, Carl (2010): *Russia's Erin Brockovich: Taking On Corporate Greed*. & The Moscow Timesin henkilöesittely: Aleksei Navalnyi.

44 Boris Nemtsov [Борис Немцов] on kenties tunnetuin venäläinen oppositiopoliitikko ja yksi Vladimir Putinin keskeisimmistä kriitikoista. Hän toimi Venäjän ensimmäisenä varapääministerinä vuonna 1997–1998. Pudottuaan duumasta vuonna 2004 hän piti muutaman vuoden tauon politiikasta, mutta palasi näkyvästi takaisin vuonna 2008 lähtiessään mukaan uuteen Solidaarisuus-oppositioliikkeeseen. Lähde: BBC News 23.3.2009: *Kremlin critic in ammonia attack*.

3 KATSAUS VENÄLÄISEEN MEDIAYMPÄRISTÖÖN

Venäläistä mediaa on hyödytöntä tarkastella irrallaan historiallisesta yhteiskunnallisen kehityksen kontekstista. Siksi on tarpeen ottaa katsaus myös Venäjän lähihistoriaan.

Siihen aikaan, kun vapaa lehdistö syntyi Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa, 1800-luvun radikaali poliittinen teoria loi toisenlaisen vision journalismista, mikä inspiroi 1900-luvun kommunistihallituksia. Marxististen näkemysten mukaan viestinnän kapitalistinen järjestelmä vahvistaa luokkajakoa ja uusintaa kapitalistisen yhteiskunnan valtamalleja. Näin ollen kommunistisissa maissa lehdistö taipui puoluelehdistöksi.⁴⁵ Neuvostovallan aikana Venäjällä vallitsi tiedon monopoli, yhden totuuden media. Oli ”yksi maa, yksi kansa, yksi puolue ja yksi media”⁴⁶. Tutkijat ovat sitä mieltä, että venäläisellä lehdistöllä on ollut vaikeuksia irrottautua tästä traditiosta.

McQuail on kuvaillut ”vanhoja mediajärjestelmiä” (jollainen hänen mukaansa vallitsi Neuvostoliitossa) ja tiivistänyt niiden ominaispiirteet kolmeen luonnehdintaan. Ensinnäkin televisio ja lehdistö on erotettu toisistaan ja samalla mediayhtiöllä on harvoin hallussaan esimerkiksi sekä televisiokanava että sanomalehti. Toisekseen media toimii suoraan keskitetyn hallinnon ja sensuurin alaisuudessa, vaikkakin toimitukset toimivat itsenäisesti muiden (ei-poliittisten) aiheiden osalta. Kolmanneksi, median taloudellinen pohja ei perustu markkinatalouteen. Maksettujen mainosten määrää on rajoitettu ja taloutta suunnitellaan keskusjohtoisesti ilman paikallisten tarpeiden arviointia.⁴⁷

McQuailin kuvauksen on katsottu sopineen erityisen hyvin neuvostomediaan. Siitä on kuitenkin jäänteitä myös nykyvenäläisessä mediassa. Nopea median murros on synnyttänyt hyvin värikkään mediakentän, joka on säilyttänyt jotain ”vanhasta järjestyksestä” ja sekoittanut siihen globaaleja, eurooppalaisia ja aasialaisia vaikutteita.

Tutkija Elena Vartanovan mukaan venäläisen median murroksessa vanhasta uuteen on erotettavissa kolme perustavanlaatuaista muutosta. Ensinnäkin,

45 Barnhurst, Kevin G. & Nerone, John (2009): *Journalism History*. Teoksessa Wahl-Jorgensen & Hanitzsch (toim.): *The Handbook of Journalism Studies*, s. 22.

46 Vartanova, Elena (2001): *Media Structures: Changed and Unchanged*. Teoksessa Nordenstreng, Vartanova & Zassoursky (toim.): *Russian Media Challenge*, s. 21.

47 McQuail, Denis (2000): *McQuail's Mass Communication Theory*, s. 212-213.

televisio on korvannut sanomalehden venäläisten ykkösmedian – perinteisesti lukevasta kansasta on tullut katsovaa kansaa. Tähän ovat vaikuttaneet myös talouden heilahtelut: 1990-luvun aikana monen perheen oli säästettävä median käytöstä, ja lehtien tilaaminen kääntyi laskuun. Jo vuonna 1999 televisio oli ylivoimaisesti suurin tavoittaen 95% venäläisistä, siinä missä lehdet tavoittivat enää 80%. Radion rooli on muotoutunut lähinnä tärkeäksi paikallisuutisten välittäjäksi.⁴⁸

Toinen merkittävä muutos koskee lehdistön rakennetta.

Neuvostoliitossa vallinneen vertikaalisen hierarkian on korvannut horisontaalinen, paikallisille markkinoille suuntautunut ote. Valtakunnalliset päivälehdet on asteittain korvattu paikallisilla sanomalehdillä, jotka ovat lähempänä lukijaansa. Kolmas ja ehkä suurin ja näkyvin muutos on mainonnan tulo osaksi median jokapäiväistä toimintaa. Mainonta on järjestänyt venäläisen mediakentän täysin uudelleen ja tuonut median globalisaation, kaupallistumisen ja massakulttuurin aikaan. Venäläinen media toimii nykyisin markkinatalouden yleisillä ehdoilla. Rakenteellisesta näkökulmasta sillä ei olekaan enää mitään tekemistä neuvostomedian kanssa.⁴⁹ Se ei kuitenkaan tarkoita, ettei sillä muilta osin, esimerkiksi sisällöllisesti, olisi vielä yhteneväisyyksiä.

Vapaan journalismin tarkastelu on aloitettava Venäjän tapauksessa Gorbatsovista ja glasnostista, eli avoimuuspolitiikasta. Gorbatsov alkoi valtaan päästyään vuonna 1985 ajaa laajaa rakenteellista muutosta. Vaatimukset olivat radikaaleja: hänen mukaansa yhteiskunta ei voinut toimia normaalisti ilman lehdistönvapautta eikä perestroikan aloittaminen ja uudistusten läpisaattaminen ollut mahdollista ilman avoimuutta. Gorbatsovin mukaan salaisten kirja-arkistojen ja neuvostoajan salaisuuksien esiintuominen oli välttämätöntä.⁵⁰

Gorbatsovin politiikan yleiseksi päätavoitteeksi muodostui järjestelmän ylhäältäpäin tapahtuva uudistaminen niin, ettei sosialismia hylättäisi. Media villiintyi Gorbatsovin vaatimasta sananvapauden lisäämisestä ja erityisesti sanomalehdistö toimi ajattelun muutoksen käynnistäjänä. Televisiosta näytettiin korkeimman neuvoston istuntoja koko kansalle. Avoimuuden vastustajiksi asettuivat nationalistiset konservatiivit ja osa kommunisteista. Heidän pelkoon oli, että länsimaat, Israel ja

48 Vartanova (2001): *Media Structures: Changed and Uncanged*. Teoksessa *Russian Media Challenge*. s. 24-25.

49 Vartanova (2001), s. 26.

50 Gorbachev (2001): *Journalism is Freedom to Explore*. Teoksessa *Russian Media Challenge*. s. 13.

USA pyrkivät television kautta tuhoamaan Neuvostoliiton henkisesti riettauksilla, kuten Elviksen musiikilla.⁵¹

Medialla voidaan sanoa olleen perestroikan aikana merkittävä rooli yhteiskunnan vapauttamisessa. Lehdistön radikaali ja nopea muutos glasnostin myötä synnytti valtavan hyökyaaltoilmion: uusia sanomalehtiä, pienen mittakaavan televisiokanavia ja radioasemia nousi kuin sieniä sateella.

Ango-amerikkalaista ammatillisen journalismin mallia, joka perustuu neutraaliuteen, autonomiaan ja puolueettomuuteen, on viety "periferisille" alueille aina toisen maailmansodan päättymisestä lähtien yhdessä muun amerikkalaisen valtakulttuurin kanssa. "Amerikkalaistamisella" on ollut sekä taloudellisia että poliittisia motiiveja, on haluttu estää sekä kommunismin leviämistä, että fasismin paluuta. Myös jälkisosialistinen venäläinen lehdistö oli halukas omaksumaan länsimaisen lehdistön mallin, ja Jeltsinin valtakaudella 1990-luvulla syntyikin myös liberaalin länsimaisen otteen omaksuneita julkaisuja, kuten *Izvestija* ja *Nezavisimaja Gazeta*.⁵²

Venäläisen journalismin nykypäivästä on tehty melko pessimistisiä arvioita. Colin Sparks kirjoittaa: ”media on ollut ja on tavallisesta kansasta etäännyneiden eliittien käsissä. Median demokratisoiminen tarkoittaisi tämän eliitin kontrollin purkamista”.⁵³ Tutkijat vaikuttavat olevan yksimielisiä myös siitä, että nyky-Venäjän lehdistönvapaus on kokenut taantumuksen perestroikan ajoista. Gorbatsov oli lehdistönvapauden vaikutusvaltaisin puolestapuhuja ennen Neuvostoliiton kaatumista, mutta hän on jatkanut puolustuspuhettaan myös sen jälkeen. Gorbatsovin mukaan Venäjän yhteiskunta kokonaisuudessaan on alkanut sulkeutua 1990-luvun lopulta lähtien, mikä on tehnyt lehdistönvapaudesta kaukaisen haaveen.⁵⁴

3.1 Mediarakenteen muutos

Mediamarkkinoidensa osalta Venäjä on kansainvälisessä vertailussa ainutlaatuinen tapaus. Aiemman yhteiskuntajärjestelmän romahdus aiheutti mediajärjestelmän

51 Luukkanen, Arto: luentosarja *Neuvostoliiton historia* Helsingin yliopistolla syksyllä 2011.

52 Pietiläinen, Jukka (2002): *The Regional Newspaper in Post-Soviet Russia*, s.137.

53 Sparks, Colin (2000): *Media theory after the fall of European communism*. Teoksessa Curran & Park (toim.): *De-westernizing Media Studies*, s. 47.

54 Gorbachev (2001): *Journalism is Freedom to Explore*. Teoksessa *Russian Media Challenge*. s.17

uudelleenrakentamisen aivan tyhjästä. Venäjän kehitys kuitenkin poikkeaa myös monien Itä- ja Keski-Euroopan maiden kehityksestä, sillä sen muutos ei ole ollut niin täydellinen ja ehdoton.⁵⁵

Markkinat ovat Venäjän mediakentän merkittävin muokkaaja siinä missä nykyisin lähes kaikkialla muuallakin. Merkittävin ominaispiirre on kentän laajuus: Venäjän pinta-ala on maailman suurin. Suuruus näkyy myös joukkoviestinnässä. Venäjän federaatiossa on 83 subjekta eli paikallishallintoaluetta, mutta toisistaan erillisiä mediamarkkinoita on tätäkin enemmän. Vuonna 2008 Venäjällä laskettiin ilmestyvän reilut 66 000 mediajulkaisua.⁵⁶

Venäläisten mediamarkkinoiden huolellinen tarkastelu on vaikeaa, koska markkinoilla ei ole avoimuutta. Suurimpia ongelmia tutkimukselle aiheuttavat Vartanovan ja Smirnovin mukaan sanoma- ja aikakauslehtien liioitellut levikit ja televisio- ja radiokanavien väärennetyt katsoja- ja kuuntelijatilastot, joiden avulla koetetaan houkuttaa mainostajia. Myös median omistussuhteista on vaikeaa saada tietoja. Juuri kukaan ei tiedä, kenen omistuksessa mikäkin mediayhtiö on, sillä mikään valtiollinen taho ei tarjoa tilastoitua tietoa kansallisten mediamarkkinoiden taustalla toimivista voimista.⁵⁷ Tämä langettaa oman varjonsa median uskottavuudelle.

Kuten aiemmin todettu, suurin painopisteen muutos neuvostoajan jälkeisessä mediassa on ollut printtimedian korvautuminen televisiolla. Televisio on suurimmalle osalle väestöstä kaikkein tärkein tiedon ja viihteen lähde Venäjällä. Monille tämä on taloudellinen valinta maassa, jossa tv-lupamaksua ei tunneta.⁵⁸ Yli 98 prosenttia venäläisistä katsoo televisiota säännöllisesti, siinä missä sanomalehtiä lukee säännöllisesti vain 66 prosenttia. Televisio nähdään Venäjällä ainoaksi mahdolliseksi väyläksi, jos halutaan tavoittaa kansan ehdoton enemmistö. Noin puolet, eli vähän toistakymmentä televisiokanavaa on joko suoraan tai epäsuorasti valtion kontrolloimia.⁵⁹

Eniten kaikista medioista Venäjän siirtymisestä markkinatalouteen ovat kärsineet sanomalehdet. Suurin syy tähän on elintason dramaattinen lasku, mikä

55 Pietiläinen, Fomischeva & Resnianskaja (2010): *Changing Media Use in Russia*. Teoksessa Rosenholm, Nordenstreng & Trubina (toim.): *Russian Mass Media and Changing Values*.

56 Vartanova, Elena & Smirnov, Sergei (2010): *Contemporary structure of the Russian media industry*. Teoksessa *Russian Mass Media and Changing Values*, s.21.

57 Ibid.

58 Ibid.

59 Pietiläinen, Fomischeva & Resnianskaia (2010), s. 42.

näky yhä tilaajakannoissa: vuonna 2007 yli neljännes venäläisistä oli sitä mieltä, että sanomalehdet ovat liian kalliita.⁶⁰ Paikallinen sanomalehdistö alkoi näivettyä 1990-luvun alussa, kun journalistien muuttovirta Pietariin ja Moskovaan paremman elannon perässä alkoi.⁶¹

Nyky-Venäjän sanomalehtisektori voidaan jakaa kolmeen lähes samansuuruiseen osaan: kansalliset julkaisut, alueelliset julkaisut ja paikalliset julkaisut. Sanomalehtimarkkinoiden suurin trendi on kaikissa sektoreissa levikkien pieneneminen. Tähän vaikuttaa niin maan demografinen muutos (vanhat, sanomalehteen tottuneet ikäpolvet pienenevät hiljalleen) kuin online-median nopea kehittyminen. Julkaisijat ovat koettaneet keksiä ratkaisuja sanomalehdistön uhkaavaan tilanteeseen, ja muun muassa ilmaisjakelulehtien määrä onkin kasvanut.⁶²

Toisin kuin sanomalehdillä, aikakauslehdillä menee Venäjällä hyvin. Itse asiassa vain Kiinassa ja Intiassa aikakauslehtimarkkinoilla on mennyt viime vuosina paremmin kuin Venäjällä. Aikakauslehdet ovatkin Venäjän ainoa media, joka on kasvattanut yleisöään merkittävästi 2000-luvulla. Myös radiomarkkinoilla on havaittu lievää positiivista suuntausta kuulijamäärissä. Radio alkoi kasvaa Venäjällä 1990-luvun puolivälissä, kun markkinoille ilmestyi paikallisia FM-asemia. Radiokentän avaintoimijoiksi ovat muodostuneet kuitenkin muutamat keskusasetat.⁶³

Nopeimmin kasvava mediasektori on tietysti internet. Netin kokonaisyleisöön arvioitiin vuonna 2009 olevan noin 30-40 miljoonaa ihmistä. Toisaalta, vielä vuonna 2010 noin 6 prosenttia venäläisistä ei ollut koskaan kuullutkaan internetistä, eikä noin 70 prosentilla väestöstä ollut vielä mahdollisuuksia käyttää sitä säännöllisesti.⁶⁴

3.2 Journalistin rooli ja uuden sukupolven journalistit

Länsimaissa journalistin rooli-ihanne on muotoutunut pääasiassa neutraaliksi tiedonvälittäjäksi, joka tarkkailee yhteiskunnallista ympäristöä ja luo näkemänsä pohjalta

60 Ibid.

61 Pasti, Svetlana (2010): *A new generation of journalists*. Teoksessa *Russian Mass Media and Changing Values*, s. 61.

62 Vartanova & Smirnov (2010), s. 22.

63 Ibid.

64 Vartanova & Smirnov (2010), s. 23.

uutisagendaa⁶⁵. Tätä klassista näkemystä haastetaan nykyään pitkälle kehittyneissä mediajärjestelmissäkin, mutta Venäjällä objektiivisen tarkkailun perinnettä ei ole laajassa mittakaavassa päässyt koskaan syntymään, vaan journalistit ovat aina palvelleet jotakin tahoja. Journalistin rooli-ihanne on vaihdellut neuvostoajan jälkeisellä Venäjällä ”demokratian rakentajasta” ”kansalaisten auttajaksi” - ollen harvoin kuitenkaan objektiivinen tarkkailija, vaan yleensä aktiivinen vaikuttaja.⁶⁶

Venäläisen journalistin rooli on muuttunut median murroksen myötä merkittävästi parissakymmenessä vuodessa. Yleisön odotukset ovat sen sijaan pitkälti perinteisen roolikäsityksen mukaiset – journalistien tulee ottaa kantaa. Myös journalistit itse tapaavat nähdä itsensä vieläkin enemmän ”opettajina” ja ”vaikuttajina” kuin objektiivisina tiedonvälittäjinä.⁶⁷ Läpi 1990-luvun moskovalaisille journalistiikan opiskelijoille opetettiin, että heillä on yhteiskunnassa ennenkaikkea ”opetuksellinen, ideologinen ja järjestöllinen rooli” – tiedonvälityksen tärkeyttä ei juuri korostettu⁶⁸.

Vielä vajaat kolmekymmentä vuotta sitten journalistin tehtävä oli selvä ja yksiselitteinen. Näin kirjoitti Neuvostoliiton suurimman sanomalehden, Pravdan⁶⁹, politiikan toimittaja Juri Zhukov kirjassaan *Journalists* vuonna 1984:

The duty of our workers of the propagandist, agitation front is actively and timely, decisively and effectively to repulse all ideological attacks, to bring hundreds of millions of people the

65 Lasswell, Harold (1971): *The Structure and Function of Communication in Society* teoksessa Schramm & Roberts (toim.) *The Process and Effects of Communication*.

66 Murray, John (1999): *Still No Truth in the News? Coverage by Izvestiya of the 1996 Presidential Elections*. *Journal of Communist Studies and Transition Policies* 15(2), 29.

67 Von Seth, Rutger (2008): *From the Soviet to the Post-Soviet Russian Press: Democracy and the Elusive Public Sphere*. s.45.

68 Prokhorov, E. (1998), siteerannut De Smaele, Hedwig (2004): *Limited Access to Information as a Means of Censorship in Post-Communist Russia*. *Javnost (The Public)* 11(2), 65-82.

69 *Pravda* [Правда eli totuus] on edelleen ilmestyvä poliittinen sanomalehti, joka yhdistetään Venäjän kommunistiseen puolueeseen. Lehden perustivat Venäjän vallankumoukselliset ennen ensimmäistä maailmansotaa ja siitä tuli Neuvostoliiton johtava sanomalehti bolshevikkien vallankumouksen jälkeen. Sanomalehti toimi myös Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuskomitean pääviestimenä vuosien 1912 ja 1991 välisenä aikana. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Pravdan julkaiseminen lopetettiin uuden presidentin, Boris Jeltsinin, toimesta. Kuten monet neuvostoaikaiset yritykset, myös Pravda kärsi valtavista taloudellisista ongelmista ja lehti myytiin kreikkalaiselle liikemiesperheelle. Lopulta Venäjän kommunistinen puolue hankki lehden takaisin vuonna 1997 ja perusti sen uudelleen omaksi äänitorvekseen. Pravdaa tehdään yhä samassa korttelissa Moskovan Pravda-kadulla kuin neuvostoajanakin. Sen loiston päivinä lehteä myytiin miljoonittain joka päivä, mutta nykyisellään sen painos on vain noin satatuhatta kappaletta. Kylmän sodan aikana Pravda tunnettiin lännessä neuvostokommunismin virallisenä äänenä. (Neuvostohallituksen oma äänitorvi oli puolestaan yhä samalla nimellä toimiva *Izvestija*.)
Lähteet: White, James D. (1974): *The First Pravda and the Russian Marxist Tradition*. & Heritage, Timothy (2012): *Russia's Pravda hits 100, still urging workers to unite*. Reuters 4.5.2012.

*truth about the socialistic society, the Soviet mode of life, the building of communism in our country.*⁷⁰

Neuvostoliiton romahdettua toimittajan roolista nousi paljon kysymyksiä, eikä vastauksia ollut heti tarjolla. Neuvostosensuurin loppuminen johti nopeasti sisällön monipuolistumiseen ja journalistin ammatista tuli aiempaa halutumpi.

Markkinaliberalismin myötä journalistit alkoivat hakeutua paremman ansiotason perässä suuriin kaupunkeihin. Ammatin tehtävästä sen paremmin kuin journalisminkaan tehtävästä ei kuitenkaan heti syntynyt yhteisymmärrystä, eikä sitä pyrittykään määrittelemään. Suurimmat muutokset välittömästi romahduksen jälkeen olivat laatulehdistön ja toisaalta kaupallisen lehdistön esiinmarssi. Laatulehdistö omaksui läntisiä journalismin konsepteja – niissä korostettiin avoimuutta ja kriittistä suhtautumista lähteisiin. Kaupallisuuden hedelmänä syntyi puolestaan viihteellinen journalismi ja keltainen lehdistö. Se sai suurimmat yleisöt, mikä sai myös laatulehdistön hankkimaan viihteellisempiä sisältöjä.⁷¹

Journalistien ammattikunta alkoi nauttia Venäjällä kunnioitusta ja suosiota, mikä alkoi näkyä journalisteja kouluttavien oppilaitosten määrän lisääntymisenä ja suurina hakijamäärinä. Alalle hakeutuu yhä paljon varakkaiden perheiden lapsia. 2000-luvulla yleisön arvostus ammattikuntaa kohtaan on kuitenkin romahtanut journalismin laadun laskemisen myötä. Arvostuksen lasku näkyy mm. kansallisen ammattitutkimuksen tuloksissa, joiden mukaan venäläiset arvostavat eniten lääkärin ja opettajan ammattia ja vähiten journalisteja ja liikemiehiä.⁷²

Vaikka luottamus perinteiseen mediaan voi olla mennyttä, uudet mediat nauttivat toisenlaista arvostusta. Journalistien ja tiedottajien keskuudessa toteutettu tutkimus esimerkiksi paljastaa, että jokaisella alan ihmisellä on olemassa lista erityisesti politiikkaa koskevista blogeista, joihin he luottavat enemmän kuin perinteisen median politiikka-uutisointiin.⁷³

Eri sukupolvien venäläisiä journalisteja tutkinut Svetlana Pasti on havainnut nuorten journalistien keskuudessa kasvavaa kiinnostusta viihdettä ja PR-toimintaa kohtaan, minkä hän ennustaa lisäävän journalismin alan itsekeskeisyyttä yleisen kiinnostuksen kustannuksella. Pastin mukaan vaikuttaa siltä, että journalismi

70 Zhukov, Juri (1984): *Zhurnalisti*. Siteeraus ja käänös: Pasti, Svetlana (2007): *The Changing Profession of Journalist in Russia*, 11.

71 Pasti, Svetlana (2007): *The Changing Profession of a Journalist in Russia*, s. 12.

72 VCIOM (*Russian Public Opinion Research Center*) 2007, siteeraus Pasti (2010), s. 57.

73 Pasti, Svetlana (2010), s. 57.

on lopullisesti menettämässä otettaan sen perustehtävästä: totuudellisen tiedon välittämisestä ja julkisen palvelun tehtävästä. Journalismi on Venäjällä paitsi nuortumassa, myös naisistumassa. Tämän havaitsee jo käymällä MGU:n journalistiikan laitoksella, jossa noin 70–80 % opiskelijoista on naisia. Toisaalta suuntaus ei ole ihan uusi, sillä tiedekuntaa on kutsuttu jo pitkään ”vaimojen tiedekunnaksi”.

Journalistin ammatin voidaan sanoa myös ”professionalisoituneen”. Pastin vuonna 2005 keräämän aineiston perusteella käytännössä jo jokaisella hänen haastattelemallaan nuorella journalistilla oli korkeakoulututkinto journalismin alalta⁷⁴. Journalismi onkin yksi harvoista ammateista, jotka kokivat professionalisoitumisen Neuvostoliiton romahduksen jälkeisten uudistusten käynnistyttyä.⁷⁵

Pastin tutkimuksen mukaan 2000-luvulla ammattikuntaan liittyneet toimittajat ovat ikänsä, koulutuksensa, kokemuksensa ja sosiaalisen taustansa suhteen paljon aiempia sukupolvia homogeenisempi joukko. Yhä useammalla on journalistiikan korkeakoulututkinto ja lähes kaikki tulevat keskiluokkaisista tai korkeatuloisista kaupunkilaisperheistä. Siitä huolimatta yhteisesti koettu toimittaja-identiteetti ja ammatillinen yhteenkuuluvuuden tunne on ehkä vähäisempää kuin koskaan. Kenties yhteisesti omaksuttujen normien puute on johtanut ammatilliseen pirstaloitumiseen.

Antropologi ja viestinnän tutkija Natalia Roudakovan mukaan venäläisten journalistien vaimea reaktio Anna Politkovskajan murhaan vuonna 2006 johtui juuri journalismin fragmentoitumisesta, joka hänen mukaansa alkoi Neuvostoliiton hajoamisesta ja on jatkunut 2000-luvulla. Politkovskajan murha oli Roudakovan mukaan tuskallinen muistutus journalisteille siitä, kuinka eriytyneitä ja erimielisiä esimerkiksi juuri journalismin etiikasta ja tavoitteista venäläiset journalistit ovatkaan, ja toisaalta kuinka vähän heillä on edes viranomaisten suojaa. Yleisön kasvanut epäluottamus journalisteja kohtaan ja ”tiedonvälityksen prostituoiduiksi” leimaaminen on Roudakovan mukaan peittänyt alleen sen, että

74 Ibid., s. 61.

75 Wu, Weaver & Johnson (1996): *Professional Roles of Russian and U.S. Journalists: a Comparative Study*, s. 535.

myös rohkeita ja suoraselkäisiä journalisteja, kuten Politkovskaja erityisesti oli, löytyy vielä Venäjältäkin.⁷⁶

Nuoren polven journalisteilla on Pastin tutkimuksen mukaan myös hyvin erilainen intressi työhönsä aiempiin sukupolviin verrattuna: journalismi nähdään vain välivaiheena, joka auttaa hankkimaan kokemusta, solmimaan vaikutusvaltaisia suhteita ja tienaamaan rahaa. Useilla Pastin haastattelemissa nuorilla journalisteilla oli tavoitteena päästä valtion palveluksen hyvin maksettuihin virkoihin. Journalismi nähdään eräänlaisena show-bisneksenä, joka on oiva väylä julkisuuteen ja glamouriin. Uraputki alkaa usein PR-työstä.

Toisaalta Pasti löytää nuorten journalistien joukosta myös kutsumuksensa kautta motivoituneita journalisteja. Heidän suhtautumisensa journalismiin muistuttaa enemmän neuvostoaikana ammattikuntaan tulleiden työmotivaatiota – journalismi on ennen kaikkea kutsumusammatti, journalismin julkisen tehtävän toteuttamista ja keino käyttää myös kirjallisia lahjoja. Pastin tutkimuksen mukaan uuden sukupolven kutsumusjournalistit toimivat muita useammin uusilla mediasektoreilla, usein multimedia-journalismin parissa.⁷⁷ Internet nähdäänkin Venäjällä sananvapauden suurimpana mahdollisuutena ja toisinajattelijoiden ilmaisukanavana. Siinä missä nettiin kirjoittavat toimittajat voivat käsitellä mitä tahansa aiheita, useimpien televisio ja radio-kanavien sekä päivälehtien on miellyttävä ”liittolaisiaan”, esimerkiksi rahoittajiaan.⁷⁸

Neuvostosukupolven toimittajiin verrattuna merkittävin ero uuden sukupolven toimittajilla on suhde viihteseen. Uudelle sukupolvelle viihdyttäminen on yksi journalismin tärkeimpiä tehtäviä. Pasti nostaa esille myös kritiikkittömyyden vallanpitäjiä kohtaan. Hän havaitsi uuden sukupolven suhtautuvan myös korruptioon aiempia sukupolvia myönteisemmin. Näihin asioihin palaan omassa analyysissäni.

76 Roudakova, Natalia (2009): *Journalism as “Prostitution”: Understanding Russia’s Reactions to Anna Politkovskaya’s Murder*, s. 425.

77 Pasti, Svetlana (2007), s.127.

78 Zasurski, Ivan (2009): *Free to get rich and fool around*. Teoksessa Beumers, Hutchings & Rulyova (toim.): *The Post-Soviet Russian Media*, s.29.

4 LEHDISTÖNVAPAUS JA ETIIKKA

Svetlana Pastin mukaan vapaan journalismin kehitykselle on Venäjällä kaksi avainestettä. Ensimmäinen on vapaalle medialle epäsuotuisa taloudellinen ja poliittinen tilanne. Valtaapitävien taloudelliset omistussuhteet mediassa estävät itsenäisen lehdistön kehittymisen, sillä tiedotusvälineiden on usein taloudellisesti menestyäkseen miellytettävä valtaapitäviä.

Toinen este on Venäjän poliittiseen kulttuuriin juurtunut journalistien ja vallanpitäjien läheinen suhde. Lähentyminen on jatkunut tsaarin ajoista lähtien ja erityisen läheisiä journalismi ja vallankäyttö olivat neuvostoajalla. Myöskään nykyjournalismissa ei näy selkeää pesäeroa, vaan traditio valtaapitävien palvelijana (ei ”vallan vahtikoirana”, kuten länsimaissa on pitkään ajateltu), jatkuu tänä päivänäkin. Tätä ei ole vielä muuttanut se, että viimeisen vuosikymmenen aikana kaikki toimitukset ovat saaneet työkalukseen internetin ja monet venäläiset journalistit ovat käyneet ottamassa oppia länsimaissa.⁷⁹ Journalistin ammatin kehittymisen esteenä sen sijaan on nepotismi, joka on media-alalla niin ikään laajalle levinnyttä.

Venäläisen journalismin on siis helpompaa jatkaa neuvostojournalismin jalanjäljillä sen sijaan, että järjestelmää muutettaisiin sisältä päin. Niin kauan kuin median riippuvuussuhde valtaapitäviin jatkuu, journalismi pysyy tiukasti valtiojohdon kontrollissa. Pasti puhuu *klientelismistä (clientelism)*: journalistit ovat virkamiesten ”klienttejä”. Tämä journalisteille luotu rooli ei Pastin mukaan paljon eroa neuvostoajan ”nöyryydestä” (*servility*). Journalismin vieminen itsenäisen tiedonvälityksen suuntaan on kohdannut vastustusta vallanpitäjiltä, mutta myös journalisteilta itseltään.⁸⁰

4.1 Venäläisiä opetuksia etiikasta

Yksi venäläistä journalismia leimaava piirre näyttää olevan pirstaloituminen – neuvostoaikoina hyvinkin yhtenäisestä ammattikunnasta on tullut fragmentoitunut, eikä yhtenäistä toimittajaidentiteettiä saati kaikkia sitovia arvoja ole enää tunnistettavissa. Niinpä ei ole myöskään yhteistä, kaikkia toimittajia työssään

⁷⁹ Pasti, Svetlana (2007), s. 123-124.

⁸⁰ Ibid.

ohjaavaa eettistä koodistoa (ellei oteta huomioon nopeassa yhteiskunnallisessa transitiossa vanhentunutta, vuonna 1994 laadittua Venäjän journalistiliiton eettistä ohjeistoa). Journalisteilla ei ole liioin uskottavaa ammattiliittoa, jonka puoleen kääntyä ongelmatilanteissa. Toisin sanoen: ei ole olemassa yhtään kansallista organisaatiota, joka seuraisi journalismietiikan noudattamista, auttaisi työntekijöiden ja työnantajien välisissä ongelmatilanteissa tai antaisi jäsenilleen oikeudellista apua.

On olemassa Venäläinen journalistiliitto (*Sajuz zhurnalistov Rossij*), joka on kyllä laatinut suosituksen eettisistä säännöistä. Journalistiliitto ei vain itse nauti luottamusta venäläisten, varsinkaan nuoremman polven journalistien keskuudessa. Pasti ja Pietiläinen havaitsivat tutkiessaan eri sukupolvien venäläisiä journalisteja, että 2000-luvun jälkeen alalle tulleille sukupolville Journalistiliitto ei merkinnyt enää karvan vertaa, kun vielä neuvostosukupolvista liittoon kuului ehdoton enemmistö. Nuoremmat sukupolvet kritisoivat liiton olevan ”vanha ja pölyinen muinaisjäännös, joka palvelee lähinnä Pravdan veteraanitoimittajien etuja” ja jonka ”tärkein tehtävä näyttää olevan kansainvälisten journalistikorttien jakaminen”.⁸¹

Vapaa journalisti ja kouluttaja Aleksander Levitas kirjoittaa journalismin etiikasta suositulla venäläisellä etäopiskelusivustolla *Mezhdunarodnaja Tsentr Distantcionnovo Obuhsenia*⁸². Opetusartikkelissaan hän toteaa, että journalismia usein kutsutaan ”neljänneksi valtiomahdiksi”, mutta että valta – myös neljäs – turmelee aina, joka tapauksessa. Levitas kritisoi journalisteja liian vankasta uskosta omaan oikeellisuuteen, joka korostuu hänen mukaansa internetin foorumeilla. Hän kutsuu journalistien omaa uskoa erehtymättömyyteen ja jopa jumaluuteen verrattavaan ”ihmisyyden hallitsijuuteen” ammatilliseksi sairaudeksi. Hän syyttää toimittajia ”besserwisseriydestä”, minkä hän näkee uhkana journalismin etiikalle. Levitas käyttää käsitettä ”musta lehdistö” puhuessaan toimittajista, jotka mustamaalaavat ja kritisoivat julkisesti muita ihmisiä tai tahoja. Levitas näkee journalismin etiikan keinona rajoittaa toimittajien röyhkeyttä.

Levitasin artikkeli on hyvä esimerkki siitä, miten Venäjän pohjattomassa Internet-yhteisössä hyvin henkilökohtaisesta kokemuksesta nouseva tieto leviää luotettaviltakin tuntuvien oppimissivustojen kautta eteenpäin. Artikkelin

81 Kovalev, Alexey (2011): *The problem with journalism in Russia is not censorship*.

82 Levitas, Aleksander: *Osnovy zhurnalistskoj etiki*.

on kirjoitettu blogityylillä, provosoivasti ja ilman viittauksia tutkimustietoon tai muihin lähteisiin. Tällaista henkilökohtaista journalismietiikan pohdintaa löytyy netistä paljon, mikä kuvastaakin hyvin nykyvenäläisten arvojen moninaisuutta – jokainen voi kasata itselleen sopivimman toimittajaidentiteetin ja moraalin, jotka ovat journalistin omia työkaluja.

Moskovalaisen nykytaiteen instituutin⁸³ professori ja tv-kriitikko Sergei Muratov ruotii kirjassaan *TV – kiihkoilun evoluutio: Eettisten käsitysten historia ja ristiriidat* televisiojournalismin etiikan muutosta.

Venäläiset tv-journalistit eivät sitoudu noudattamaan eettisiä ohjeistoja – peruskirjoja, ohjesääntöjä, doktriineja ja lakeja. Eivät, koska meillä juorut menevät faktojen edelle, dramatisointi todellisten tapahtumien edelle ja toissapäiväiset uutiset tämänpäiväisten edelle. Mutta uutisankkurin huomautukset menevät kuitenkin yleisen mielipiteen edelle. Ja jopa silloin kun faktoille yritetään antaa tietä huhujen sijaan, täytyy huhut kuitenkin julkaista. Sillä ellet sitä tee sinä, sen tekee naapurikanava.⁸⁴

Muratov kritisoi erityisesti television skandaalihakuisuutta, mikä ei sinänsä liene ainoastaan venäläinen ilmiö, vaikka hän väittääkin amerikkalaisten vaihto-opiskelijoiden olevan järkyttyneitä venäläisessä televisiossa esiintyvän väkivallan ja alastomuuden määrästä.

Televisio on täynnä ristiriitaisia hahmoja ja hysteerisiä luonteita. Surullisinta on, että journalistit itse jumaloivat sen kaltaisia hahmoja. Heille outous ja äärimmäisyys ovat synonyymejä "telegeneettisyydelle". Mitä skandaalin-käryisempi hahmo, sitä paremmat mahdollisuudet päästä ruutuun. Eetteri on kriminalisoitu, väkivaltaa ihannoidaan ja seksuaalisia paljastuksia näytetään silloinkin, kun ruudun äärellä on lapsia. Oppineisuus on saanut väistyä tietokilpailuissa omaisuudensiirtojen tieltä. Nyt jokainen televisiolähetys on "antietiikan" oppitunti.⁸⁵

4.1.1 Venäjän journalistiliiton eettinen ohjeistus

Moskovan valtionyliopiston (MGU) journalistiikan laitoksella työskentelevä dosentti Galina Lazutina on koonnut Journalismien etiikan oppaan journalistiikan opiskelijoille⁸⁶. Online-versiona löytyvään oppaaseen on koottu kaikki voimassa olevat journalismietiikan ohjeistukset, joita erilaiset tahot ovat Venäjällä laatineet.

83 *Institut sovremennovo iskusstvo* [Институт Современного Искусства]

84 Muratov, Sergei (2000): *TV - Evoljutsija Njeterpimosti – Istoria i konflikti etitseskih predstavlenij.*

85 Ibid.

86 Lazutina, Galina (2000): *Professionalnaja etika zhurnalista.*

Jo vuonna 1994 laaditut Venäjän journalistiliiton⁸⁷ säännöt kielivät tuolloin melko vaikeasta ja sekavasta toimintaympäristöstä. Säännöissä todetaan mm.: ”Journalistin tulee käsittää täysin vaarat ja pakkokeinot, joita voidaan käyttää provokaationa hänen toimintaansa kohtaan. Täyttääkseen ammatillisen velvollisuutensa, journalistin tulee vastustaa ”ekstremismia” (ääriliikehdintää)”⁸⁸.

Tuolloin ääriliikehdintää ei oltu vielä virallisesti kielletty Venäjän laissa, nykyään se sen sijaan on yleinen syytös journalisteja kohtaan. Venäläinen journalisti Oksana Tshelysheva kertoo, että aroista aiheista kirjoittavia journalisteja saatetaan oikeuden eteen usein syytettynä juuri tästä epämääräisestä ”ekstremismistä”, joksi luokitellaan esim. Venäjä-Tshetshenia-ystävyyssseurassa toimiminen.⁸⁹

Säännöissä ohjeistetaan toimittajia myös ”hylkäämään kaikki painostusyritykset ja torjumaan hallituksen tai muun tahon ponnistukset vaikuttaa hänen työhönsä”. Säännöissä todetaan, että journalistin on noudatettava maansa lakeja, mutta jos kyseessä on ammatillisen velvollisuuden täyttäminen, hän voi kuitenkin saada toimivallan vain kollegoiltaan. Tämä kielii siitä, että lakien tarkka noudattaminen on joskus kertakaikkiaan mahdotonta. Rivien välistä voi lukea sen, minkä venäläistä korruptiota tutkinut Alena Lebedenevakin toteaa:

*The incoherence of the formal rules forces almost all Russians, willingly or unwillingly, to violate them and to play by rules introduced and negotiated outside formal institutions”.*⁹⁰

Ohjeista näkyy myös journalistien oma käsitys journalistin kanta-aottavasta roolista: vaikka ohjeessa todetaan, että journalistin tulee selkeästi erottaa faktat mielipiteistä ja oletuksista, lopuksi kuitenkin todetaan: ”journalistin ei kuitenkaan oleteta olevan täysin puolueeton ammatillisissa tehtävissään”⁹¹. Tämä kuvastaa neuvostoajalta periytyvää toimittajakäsitystä, jonka mukaan journalisti ei ole objektiivinen kriitikko ja tiedonvälittäjä, vaan ennemminkin poliittinen osallistuja.

87 *Sajuz zhurnalistov Rossij* [СОЮЗ ЖУРНАЛИСТОВ РОССИИ]

88 *Kodeks professional'noi etiki rossijskovo zhurnalista*
[КОДЕКС ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ РОССИЙСКОГО ЖУРНАЛИСТА]

89 Mediakontrollista lisää kappaleessa 4.2. Nykyisin Suomessa asuva Oksana Tshelysheva on julkaissut vastikään (7.2.2013) kirjan *He seurasivat minua kadulla* kokemistaan toimittajien vainoista Venäjällä.

90 Lebedeneva, Alena (2001): *Unwritten rules: How Russia really works*. s. 13.

91 Russian Union of Journalists: Code of Professional Ethics of Russian Journalist.

Journalistiliiton itsesääntelyn periaatteissa kehoitetaan journalisteja keskuudessaan ehkäisemään ennakkoluuloihin, syrjintään, ksenofobiaan, aggressiiviseen nationalismiin sekä *etniseen ja uskonnolliseen hajanaisuuteen liittyviä vaaroja* ja juurruttamaan journalismiin suvaitsevuuuden ihannetta⁹². Sanamuotoilusta ilmenee Neuvostoliiton jälkeisen ajan pelko etnisen ja uskonnollisen yhtenäiskulttuurin hajoamisesta, jolla on ollut voimakkaita seuraamuksia Venäjällä. Se on johtanut muun muassa vahvojen nationalististen liikkeiden syntyyn, Tshetshenian sotiin ja näkyy niin vallitsevan puolueen nimessä (*Edinaja Rossija* = Yhtenäinen Venäjä) kuin ohjelmassakin. Ekstremismin kieltävässä laissa ääriliikehdinnäksi luokitellaan muun muassa toiminta, joka loukkaa Venäjän federaation yhtenäisyyttä.⁹³

Ohjeista huomaa monin paikoin, että ne on laadittu hyvin erilaisessa toimintaympäristössä.

Journalisti ei voi ammatillisen asemansa vuoksi toimia hallituselimissä tai käyttää lainsäädännöllistä tai oikeudellista valtaa. Journalistin ei pidä työskennellä myöskään poliittisten puolueiden hallituksissa tai muissa poliittisen luonteen omaavissa organisaatioissa. Journalistin tulee myös tiedostaa, että hänen ammatilliset tehtävänsä loppuvat silloin, kun hän tarttuu aseeseen.

Yleisiltä periaatteiltaan ohjeet ovat silti pitkälti samanlaisia kuin vaikkapa Suomen journalistiliitonkin ohjeet: kielletään levittämästä väärää tietoa ja aiheuttamasta haittaa haastateltaville. Journalistiopiskelijoiden haastattelujen perusteella voi kuitenkin todeta, että näiden sääntöjen noudattaminen ei ole suinkaan normi. Esimerkiksi tätä sääntöä rikotaan järjestelmällisesti: ”Journalistin ei koskaan, suoraan eikä välillisesti, tule ottaa minkäänlaista palkkiota vastaan kolmannelta osapuolelta tietynlaisen materiaalin tai mielipiteen julkaisemisesta.”

4.1.2 Etiikka neuvostoajalta nyky-Venäjälle

Natalia Roudakova kirjoittaa artikkelissaan *Journalism as Prostitution* journalismietiikan muutoksesta Stalinin jälkeisiltä neuvostoajoilta (1960-80) nyky-Venäjälle. Hän katsoo journalistien olleen neuvostoajalla ns. "osa koneistoa" ja

⁹² *Norm professional'noi dejatel'nosti v ramkah Sojuza zhurnalistov Rossij*, kohta 1.7.6.
www.ruj.ru/granjury/about.htm

⁹³ Federal Law No. 114-FZ of 25 July 2002 "On combating extremist activity".

osallistuneen sosialistiseen eettis-poliittiseen hallitsemiseen. Neuvostohallinto kytki yhteen politiikan ja moraalin – ne limittyivät niin, että suuri osa neuvostokansalaisista hyväksyi sosialismin legitimiinä hallintomuotona, varsinkin silloin kun sen perusteltiin noudattavan tasa-arvoisuuden ja rationaalisuuden moderneja ihanteita. Kuitenkin samaan aikaan todellinen, jokapäiväinen sosialismi jätti paljon toivomisen varaa ihanteiden toteutumisessa, eivätkä ihanteet toteutuneetkaan käytännössä. Roudakovan mukaan journalistien tehtäväksi jäi paikata sitä railoa, joka repesi yhteiskunnan moraalisen ja poliittisen väliin.⁹⁴

Neuvostoaikaisessa journalistien oppikirjassa vuodelta 1978⁹⁵ kuvataan, miten journalistit vastasivat kansan tyytymättömyyteen pyyteettömästi myös – ja usein nimenomaan – työtehtävien ulkopuolella. *Komsomolskaja Pravda* -lehden toimitus piti virallista listaa vuoden 1978 alkupuolella tekemistään palveluksista, joihin *ei liittynyt* artikkelin kirjoittamista: ”Työpaikka etsitty 78 henkilölle, 26 henkilöä palautettu virkaan, jonka he olivat menettäneet, 7 henkilöä haettu vankilasta, asuntoa tarjottu 77 perheelle, materiaalista apua annettu 29 henkilölle, 23 henkilöä saatettu sairaalahoitoon, 7 eläkeläisen eläkettä nostettu, 26 alkoholista lähetetty kuntoutuskeskuksiin, 81 juttua saatettu oikeuden eteen...”

Nämä yhteiskunnalliset palvelukset tehtiin siis *kirjoittamatta* artikkelia aiheesta, mikä olikin yleisempää kuin epäkohdista uutisoiminen. Oppikirjan mukaan journalistin ammatillinen itsemurha olisi, jos hän keskittyisi ainoastaan päätehtäviinsä kieltäytyen auttamasta hätätilanteissa: oli neuvostojournalistin velvollisuus reagoida sosiaalisiin ongelmiin, jotka hänen tietoonsa tulivat, ja käyttää kaikki kykynsä ja taitonsa saadakseen kärsimys loppumaan. Useimmat journalistit ottivatkin tämänkaltaisen työn erittäin vakavasti ansaiten kansalaisten luottamuksen ja kunnioituksen. Epäkohdat siis pysyivät vaiettuina, mutta journalistit tekivät kaikkensa "paikatakseen" poliittisen ja moraalisen välistä kuilua. Syynä oli, että ensinnäkin journalistien saama valitusten määrä oli valtava. Toisekseen, toimittajat joutuivat tähän asemaan koska juuri he uusinsivat jatkuvasti virallista neuvostodiskurssia lehtien sivuilla, ja toisaalta koska perinteisesti he kuuluivat

94 Roudakova, Natalia (2009): *Post-Soviet Journalism as 'Prostitution': Russia's Reactions to Anna Politkovskaya's Murder*. s. 415.

95 Agranovsky, V. (1978): *Vtoraja drevnejshaja. Besedi o zhurnalistike*. (Вторая древнейшая. Беседы о журналистике)

venäläiseen älymystöön, jolla katsottiin olevan korkea moraalinen ja velvollisuudentunto toimia oikein yhteiskunnassa.⁹⁶

Tilanne muuttui kuitenkin myös etiikan osalta täysin Neuvostoliiton hajottua. Median koettua yksityistämisaallon muiden sektorien tavoin journalistit siirtyivät yksityisten yrittäjien leipiin. Koska he olivat perinteisesti myös yhteiskunnan ns. ”julkisia intellektuelleja”, he tunsivat haluavansa ottaa osaa uuden valtiomuodon syntyyn, ja sekaantuivat usein politiikkaan. Journalistit alkoivat avoimesti tukea joitain ehdokkaita vaaleissa, ja ehdokkaat saattoivat usein olla samoja yrittäjiä, jotka rahoittivat vaikkapa journalistien julkaisuja. Näin journalistit alkoivat muodostaa, osin tahtomattaan, poliittis-taloudellisia liittoja omien rahoittajiensa kanssa. Liitot eivät ehkä olleet yhtä pitkäkestoisia kuin neuvostojohdon ja journalistien liitto, mutta vakaumuksellisuudessaan niistä saattoi tulla jopa voimakkaampia.

Tämä kehitys johti käsitysten pirstaloitumiseen koskien sitä, mitä oikeastaan oli hyvä journalismi. Tässä kohtaa myös journalismin etiikka hajosi kollektiivisesta moraalikäyttäytymisestä yksityisasiaksi. Tämä kehitys puolestaan johti myöhemmin ns. informaatio-sotiin, joita käytiin 1990-luvulla tiuhaan journalistien välillä, joka puolestaan johti journalismin ”de-professionalisointumiseen”, eli ammatillisen yhtenäisyyden ja yhteisten normien vähittäiseen katoamiseen.⁹⁷ Näin Roudakova kuvaa tapahtumia.

Signs of such privatization have included journalists’ sense of estrangement from one another, an understanding among them that everyone is “on their own” and is working primarily “for themselves,” behind-closed-doors appraisals of journalistic labor by private employers, a sharp loss of occupational prestige, and an understanding that journalistic ethics is a deeply personal rather than collective matter.

Kaikki tapahtui melkoisessa muutoksen aiheuttamassa epävarmuuden tilassa. Journalisteille – siinä missä media-omistajille ja poliitikoillekin – oli epäselvää, mikä esimerkiksi kampanjaraportoinnin, journalistien kansalaisaktivismiin, vaalijulkisuuden ja poliittisen mainostamisen ero tulisi olla. Liberaaleissa kapitalistisissa yhteiskunnissa eron tekeminen oli helpompaa, koska lännessä oli

⁹⁶ Roudakova, Natalia (2009), s. 417.

⁹⁷ Ibid. s. 419.

lakiin perustuvat säännöt, vakiintuneet käytännöt ja eettiset ohjeet, jotka auttavat tekemään eron uutisoinnin, poliittisen aktivismin, julkisuuden ja mainonnan välillä.⁹⁸

4.2 Mediakontrollin välineitä

Median rahoittaminen ja säännöstely ovat olleet tehokkaita mediakontrollin välineitä Venäjällä 1990-luvun alusta lähtien. Neuvostojärjestelmän hajottua kaikki julkaisut tulivat hetkessä riippuvaisiksi ulkopuolisesta pääomasta.

2000-luvulta lähtien valtion rahoituksen osuus rahoittajana on kuitenkin taas noussut. Jassen Zasurskin mukaan media on nähty Venäjällä aina valtion taholta nimenomaan valtion – ei yleisön – palvelijana⁹⁹. Median kontrolli on vain vahvistunut Jeltsinin vaihduttua Putiniin 2000-luvulla, ja riippuvuus valtion avustuksista on asettanut erityisesti lehdistön tasapainoiluasemaan. Zasurskin mukaan tämä on suurin lehdistönvapauden rajoittaja nyky-Venäjällä: Journalismi on alkanut palvella "erilaisten taloudellisten eturyhmien tai korruptoituneiden hallituksen byrokraattien" tarpeita sponsorirahan toivossa. Laaja levikki ja lukijoiden palveleminen ovat monen julkaisun toissijaisia tavoitteita.¹⁰⁰

Medialaissa varsinainen median ennakkosensuuri kiellettiin jo 1990, ja perustuslakiinkin se kirjattiin 1993. Siitä lähtien laki on taannut sananvapauden *de jure*, tosin sensuuria voi harjoittaa kuitenkin monissa eri muodoissa, kutsumatta sitä sensuuriksi. 1990-luvulla lehdistöministeriö julkaisi esimerkiksi toistuvasti virallisia varoituksia, joissa kiellettiin toimittajia julkaisemasta tshetsheenikapinallisten haastatteluja. Nyky-Venäjällä pääsyä hallituksen julkaisemaan tietoon on myös rajoitettu usein.¹⁰¹

Vuoden 1990 medialaissa valtion viranomaiset velvoitettiin tiedottamaan medialle valtiollisista asioista, kun taas yleisölle taattiin pääsy tietoon vain median kautta. Laissa kuitenkin todetaan, ettei viranomaisen tarvitse antaa medialle tietoa, jos tieto koskee "valtiollisia, kaupallisia tai muita lain suojaamia salaisuuksia".¹⁰² Nämä lain suojaamiksi salaisuuksiksi luokiteltavat tiedot puolestaan

98 Ibid. s. 423-424

99 Zassoursky, Yassen & Vartanova, Elena (2004): *Shaping Tomorrow's Media Systems*, s. 54.

100 Zassoursky, Y. (2001): *Media and the Public Interest: Balancing between the State, Business and the Public Sphere*. Teoksessa *Russian Media Challenge*, s.178.

101 Von Seth, Rutger (2008): *From the Soviet to the Post-Soviet Russian Press*, s. 41.

102 De Smaele, Hedwig (2004): *Limited Access to Information as a Means of Censorship in Post-Communist Russia*. s. 68.

listattiin vuonna 1993: "Asevoimia koskevat tiedot, ulkopoliittikka, tiede ja teknologia. Tiedustelutiedot, terrorisminvastaista sotaa koskevat tiedot ja valtiosalaisuudet".¹⁰³ Näiden epämääräisten luonnehdintojen avulla taattiin valtiolle melko laajat oikeudet estää median – ja näin ollen kansalaisten – tiedonsaanti.

Haavoittuvaisiksi mediajulkaisut tekee myös se, että ne toimivat valtion luvalla. Lupaviranomainen voi siis lain nojalla lopettaa julkaisun, jos se arvioi tämän rikkovan lakia. Vuodesta 1998 lähtien julkaisulupa on voitu evätä määräajaksi ilman ennakkovaroitusta, jos hallitus uskoo, että mediajulkaisu voi haitata ”kansalaisten oikeuksia, moraalialia ja terveyttä, tai valtion puolustusta tai turvallisuutta”.¹⁰⁴

Putinin mediakontrollin taktiikka herätti huolestuneisuutta journalistien keskuudessa jo ennen hänen presidenttikautensa alkua. Putinin luotetut alkoivat hiillostaa erityisesti mediayhtiöidensä kautta Putinia kritisoivaa Vladimir Gusinskia¹⁰⁵, jonka kontolta ”löydettiin” veropetoksia. Valtio-omisteisen Gazpromin mediayhtiö otti ensin väkisin haltuunsa Gusinskin omistaman suosittu NTV:n, ja seuraavaksi sanomalehdet *Sivodnijan* ja *Itozin*, ja erotti suuren osan Gusinskin palkkalistoilla olleista toimittajista. Kriittisten äänten vaientaminen ei kuitenkaan ollut näkyvä syy, vaan esiin kaivettiin ”valikoivan tuomitsemisen” metodi. Syyksi kelpasivat Gusinskin kontolla olleet veroepäselvyydet. Gusinskin oli muutettava maasta.

NTV:n omistajavaihdos ja Gusinskia vastaan nostetut syytteet nähtiin Venäjällä selväksi viralliseksi kampanjaksi lehdistönvapautta vastaan. Moskovassa järjestettiin satoja NTV:n kapinoivia journalisteja tukevia mielenosoituksia. Toisaalta jotkut näkivät taistelun NTV:stä puhtaasti taloudellisiin syihin perustuvana mediamoguleiden taistona, jossa kyse oli enemmän rahasta kuin politiikasta.¹⁰⁶

Venäjän tunnetuin oppositiojohtaja, liberaalipuolue ”Oikeistovoimien” (*Sojuz Pravyh Sil*) johtaja Boris Nemtsov totesi NTV:n omistajavaihdoksesta

¹⁰³ Ibid. s. 69.

¹⁰⁴ Richter, Andrei (2001): *Media Regulation: Foundation Laid for Free Speech*. Teoksessa *Russian Media Challenge*, s. 127.

¹⁰⁵ Juutalaistaustainen Vladimir Gusinski (s.1952) on NTV-kanavan perustaja ja ”mediakeisari” tai oligarkiksi usein tituleerattu liikemies, joka toimi ennen liikemiesuraansa Neuvostoliiton aikaan mm. teatteriohjaajana. Gusinski rakensi bisnes-imperiuminsa Neuvostoliiton raunioille, ja alkoi julkaista ensin *Sivodnija* (Tänään) -nimistä sanomalehteä vuonna 1993. Lehden rahoitus tuli hänen perustamaltaan Media Most-pankilta. Putinin asetettua Gusinskin syytteeseen veronkierrosta 2000-luvun alussa, Gusinski pakeni ulkomaille, jossa hän perusti Venäjällä näkyvän taivaskanavan nimeltä RTVi. Lähteet: CNN 10.4.2001: *Profile: Vladimir Gusinsky* & BBC News 24.8.2003: *Russian tycoon held in Athens*.

¹⁰⁶ Rowland, Jacky: *Analysis: Russian Media Trouble*. BBC News 19.4.2001.

seuraavaa: "Jos NTV säilyy Gazpromin käsissä – on yksinkertaisesti rienausta puhuakaan sananvapaudesta Venäjällä."¹⁰⁷

Venäjällä vuosina 1999-2002 tehdyt terroristi-iskut¹⁰⁸ ajoivat hallituksen laatimaan uusia terrorismin vastaisia lakeja. Dubrovka-teatterin panttivankidraaman jälkeen vuonna 2002 käyttöön otettu "ääriliikehdintää (*extremism*) koskeva laki" on osoittautunut hyvin tehokkaaksi hallituksen aseeksi. Se antoi valtion viranomaisille (ei enää ainoastaan lupaviranomaiselle) mahdollisuuden lopettaa mediajulkaisu, jos sen katsotaan olevan sekaantunut ääriliikehdintään (*extremist activities*). Laissa todetaan: "The dissemination of extremist materials via the media and the carrying out by them of extremist activity shall be prohibited in the Russian Federation."¹⁰⁹

Laki "ekstremismistä" nähtiin valtion keinona pitää yhä tiukemmin otteessaan joukkotiedotusvälineitä ja alistaa niitä kontrollille myös internetissä. Laki nimittäin vaati online-sanomalehtiä rekisteröitymään virallisesti joukkotiedotusvälineiksi, mikä mahdollisti sensuurin ulottamisen niihin samalla tavoin kuin televisioon ja printtilehdistöön.¹¹⁰ Näin ollen valtion elimet saivat mahdollisuuden suoraan mediakontrolliin. Lakia onkin käytetty ahkerasti alusta pitäen. Lokakuussa 2002 viestintäministeriö esimerkiksi uhkasi sulkea radiokanava Ekho Moskvin verkkosivut, ellei toimitus poistaisi tshetsheeniterroristin haastattelua sivulta¹¹¹.

Toisaalta, Von Sethin mukaan, mahdollisuudet *epäsuoraan* kontrolliin ovat vieläkin paremmat. Valtion medialupia myöntävällä viranomaisilla on laajat valtuudet esimerkiksi uhkailla julkaisuja vaikkapa kunnianloukkaussyyöksillä. Toisaalta journalistien kohtaama väkivalta johtaa tehokkaasti journalistien itsesensuuriin.¹¹²

107 BBC News 15.4.2001: *In quotes: NTV Takeover*.

108 Vuonna 1999 Venäjää ravistelivat neljä kerrostalopommi-iskua, joissa kuoli yhteensä 300 ihmistä, ja haavoittui noin tuhat. Iskujen tekijöiksi epäiltiin tshetshenialaisia islamistiseparatisteja, ja se antoi hallinnolle syyn aloittaa toinen Tshetshenian sota. Kerrostalopommi-iskujen tekijöistä on esitetty paljon vaihtoehtoisia teorioita, joista yhden mukaan Venäjän oma turvallisuuspalvelu FSB olisi niiden taustalla. Tästä kirjoittaa mm. journalisti Anna Politkovskaja kirjoissaan. Vuonna 2002 tapahtuneessa Dubrovka-teatterin panttivankidraamassa sai surmansa ainakin 200 ihmistä. Dubrovkan tragedian osalta Venäjän poliisia on syytetty huonosta taktiikasta tilanteen hoitamisessa. Venäläisviranomaiset aiheuttivat tilanteen kärjistymiseen suihkuttamalla teatteriin myrkyllistä kaasua, joka tappoi toista sataa siviiliä. Iskuista kertoo mm. journalisti Oksana Tshelysheva kirjassaan *He seurasivat minua kadulla*.

109 The Federal Law on Combating Extremist Activity. Federal Law No. 114-FZ of 25 July 2002.

110 Strukov, Vlad (2009): *Russia's Internet media policies*. Teoksessa: Beumers, Hutchings & Rulyova: *The post-Soviet Russian Media. Conflicting Signals*, s.217.

111 Ibid., s. 218.

112 Von Seth, Rutger (2008), s. 43 & De Smaele, Hedwig (2004) s. 73.

Kiinnostavan näkemyksen venäläisen median tilanteesta on esittänyt tutkija Ivan Zasurski, jonka mukaan Venäjän hallinnon halua median ja poliittisen keskustelun kontrolloimiseen selittää vielä transitiovaiheessa olevan valtion heikkous ja kyvyttömyys säännellä teollisuuttaan. Zasurskin mukaan tiukka kontrolli on kuitenkin vain välivaihe matkalla kohti vapautta. Venäjän tilanteesta erityisen hankalan tekevät heikko oikeuslaitos, vahva keskushallinto sekä yksityisomaisuuden kunnioituksen puute, mikä johtuu sen toistaiseksi vielä melko uudesta luonteesta. Zasurskin mukaan on luontevaa ja oikeastaan välttämätöntä, että tällaisissa olosuhteissa mediaa kontrolloidaan, sillä on olemassa se mahdollisuus, että Venäjän ollessa heikko, joku muu alkaisi määritellä sen tulevaisuutta.¹¹³

Zasurskin mukaan media voi olla todellisuudessa voimakas ja vaikutusvaltainen ainoastaan maissa, joissa ei ole vahvaa ja vakaata poliittista järjestelmää vahvoine instituutioineen. Siksi Venäjän valtaapitävät pelkäävät median voimaa ja mieluummin rajoittavat sen toimintaa. Heti, kun poliittinen vahva järjestelmä on saatu aikaiseksi, media ei ole enää niin vaarallinen ja sille voidaan antaa enemmän toimintavapauksia.

4.3 Internet nyky-Venäjällä

Koska internet on Venäjän uusin mediateknologia, sillä on potentiaalisesti eniten mahdollisuuksia olla vapaa valtionkontrollista ja sensuurista. Sekoittamalla viestinten parhaita puolia (nopeus, graafisuus, interaktiivisuus), netti on potentiaalinen väline demokraattiseen tiedonkulkuun ja -vaihtoon. Toisaalta sen ”demokratisoivalle” vaikutukselle haasteellista on se, että osalle kansasta ei toistaiseksi ole pääsyä verkkoon lainkaan. Ilmiö liittyy valtaviin tuloeroihin, jotka ovat Venäjällä kasvaneet koko Neuvostoliiton jälkeisen ajan¹¹⁴. Siinä missä television voi sanoa Venäjällä olevan todella koko kansan viestin, Internet tavoittaa vain kansan ”parempiosaiset”.

113 Zassoursky, Ivan (2009): *Free to get rich and fool around*. Teoksessa *The Post-Soviet Russian Media*. s. 29.

114 Venäjän väestön elintason ja materiaalsen hyvinvoinnin muutoksia vuosina 1990-2009 tarkasteltiin Moskovan talouskorkeakoulun ja talouslehti Ekspertin yhdessä tekemässä selvityksessä. Tulosten mukaan 80 % venäläisistä nauttii korkeammista reaalityuloista kuin 1990-luvun alussa, mutta joka viidennen tulot eivät ole parantuneet sitten Neuvostoliiton hajoamisen. Vertailussa Venäjän tuloerot näyttävät kasvaneen paljon enemmän kuin missään OECD-maassa viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Lähde: BOFIT, viikkokatsaus nro. 20, 2011.

Venäjän poliittinen virkamiehistö on ymmärtänyt internetin potentiaalisen voiman ja vaikutusmahdollisuuden jo hyvissä ajoin. Yksi ensimmäisistä ”Runetin”¹¹⁵ henkilökohtaisista nettisivuista oli Boris Nemtsovin, ja Putinilla on oma virallinen web-portaali¹¹⁶. Internet ymmärretään potentiaalisena uhkana, sillä se voisi tulevaisuudessa olla koko kansakunnan ulottuvilla, kuten nyt valtion jo tiukasti kontrolloima televisio. Siksi sen toimintaa on säädelty lailla jo vuodesta 1991 lähtien. Laki on saanut täydennystä säännöllisesti. Venäjä on ottanut käyttöön kaksi eri nettikontrollin strategiaa. Ensimmäinen perustuu käyttäjien rekisteröitymiseen, joka mahdollistaa heidän Internet-käyttäytymisensä seuraamisen. Toinen perustuu propaganda-tyyppiseen sisällöntuotantoon. Molemmat keinot ovat tuttuja jo Neuvostoliitosta.¹¹⁷

1990-luvulla luotiin kaksi lakia, SORM-1 ja SORM-2 (*System for Operation-Investigative Activities*), jotka antoivat turvallisuuspalvelu FSB:lle mahdollisuudet valvoa Internetin käyttöä ja sähköpostiviestintää. Laki vaati Internet-palveluntarjoajia asentamaan valvontalaitteet ja nopean yhteyden paikallisiin turvallisuuspalvelun osastoihin, mikä mahdollisti FSB:n suoran pääsyn Internet-käyttäjien viestintään.¹¹⁸

FSB:n kyvyttömyys käyttää neuvostoajasta muistuttavia kontrollin välineitä tehokkaasti johti uuteen lakiin 2000-luvulla. Tiedonsiirron säännöstelyä koskeva laki tuli voimaan vuonna 2006, ja sen tarkoituksena oli suojella netin käyttäjiä pornografialta, roskapostilta ja piratismilta. Toisaalta se rajoitti tiedonsiirtoa asettamalla uusia vastuita palveluntarjoajille ja käyttäjille. Kuten Kiinassa, Venäjälläkin hallitus voi estää pääsyn tietyille web-sivustoille ilman varoitusta. Parlamenttivaalien alla marras-joulukuussa vuonna 2011 useiden tiedotusvälineiden verkkosivut joutuivat nettihyökkäyksen kohteeksi. Ainakin *Kommersantin*, *Ekho Moskvin*, *The New Timesin*, *Novaja Gazetan*, *Slonin* ja *Bolshoi gorodin* verkkosivut kaatuivat ja lakkasivat toimimasta¹¹⁹. *Novaja Gazetan* verkkolehti on joutunut

115 Neuvostoajan .su (*Soviet Union*) -pääte vaihtui .ru (*Russia*) -pääteeksi vuonna 1994. Siitä lähtien on puhuttu Runetistä.

116 www.kremlin.ru

117 Strukov, Vlad (2009), s. 212-219.

118 *Regulirovanie i ekonomika SORM*. Institut Svabodi, Moskovskij Libertarium: libertarium.ru/sorm

119 Ilta-Sanomien erikoistoimittaja Arja Paananen seurasi parlamenttivaaleja Pietarissa ja kertoi hyökkäyksen kohteeksi joutuneista viestimistä Ilta-Sanomissa 4.12.2011 artikkelissaan *Nettihyökkäys laajeni Venäjällä – vaalikritiikki yritetään vaientaa*.

nettihyökkäysten kohteeksi usein aiemminkin, ja sivut ovat saattaneet olla poissa toiminnasta useita päiviä¹²⁰.

Vaikka Venäjän laissa internet määritellään tiedonvälityksen kanavaksi ja viestimeksi perinteisten medioiden tapaan, sen toimintatila poikkeaa huomattavasti vaikkapa television toimintatilasta. Esimerkiksi poliittinen satiiri on venäläisessä televisiossa käytännöllisesti katsoen kiellettyä, mutta internetissä toimii jopa suosittu nettisivusto, joka julkaisee Vladimir Putinille ja hänen hallinnolleen irvailevia vitsejä¹²¹. Internetissä toimiminen onkin houkutelut monia mediatoimijoita, sillä se takaa huomattavasti suuremman vapauden kuin perinteiset viestimet.

Toisaalta, netin kontrolloiminen on hyvin hankalaa, ensinnäkin teknisesti ja myös käytännöllisesti. Sellaisten nettisuodattimien asentaminen, jotka estäisivät kaikilta venäläisiltä pääsyn tietyille sivustoille, on Venäjän kontekstissa teknisesti mahdotonta, vaikka esimerkiksi Kiinassa sellainen sensuurijärjestelmä on onnistuttu luomaan. Tiedonsiirto internetissä on niin nopeaa, että sitä voisi verrata puhuttuun sanaan. Edes Venäjän viranomaisreservi ei riitä valvomaan sellaista tiedonkulkua kattavasti.¹²²

Toisekseen, internet ei rajoitu vain valtion rajojen sisäpuolelle, eikä siten ole ainoastaan Venäjän lainsäädännön ulottuvilla. Käyttäjät pääsevät käsiksi myös venäläisen lainsäädännön ulottumattomissa olevaan tietoon. Kontrolloinnin hankaluuden havaittuaan Venäjän viranomaiset ovatkin vaihtaneet hieman taktiikkaansa, ja kontrollin sijaan ovat alkaneet panostaa omaan näkyvyyteensä internetissä varmistukseen ”oikean tiedon” runsauden suhteessa ”väärään tietoon”.¹²³

120 Hyökkäyksistä, joiden tekijöitä ei ole voitu identifioida, on kerrottu viime vuosina silloin tällöin. ”Koviin tieteisiin” (fysiikka, kemia, nanoteknologia ja elektroniikka) ja niiden tutkimukseen erikoistunut Phys.org -sivusto kertoi helmikuussa 2010 Novaja Gazetan verkkolehteen kohdistuneesta yli viikon kestäneestä palvelunestohyökkäyksestä. Human Rights in Russia -sivusto kertoi 11.4.2011 päiviä kestäneestä hyökkäyksestä samoille verkkosivuille.

121 vladimir.vladimirovich.ru (vain venäjäksi)

122 Strukov, V. (2009), s. 219.

123 Ibid.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN: METODIT JA MATERIAALIT

Tässä luvussa esittelen lyhyesti tutkielmani tutkimuskysymykset ja käyttämäni metodit, ennen pääsyä varsinaiseen aineiston analyysiin.

5.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkimuskysymykset, joihin pyrin työssäni vastaamaan ovat: (1) Miten venäläiset journalistiikan opiskelijat hahmottavat journalistietiikan, sekä (2) Millaisena opiskelijat näkevät ammatillisen roolinsa Venäjällä.

Näiden lisäksi minua kiinnostaa tarkastella aineistosta seuraavaa: Mitä on lehdistönvapaus toimittajaopiskelijoiden näkemyksen mukaan? Millaisia käsityksiä opiskelijoilla on venäläisen median tulevaisuudesta? Millä journalismin alueella journalistiopiskelijat haluaisivat työskennellä ja mitkä ovat halutuimmat työpaikat tai -tehtävät?

5.2 Tutkimusmenetelmä: teemahaastattelu metodina

Paras tapa saada tietää, mitä ihmiset ajattelevat jostakin, on kysyä heiltä.
– Bower, R.T. (1973)

Tutkimukseni lähestymistapa on sosiologinen ja etnografinenkin siinä mielessä, että tavoitteenani on kuvata ja selittää tietyn ryhmän, journalismin opiskelijoiden, tulkintoja ja käsityksiä ympäristöstään ja toiminnastaan. Siksi päädyin käyttämään tutkimuksessani metodina teemahaastattelua. Pääasiallisena aineistona minulla ovat haastattelut: kymmenen yksilöhaastattelua sekä yksi ryhmähaastattelu.

Teemahaastattelu-käsitteen suomen kieleen luoneet Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme kuvailevat teemahaastattelua puolistrukturoiduksi menetelmäksi, jossa haastattelun aihepiirit ovat kaikille samat, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. Teemahaastattelussa on kuitenkin tietty muoto: täysin vapaa muodoltaan on vain syvähaastattelu.¹²⁴

124 Hirsjärvi & Hurme (2001): *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*, s. 48.

Teemahaastattelurunkoon ei laadita yksityiskohtaista kysymysluettelo, vaan ennemminkin teema-alueluettelo, jonka alle listataan yksityiskohtaisempia kysymyksiä. Hirsjärvi ja Hurme perustelevat menetelmän käyttökelpoisuutta kvalitatiivisessa tutkimuksessa sillä, että sen avulla pääsee lähemmäs tutkittavia henkilöitä, heidän kokemuksiaan, elämyksiään ja ajatuksiaan.¹²⁵

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on, että tutkimuksen aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa ja aineiston keruun instrumenttina suositaan ihmistä.¹²⁶ Laadullista tutkimusotettani perustelen sillä, että se tuntuu tutkimusongelmani kannalta relevanteimmalta. Kuten Glesne ja Peshkin¹²⁷ kirjoittavat, kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen merkittävin ero on se, että kvantitatiivinen tutkimus pyrkii yleistettävyyteen, ennustettavuuteen ja syy-seuraus-selityksiin, kun taas kvalitatiivinen tähtää kontekstuaalisuuteen, tulkintaan ja tutkittavien näkökulman ymmärtämiseen.

En voi saada kovin universaaleja tuloksia pienellä otoksellani. Enemmän kuin yleistettäviin totuuksiin, tähtäänkin luomaan katsauksen siitä, mitä haastattelemieni opiskelijoiden ajatuksissa liikkuu. Teemahaastattelu on Hirsjärven ja Hurmeen mukaan nimenomaan mm. päiväkirjojen ja osallistuvan havainnoinnin ohessa parhaita menetelmiä tutkittavien näkökulman ja heidän äänensä esiin tuomiseen¹²⁸.

Tieteenfilosofinen lähtökohtani on empiriassa – haastattelujen ja havainnoinnin varassa en voisi saada rationalismin edellyttämää ”puhdasta tietoa”. Lähtökohtanani on sosiaalisen konstruktionismin ydinteesi: todellisuus on ihmisten välisissä sosiaalisissa prosesseissa merkitysten avulla rakentuvaa. Ei siis ole olemassa kaikille yhteistä todellisuutta. Tämä määrittää myös todellisuutta koskevan tiedon luonnetta. Tieto ei siis koskaan ole heijastusta ”puhtaasta” ja pysyvästä todellisuudesta, vaan se tuotetaan aina jostakin näkökulmasta, jotakin tarkoitusta varten ja jossakin sosiaalisessa suhteessa.

125 Ibid. s. 16.

126 Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2003): *Tutki ja kirjoita*, s. 151.

127 Glesne, Corrine & Peshkin, Alan (1992): *Becoming qualitative researcher. An introduction*.

128 Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001), s. 28.

5.3 Tutkimusaineisto

Tutkielmaani varten olen haastatellut 10 venäläistä toimittajaopiskelijaa. Päädyin opiskelijoiden haastattelemiseen paitsi käytännön syistä, myös siksi, että haluaisin tutkimukseni suuntaavan tulevaan ja luotaavan mahdollisesti Venäjän journalismin tulevaisuutta.

Aineistonani on 10 moskovalaisen journalistiikan opiskelijan teemahaastattelua sekä yksi ryhmähaastattelu, jotka tein helmikuussa 2012 Moskovan valtionyliopiston (MGU) journalistiikan laitoksella. Haastatteluissa käsiteltiin teema-alueittain journalistiopiskelijoiden käsityksiä ja kokemuksia journalistin työstä, journalismin etiikkaa, lehdistönvapautta sekä venäläisen journalismin tulevaisuuden suuntia. Haastattelujen kestot vaihtelivat 10 minuutista 70 minuuttiin. Haastateltavista suurin osa oli 1990-luvun alkupuolella syntyneitä toisen vuosikurssin opiskelijoita. Myös ryhmähaastatteluun osallistuneet olivat toisen vuosikurssin opiskelijoita.

Tekstiksi litteroituna haastatteluni muodostavat yhteensä noin 60 liuskan aineiston. Venäjänkielisten haastattelujen litteroimiseen sain apua entisiltä opiskelutovereiltani, venäläisiltä ystäviltä sekä MGU:n journalistiikan tiedekunnan NordMedia-keskuksen jatko-opiskelijalta Olga Kryazhevalta, jota autoin vastapalveluksena litteroimaan suomenkielisiä haastatteluja.

Haastattelujen käännökset olen tehnyt itse. Luettavuuden vuoksi ne eivät aina ole täsmällisen sanantarkkoja, vaan olen pitänyt tärkeämpänä haastateltavan ajatuksen selkeää välittymistä ilman turhia täytesanoja. Kiinnitän huomiota tiettyjen sanojen ja ilmaisujen esiintymiseen, joita haastateltavani käyttivät usein. Pyrin avaamaan alaviitteissä myös kaikki Venäjää tuntemattomalle lukijalle oudot käsitteet. Esittelen alaviitteissä myös lyhyesti henkilöt ja mediat, joista haastateltavani puhuvat.

5.4 Aineiston käsittely ja analyysimenetelmä

Olen lähestynyt aineistoani induktiivisesti, eli aineistolähtöisesti. Kvalitatiivisen tutkimuksen oppaissa usein korostetaan, että tutkimusongelman asettaminen voi olla joskus vaikeaa ennen aineistonkeruuta. Esimerkiksi Kari Palonen kirjoittaa: ”vasta

sen jälkeen, kun tutkija kohtalaisen tarkkaan tietää, mitä hänen aineistostaan on saatavissa irti, hän voi päättää, millaisia kysymyksiä hän sille asettaa”¹²⁹.

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä onkin, että tutkimusprosessin eri osat: ongelmanasettelu, aineiston keruu, analysointi ja raportointi lomittuvat toisiinsa. Itse asiassa laadullisessa tutkimuksessa puhutaankin ”ongelman” sijaan ”tutkimustehtävästä” yleisemmällä tasolla.¹³⁰

Analyysissa olen käyttänyt metodina sisällönanalyysia, jonka avulla olen pyrkinyt löytämään tiettyjä puhetapoja ja yleistyksiä materiaalista. Lopussa yritän linkittää saamani vastaukset yleisempään venäläisen median, sananvapauden ja laajemmin yhteiskunnallisen kehityksen kontekstiin ja yritän saada tulokseni keskustelemaan aiemman tutkimuksen kanssa.

129 Palonen, Kari (1988): *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*, s. 139-140.

130 Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2003), s. 113-114.

6 ANALYYSI

Haastattelujen taustatieto-osiossa nousi esiin joitakin kiinnostavia ja mainitsemisen arvoisia seikkoja. Lähes kaikki haastatteluihin osallistuneet journalistiopiskelijat, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, olivat syntyneet ja kasvaneet Moskovassa. Tähän lienee syynä se, että Moskovassa elinkustannukset ovat huomattavasti muuta maata korkeammat, joten muista kaupungeista tai maaseudulta voi olla taloudellisesti mahdotonta muuttaa pääkaupunkiin opiskelemaan. Kaikki haastateltavani myös tulivat korkeasti koulutetuista perheistä. Lähes kaikkien molemmilla vanhemmilla on korkeakoulututkinto. Kaikki haastateltavat olivat myös päässeet yliopistoon ensimmäisellä yrittämällä.

Hedelmällisin haastatteluistani oli ryhmähaastattelu, jossa opiskelijat saivat aikaan kiivaan keskustelun. Siinä tuli esille kenties kaikkein kiinnostavimpia seikkoja myös siksi, että haastateltavat olivat vapautuneempia kuin yksilöhaastatteluissa. Muutaman yksilöhaastattelun jouduin tekemään tilassa, jossa oli läsnä myös tutkijoita. Pelkään sen vaikuttaneen haastateltavien vastauksiin varovaisuutena.

Olen merkinnyt haastateltavani numeroilla sekä yksilö- että ryhmähaastattelujen osalta¹³¹. Ryhmähaastattelussa litteroija ei kaikkein kiivaimmissa keskusteluissa aina ole pysynyt kärryillä, kuka on äänessä, siksi numerointi puuttuu joistakin keskustelunpätkistä.

6.1 ”Jatkuvaa työtä ja toimeliaisuutta” – motiivit journalistiikan opiskeluun ja toimittajana työskentelyyn

Olen lapsesta saakka halunnut tulla toimittajaksi, sillä ammatissa yhdistyvät kansalaisaktiivisuus ja yhteiskunnallinen toiminta. Ja voisihan sitä taiteeksikin kutsua – kirjoittaminen ja asioiden selville ottaminen on luovaa työtä. (H1)

131 Yksilöhaastateltavat on merkitty yksinkertaisesti koodein H1, H2 jne. Ryhmähaastattelun erottamiseksi olen merkinnyt siitä otetut sitaatit lyhenteellä RH, ja lisäksi eriteltyt vastaajat litteroijani käyttämällä merkinnällä D1, D2, D3... Venäjän kirjain Д (d) markkeeraa sanaa ”nuori nainen” (dievushka [девушка]), sillä kaikki ryhmähaastatteluun osallistuneet olivat naispuolisia, kuten valtaosa koko tiedekunnan opiskelijoista muutenkin. Muiden haastateltavien osalta kolme kymmenestä oli miespuolisia.

Kysyin haastateltaviltani muun muassa heidän motiiveistaan opiskella journalismia ja työskennellä toimittajina. Hyvin tyypillinen piirre haastateltavieni vastauksissa oli käsitys journalismista ja toimittajana työskentelystä eräänlaisena kansalaistoimintana ja -aktiivisuutena, mikä motivoi opiskelijoita ammatin pariin. Halu vaikuttamiseen vaikutti toimivan monen kannustimena journalistiikan opiskeluun.

Venäjällä toimittajan roolista vaikuttaisi yleisesti vallitsevan selkeästi aktiivisempi ymmärrys, kuin Suomessa. Myös venäläinen ihmisoikeusaktivisti ja journalisti Oksana Tshelysheva on kirjoittanut, ettei näe Venäjällä selvää eroa kansalaisaktiivisuuden ja journalismin välillä¹³². Tämä lienee peruja siitä, että kansalaisten mahdollisuudet poliittiseen vaikuttamiseen tai kansalaistoimintaan ovat Venäjällä yhä huomattavasti kapeammat kuin meillä.

Sana *toimeliaisuus, aktiivisuus (dejatel'nost')* esiintyy usein haastateltavieni vastauksissa, kun puheenaiheena on halu ja motiivaatio toimia journalistina. Lisäksi moni mainitsee haluavansa ”auttaa ihmisiä”.

Journalismi on kunnan ammatti, koska voimme auttaa ihmisiä. Kuten tiedät, journalismi on jatkuvaa aktiivisuutta: kirjoitat ja teet haastatteluja. Se on jatkuvaa itsensä kehittämistä, jatkuvaa työtä ja toimeliaisuutta. Journalismi mahdollistaa ensinnäkin itsensä ja toisekseen ympäröivän todellisuuden ymmärtämisen jatkuvien uusien kontaktien myötä. (H9)

Kuten tämän ja seuraavan vastaajan kommentteista näkyy, yleistä on yhä käsittää toimittaja nimenomaan kansalaisten ”auttajana”. Kuten Roudakova havaitsi, tämä rooli korostui journalisteilla neuvostoaikoina¹³³.

Journalistina voin etsiä ratkaisuja ongelmiin, jotka minua todellisuudessa huolettavat. Journalismi antaa mahdollisuuden ajatella muita ja auttaa ihmisiä heidän ongelmissaan. (H3)

...journalistin täytyy tutkia ihmisiä ja ymmärtää, mikä on heidän tilanteensa, mitä heissä liikkuu. Mutta tämän lisäksi on oltava valmis antamaan konkreettistakin apua – ei ainoastaan pohtimaan ihmisyyden ongelmia. (H4)

132Tshelyshevan mukaan raja aktivismin ja journalismin välillä on Venäjällä joskus hyvin häilyvä, koska pelkkä faktoissa pysyminen voi panna journalistin ”napit vastakkain” viranomaisten kanssa. Tshelysheva ei kutsu itseään aktivistiksi, mutta muotoilee asian niin, että jos riippumaton journalismi on aktivismia, niin ”sitten kai olen aktivisti. En osallistu äänekkäisiin mielenosoituksiin, teen vain sen, mitä minun on tehtävä, sen mikä on oikein, sen mihin pystyn ja mihin minulla on energia.” Lähde: Oksana Tshelysheva kirjanjulkistamistilaisuudessaan Kirjakauppa Arkadiassa Helsingissä 9.2.2013 ja Tshelyshevan kirja *He seurasivat minua kadulla*.

133 Roudakova, Natalia (2009), s. 412-429.

Paitsi yhteiskunnallisena aktiivisuutena ja kelvollisena kansalaisuutena, journalismi nähdään selkeästi myös politikoinnin kaltaisena *vaikuttamismahdollisuutena*. Pasti ja Pietiläinen katsovat, että halu käyttää vaikutusvaltaa yhteiskunnassa – tavalla tai toisella – onkin yksi tärkeimmistä arvoista, joka on säilynyt venäläisten journalistien keskuudessa neuvostoajoilta lähtien.

Maamme imago kansainvälisellä areenalla ei ole pitkään aikaan ollut kovin hyvä. Minä olen aina halunnut journalistina vaikuttaa tiedotuspolitiikkaan ja myötävaikuttaa kotimaani arvovallan ja maineen kohentamiseen kansainvälisesti. Siksi valitsinkin erikoistumisalakseni kansainvälisen journalismin. (H5)

Toinen Neuvostoliiton ajoilta säilynyt perinne on moraalinen vakaumus, jonka mukaan journalisti ei voi suhtautua puolueettomasti tai välinpitämättömästi kirjoittamaansa materiaaliin, vaan sen tulee olla linjassa kirjoittajan omien näkemysten kanssa¹³⁴. Tämäkin ajattelu näkyy useiden haastateltavieni vastauksissa.

Journalistin tulee olla sivistynyt. Hänellä tulee olla sisäistä selkärankaa: ehdottoman selkeät valmiit periaatteet, joiden mukaan hän haluaa työskennellä journalismin parissa. (H6)

Journalismi näyttää olevan kaikille haastateltavilleni selkeä valinta – vastauksissa ei näy juurikaan epäröintiä siitä, soveltuuko ala haastateltavalle. Myös intellektuaalien perinteiden vaaliminen vaikuttaa olevan joillekin haastateltavistani tärkeää, sillä journalistin ammatti nähdään arvokkaana statuksena.

*Journalistiikan opiskelu on minulle perhetradition jatkamista. Perheessäni on kolmen sukupolven journalisteja: jo isoisäni ja isoäitini tutustuivat täällä journalismin tiedekunnassa. Myös isäni on opiskellut täällä – ja nyt siis minä. Valitsin journalismin myös siksi, että minua ovat kiinnostaneet sosiaaliset ongelmat 9.luokalta lähtien. Aloitin kirjoittamalla pieniä kirjoitelmia koulutuksen ongelmista koulumme lehteen, joka ilmestyi kerran puolessa vuodessa. Sitten siirryin korkeammalle tasolle: menin töihin paikallislehteen, jonka nimi on ”Moskovskij sokol”¹³⁵. Siellä kirjoitin alueeni ongelmista, kunnallispolitiikasta ja niin edelleen. Tämä kehitti ymmärrystäni **journalistisesta aktiivisuudesta**. Siirryin toiseen julkaisuun, jota voisi jo kutsua valtakunnalliseksi lehdeksi, nimeltään ”Rossija”¹³⁶. Olen julkaissut myös ”Moskovskaja pravdassa”¹³⁷, joka on kaupunkilehti, mutta niin suuri, että kilpailee samassa sarjassa esimerkiksi ”Moskovskij Komsomoletsin”¹³⁸ kanssa. Minulla on*

134 Pasti, Svetlana & Pietiläinen, Jukka (2008)

135 «Московский сокол» eli Moskovan jalohaukka.

136 «Россия» eli Venäjä.

137 «Московская правда» eli Moskovalainen totuus.

138 «Московский комсомолец» eli Moskovan komsomolilainen. (Komsomol = Neuvostoliitossa toiminut, Leninin perustama kommunistinen nuorisjärjestö ”*Kommunistitsheskii Sojuz Molodiozhi*”). Moskovskij Komsomolets on vuodesta 1919 lähtien julkaistu päivittäin ilmestyvä sanomalehti, joka on levikkinsä puolesta yksi maailman sadasta suurimmasta sanomalehdestä – sen levikki on noin 700 000 kappaletta. Nykyään lehti keskittyy lähinnä sensaatiojournalismiin.

myös julkaisuja internetissä, ”Ekspert”-lehden¹³⁹ verkkosivuilla. Journalistiikan opiskelu kiinnostaa minua myös akateemisesta näkökulmasta: olen kiinnostunut analysoimaan esimerkiksi venäjän kielen sanastoa ja tyyliä. En siis näe sitä ainoastaan tulevaisuuden ammattina, rahan ansaintamuotona, vuorovaikutuksena suurten ihmisryhmien kanssa, **mahdollisuutena vaikuttaa muiden ihmisten – lukijoiden – ajatteluun**. Näen sen myös ilmiönä, jota on hyvin kiinnostavaa analysoida – kuinka se muuttuu ajan myötä, miten se suhtautuu historiaan ja muiden alojen muutokseen. (H7)

Toisaalta journalismiin vaikuttaa houkuttelevan mielikuva ammatista nuorekkaana ja dynaamisena alana, jonka nopea tahti on ihailtavaa. Journalistit nähdään terhakkaina ja tehokkaina ihmisinä, mikä käsitetään Venäjällä eittämättä hyveenä.

Journalismissa tärkeintä ovat laatu ja nopeus – se auttaa pitämään vireessä. Kun aloitan työskentelyn, kirjoitan yhden uutisen, sitten toisen, ja missä tahdissa! **En pääse löysistymään enkä vaivu melankoliaan**. Journalistille on hyvin harvinaista ”voivotella” huonoja asioita, kaikki on aina hyvin! (H9)

Kerran eräs vieraileva luennoitsija sanoi, että **journalisteilla on kaikkein kiinnostavimpia tarinoita kerrottavanaan ja kaikkein kiinnostavin elämä**, koska journalismi on keino aina saada uutta tietoa jostain, mitä emme koskaan ennen tiede. (H1)

Kun olet journalisti, pääset tapaamaan erilaisia ihmisiä, saat tietää tuhat tarinaa ja **sinulla on mahdollisuus kehittyä jatkuvasti, et siis jää ”homehtumaan” yhdelle alueelle, voit erikoistua**. Siitä huolimatta saat tehdä sitä, mikä sinua kiinnostaa. Vaikkapa opiskella eri kieliä. (H3)

Journalismi on oiva keino oppia tuntemaan maailmaa, mainio väline oman tietoisuutensa laajentamiseen. **Seurustelet monien ihmisten kanssa, olet – no jos nyt et asiantuntija, niin kuitenkin – ihminen, joka ymmärtää monia eri aihealueita, on perehtynyt moniin kysymyksiin**. Mutta tietysti, esiintyy myös omahyväisyyden elementtejä, sillä journalisti tiedostaa, että ihmiset lukevat sen, mitä hän kirjoittaa, ja että sillä mitä hän ajattelee, on merkitystä. (H6)

6.1.1 Väylä maineeseen ja mammonaan?

Svetlana Pasti havaitsi väitöskirjassaan, että useilla venäläisillä nuorilla journalisteilla oli toiveena hyvät tulot ja tavoitteena päästä valtion palveluksen hyvin maksettuihin virkoihin. Journalismi nähtiin eräänlaisena läpikulkuväylänä hyviin ansioihin ja myös julkisuuteen.¹⁴⁰

Lähde: Mondo Times – The Worldwide News Media Guide.

139 «Эксперт» (Asiantuntija) on Venäjän johtava talouteen ja liike-elämään keskittynyt kotimainen viikkolehti. Lehden perustivat vuonna 1995 Moskovassa ryhmä toimittajia, jotka olivat jättäneet Kommersant -kustantamon. Ekspert kuuluu samaan konserniin *Russkij Reporter*-viikkolehden ja liike-elämään keskittyneet *Expert* tv-kanavan kanssa. Lähde: Perekrest, Vladimir: *Gendirektor Mediaholdinga Ekspert Valerij Fadejev: ”V rossijiskih SMI obsuzhdaetsja slishkom maala novykh idej”*. Izvestija 7.11.2006.

140 Pasti, Svetlana (2007): *The Changing Profession of a Journalist in Russia*, s.123.

Myös omat haastateltavani uskoivat journalismin olevan potentiaalisesti väylä hyviin ansioihin – tosin riippuen työpaikasta ja oman moraalinen joustavuudesta. Haastateltavani uskoivatkin uramahdollisuuksiin myös journalismin ulkopuolella – esimerkiksi paremmin maksetuilla PR- ja mainosalajoilla.

K: Haluatteko tienata hyvin työssänne?

V: Tietysti, kuten kaikki.

K: Uskotteko sen olevan helppoa tulevalle journalistille?

V: No, journalistina se ei välttämättä olen kovin helppoa. Mutta onhan mahdollista liikkua uraportaita ylöspäin... (H1)

Journalismi ei välttämättä tule olemaan ainoa tulonlähteeni, sillä journalistin ansiot tuskin antavat kovin korkeaa elintasoja tai säännöllisiä tuloja. En haluaisi olla riippuvainen rahasta, sillä se vaikuttaa puolueettomuuteeni – jos voisin pysyä riippumattomana taloudellisessa mielessä, voisin olla journalistina objektiivisempi. (H8)

K: Haluatteko tienata hyvin?

V: Kyllä, tottakai.

K: Uskotteko, että se on journalistina helppoa?

V: Riittävän monimutkaista, jos on kirjoittava toimittaja. Oikeastaan se on yksi syy, miksi valitsin juuri tämän suuntautumisvaihtoehdon: mainonnan ja PR:n alalla on helpompaa tienata hyvin, uskoisin. (H3)

Pasti ja Pietiläinen havaitsivat tutkimuksessaan 2000-luvulla alalle tulleiden journalistien suhtautuvan aiempia sukupolvia myönteisemmin journalismiksi naamioituun mainontaan, eli poliitikkojen ja taloudellisten eturyhmien maksamiin sisältöihin. Erona nuorten journalistien asenteissa verrattuna neuvostosukupolviin oli erityisesti se, että nuoret katsoivat olevan jokaisen journalistin oma päätös, kirjoittaako hän artikkeleja, jotka palvelevat tiettyjen tahojen intressejä. Neuvostoajalla alalle tulleista vielä kolmannes tyrmäsi mainosmaisen materiaalin julkaisemisen tyystin.¹⁴¹

Pastin ja Pietiläisen haastattelemista journalisteista puolet olivat kirjoittaneet tavallisiksi lehtiartikkeleiksi naamioituja mainoksia. Myös omista haastateltavistani noin puolet olivat valmiita siihen. Juttujen kirjoittaminen rahaa vastaan on Venäjällä yhä hyvin tavallista. Syitä lienee monia, joista yksi lienee juuri itsesääntelyn puuttuminen alalta. Omia haastateltaviani tilausjuttujen kirjoittamiseen vaikuttivat ajavan toimittajien pienet palkat.

141 Pasti & Pietiläinen (2008), s. 9.

6.1.2 Rehellistä työtä vai ”kompromaatteja” ja ”zakazuhaa”?

Artikkelin kirjoittaminen tilaustyönä nähdään eettisesti kenties arvelluttavana, mutta noin puolet haastateltavistani myöntävät olevansa valmiita ”zakazuhaan”, eli aiheen käsittelemiseen haastateltavan kannalta miellyttävällä tavalla rahaa tai palveluksia vastaan¹⁴². Myös journalistislangin ilmaisut ”farkut” ja ”kompromatti” ovat tuttuja ilmiöitä haastateltavilleni¹⁴³. Kysyin heiltä, mitkä syyt voisivat saada heidät kirjoittamaan artikkelin tilauksesta.

Henkilökohtaiset suhteet tai mieltymys artikkelin kohdetta kohtaan voisivat saada minut kirjoittamaan tilauksesta. Jos aihe sopii omalletunnolleni, silloin kirjoitan. (H1)

Jos en vahingoittaisi ketään, eikä se olisi vaarallista tai epärehellistä omalta kantiltani, silloin kirjoittaisin tilauksesta. (H9)

Vastauksissa korostuu henkilökohtainen moraalit, jonka nähdään sijoittuvan jonkin ”universaalien etiikan” yläpuolelle. Journalismin etiikan nähdään pohjautuvan täysin omalle, henkilökohtaiselle harkinnalle. Sitä säätelevät pikemminkin universaalit – tai vaikkapa kristityt arvot. Kauaskantoisempia, yhteiskunnallisia seurauksia ei välttämättä pidetä merkityksellisinä. Haastateltavilleni tuntuu olevan tärkeää myös, että tilausartikkelikaan ei ole vastoin heidän omia, henkilökohtaisia näkemyksiään.

142 Venäjänkielen termillä *zakazuha* (заказуха sanasta *zakazat* [заказать] eli *tilata*) viitataan rahan tai lahjusten tarjoamiseen vastineeksi henkilön tai asian positiivisesta medianäkyvyydestä. (Englanninkielinen vastine *zakazuha*lle olisi *cash for coverage* tai *black PR*.) *Zakazuhan* käyttö tuli suosituksi Venäjällä 1990-luvulla, jolloin politiikassa tuli yleiseksi tilata joko omaa puolta ylistäviä tai vastapuolta panettelevia lehtijuttuja (ks. myös *kompromat*). *Zakazuha*sta tuli merkittävä tulonlähde sanomalehdille, ja se esti jopa joidenkin lehtien päätyksen konkurssiin, sillä 1990-luvulla *zakazuha*sta maksetut palkkiot saattoivat olla tuhansia dollareita. 2000-luvun alkupuolella asiantuntijat arvioivat *zakazuhan* olevan miljoonabisnestä, joka koskee lähes jokaista julkaisua Venäjällä. Alla Startseva kirjoitti vuonna 2001 toiminnan olevan niin rutiininomaista, että useilla julkaisuilla on virallinen *zakazuha*-hinnasto, jossa juttujen hinnat on määriteltä juttupituuden, taiton ja sen perusteella, miten hyvin ne on naamioitu tavalliseksi artikkeliksi. Sähköisen median puolella samaa ilmiötä kutsutaan ”farkuiksi” (*dzhinsy* [джинсы]) Yhden selityksen mukaan termi syntyi, kun Neuvostoliiton kaaduttua äkkirikastuneet yrittäjät alkoivat esiintyä yhä useammin aamutelevision vieraina farkkutakeissaan. Lähteet: Startseva, Alla: *Journalism's Dirty Little Secret is Revealed*. The St. Petersburg Times 15.6.2001, s.4. & Pankin, Aleksei: *The Anatomy of Zakazukha*. Transitions Online -sivustolla julkaistu 15.2.1999.

143 Venäjänkielen termi *Kompromat* [компромат] on lyhennelmä sanoista *komprometirujushij*, eli vahingoittava ja *material* eli aineisto. *Kompromat* viittaa siis julkiseen materiaaliin, jonka tarkoituksena on vahingoittaa tai mustamaalata julkisuuden kohdetta. Venäjällä negatiivisen julkisuuden levittäminen ja mustamaalaminen ovat perinteisesti olleet turvallisuuspalvelujen tai maksetun journalistin tehtäviä. *Kompromat* -termin käyttö on levinnyt laajalle, ja sen katsotaan olevan yksi venäläisen ja muiden entisten neuvostomaiden politiikan ominaispiirteistä. Lähteet: Koltsova, Olessia (2006): *News Media and Power in Russia*. s. 108. & White, Stephen & McAllister, Ian (2006): *Politics and the media in post-communist Russia*. s.214-215. Teoksessa Woltmer, K. (toim.): *Mass Media & New Democracies*.

*Kaksi syytä yhdessä voisivat saada minut mahdollisesti kirjoittamaan artikkelin ”tilauksesta”. Ensiksikin – **ajatukset, joita jutussani esittäisin, eivät saisi olla ristiriidassa omien ajatusteni kanssa.** Voisin esimerkiksi kirjoittaa tilausartikkelin paikallishallinnosta, jos aiheena olisi se, miten he työskentelevät niin ja näin ja toimeenpanevat sitä sun tätä. Se ei olisi luovaa työtä, kyseessä olisi vain tylsä kirjoitus. Henkilökohtaisesti toinen syy olisi ansioiden riittämättömyys. Miksi en kirjottaisi, jos olisin pakottavassa rahan tarpeessa, eikä tilausjuttu olisi vakaumusteni vastainen? (H3)*

Koska journalistiset valinnat nähdään vahvasti henkilökohtaisten motiivien ajamina päätöksinä, oman edun tavoittelu menee yleisten eettisten pohdintojen edelle. Toisaalta haastateltavieni vastauksista on luettavissa myös se, ettei tilaustyön tekeminen ole aina pelkästään oma valinta.

*Puhummehan nyt materiaalista, joka koostuu valheellisista tiedoista, ja jossa joku tietty henkilö tai ryhmä asetetaan pahimpaan valoon, niinkö? Nielemme siis ajatuksemme etiikasta, josta aiemmin niin mahtipontisesti puhuimme? Näen kaksi syytä tilaustyön kirjoittamiseen. Ensimmäinen: Jos työstä maksetaan oikein paljon rahaa, ja olen suuressa rahantarpeessa. Voihan olla, että suuressa rahapulassa on kirjoitettava tilaustöitä. Toinen syy: **tilaustyö voidaan velvoittaa kirjoittamaan erottamisen uhalla.** Siis joko kirjoitat tilausjutun ja säilytät paikkasi, tai et kirjoita, ja saat lähteä. (H10)*

*Toivon, että sitä ei tapahdu minulle. Se on valtava tahra maineessa, jota on hyvin hankalaa pestä pois. Et voi selittää ihmisille, miksi toimit niin. Tilaajia se ei huoleta, koska sinä olet ennenkaikkea journalisti, siis ammattilainen. Sinun tulee kirjoittaa eikä perääntyä. **Toivon tosiaan, ettei se osu kohdalleni.** Sellaisia tilanteita toki tulee... mutta ei minulle. (H8)*

Näkemyksistä, että mikäli haluaa säilyä uskollisena periaatteilleen ja säilyttää riippumattomuuden journalistina, on kieltäytyttävä joistain tehtävistä, on yleinen. Osa haastateltavistani ei itse suostuisi kirjoittamaan ”zakazuhaa”, mutta hekin saattoivat sallia sen muille. Päätös nähdään ennen kaikkea henkilökohtaisena valintana. Saman havaitsivat myös Pasti ja Pietiläinen, joiden tutkimuksen mukaan nimenomaan 2000-luvulla alalle tulleet toimittajat pitivät jokaisen yksityisasiana, mitä kukin suostuu kirjoittamaan.¹⁴⁴

Jos kyseessä on lehdistötiedote, silloinhan sen kirjoittaminen on PR-johtajan tai tiedottajan tehtävä, siis niiden ihmisten, joiden ammatti se on. Haluan olla isänmaallinen toimittaja, käsitellä vakavia aiheita. Kaikki, mitä journalistilla on – on hänen maineensa. Siksi en itse suostuisi sellaiseen. (J1, RH)

Rahalla on tietysti merkitystä. Mutta jos jutun tiedot olisivat vahvasti ristiriidassa omien havaintojeni kanssa, näkisin kirjoittamisen vääränä. Meille opetetaan journalistiikan tiedekunnassa, ettei niin saa tehdä. Siksi en siihen suostuisi. (J2, RH)

¹⁴⁴ Pasti & Pietiläinen (2008), s.9-12.

Ehdottomiakin mielipiteitä ”zakazuhaa” vastaan löytyy.

Mieheni on journalisti – päätoimittaja. Hänellä on täysin selvä vakaumus, jonka mukaan journalistien ei pitäisi toimia ”farkkuina”. Meidän näkemyksemme mukaan – olen mieheni kanssa ehdottomasti samaa mieltä – journalistilla ei ole oikeutta myydä työtään sillä tavalla. Minua ei siis saisi mistään syystä kirjoittamaan artikkeleita tilauksesta. Se on harhaanjohtavan tiedon välittämistä.

K: Uskotteko, että sitä tapahtuu usein?

Uskon niin. Mutta minusta tuntuu, että jatkuvasti vähemmän ja vähemmän. On esimerkiksi julkaisuja, joissa ei suvaita lainkaan ”farkkuja”. Tiedän varmasti, että Kommersant ja Vedomosti – molemmat talouslehtiä – yrittävät pitää rimaa korkealla, pysytellä laadukkaina julkaisuina. Mutta he osaavatkin tienata rahaa, ja tekevät niin. Niissä lehdissä journalistille maksetaan kunnon palkkaa. Mutta miten journalistit työskentelevät muissa lehdissä, sitä en tiedä. Varmaankin ottavat rahaa vastaan juttujen kirjoittamisesta. (H2)

En voi kuvitellakaan syytä, joka ajaisi minut kirjoittamaan jotain tilauksesta. Vain siinä tapauksessa, että vallitsee yhteisymmärrys siitä, että kyseessä on PR- tai mainosjulkaisu: jos on osoitettu, että juttu on mainosluonteinen, että se vastaa jonkin tietyn ihmisen tai brändin intressejä, silloin luulisin, että sen kirjoittaminen noudattaa etiikkaa. Kirjoitin kerran hengeltään lehdistötiedotteen tapaisen mainosjutun eräästä pienestä yksityisklinikasta. Mutta se sijoitettiin lehdessä palstalle, jossa oli selvää ja ymmärrettävää, että kyseessä on mainos. Lukijat ymmärsivät, että siinä ei esitelty riippumattomia mielipiteitä. (J3, RH)

Yksi haastateltavistani osoittaa suoranaista pelkoa sellaista tilannetta kohtaan, jossa hänet velvotettaisiin kirjoittamaan juttu tilauksesta. Se kertoo, että asian yleisyys on hyvin tiedossa jo opiskelijoilla, jotka ovat muodostaneet siitä selkeät mielipiteensä – joko puolesta tai vastaan.

Minä jopa pelkään kuvitella, että sellaista tapahtuisi. Sen pitäisi olla varmaankin epätoivon rajoilla oleva tilanne. Jotain sellaista, että perheeni istuisi vankilassa, eikä minulla olisi rahaa, ja paljon lapsia jotka pitää ruokkia. Mutta toivon, ettei sellaista tapahdu. Tilausjuttu ei tee journalistille kunnia ammattilaisena. Ja toisekseen, jos tämä paljastuu, silloin leimautuu ”kompromaatiksi”. (H4)

6.2 Journalistin ja journalismin roolit yhteiskunnassa

Journalistilla on Venäjällä historiallisesti useita rooleja: Neuvostoliiton aikainen auttaja ja propagandisti, tiedottaja ja valistaja ja jonkinlainen ”julkinen intellektuelli”.

Vaikka journalistien arvostus on Venäjällä nykyisin hyvin alhaista, kaikki haastateltavani tuntuvat näkevän journalistin yhä korkean statuksen yhteiskunnallisena henkilönä, jolla on pääsy kansakunnan portinvartijaksi tiedon osalta.

Jos journalisti on hyvä, ja hänellä on kaikki tarvittavat ominaisuudet, on hänellä hyvin tärkeä rooli yhteiskunnassa. Hän toimii historian kulkuun ja ihmiseen vaikuttavien tärkeimpien tapahtumien välittäjänä. Tietysti hän on myös ihminen, mutta hän on keskeinen linkki tapahtumien ja tiedonkuluttajien välissä. Hänen lävitsensä virtaa tieto, hän ”edustaa” kaikkia tapahtumia. (H1)

Journalistin katsotaan myös olevan jonkinlainen linkki ”tavallisen rahvaan” ja ”valtaeliitin” välissä. Välillä viestit roolista ovat ristiriitaisia: toisaalta objektiivisuuden vaatimus on lähes kaikilla vastaajilla ehdoton, toisaalta monet vastaajat katsovat, että journalistin tulisi nimenomaan ”auttaa kansaa” löytämään syyt ja seuraukset, ja mahdollisesti tarjoamaan valmiita punnittuja näkökulmia.

Journalistilla on useita rooleja, esimerkiksi viihdyttäjän rooli ja valistajan rooli. Kun avaamme television tai internetin, haluamme aina haravoida sieltä tietoa, mutta ymmärtää myös miksi. Yleensä ihminen laiskistuu vertailemaan faktoja. Journalistin rooli on antaa näille faktoille joku syy, seuraukset, ja tehdä se mahdollisimman objektiivisesti, siitä huolimatta, että journalisti on ihminen, jolla on subjektiivisia mielipiteitä. Mutta tehtävä on välittää tietoa mahdollisimman objektiivisesti. (H3)

Jos kerron, miten tämä meille opetetaan, niin meillä on tiedonvälityksellinen, valistuksellinen, viihdyttävä ja kultturelli tehtävä, ja vielä välittäjän ja sovittelijan rooli. Minusta journalismin tärkein tehtävä on tiedonvälittäminen eri sosiaalisten ryhmien kesken. (H5)

Monet näkevät journalistin jonkinlaisena ”yli-ihmisenä”, joka hallitsee vähän kaikkia alueita, ja muodostaa kaikesta omat mielipiteensä – tiedottaen kuitenkin asioista objektiivisesti. Objektiivisuuden vaatimus käy ilmi lähes kaikkien haastateltavien vastauksissa.

Journalisti ehdottaa joitain mielipiteitä, ja kuuntelee toisia. Yhteiskunnan jäsenenä hän on ihminen, jolla on kaikkein laajin käsitys siitä, mitä kaikilla eri aloilla on meneillään. (H6)

Journalistilla on yksi yhteiskunnan avainasemista, koska kannamme tietoa lukijoille ja muodostamme yhteiskunnallisen mielipiteen. Työskentelemme sanoilla, se on uniikkia, kerrassaan loistavaa! Meillä on luova työ, kirjoitamme ja analysoimme. Karkeasti sanottuna kirjoitamme kaikesta, kaikista vaikutusvallan ja voiman alueista – alalla työskenteleminen on jopa vaikutusvaltaista. Jos ei nyt lueta kaikkea likaa – sitä ilman ei voi olla mitenkään – niin katson, että tämä on yksi kaikkein kunnollisimmista ja arvostetuimmista ammateista. (H7)

Minusta journalistin tulisi vain auttaa. Journalismi ei minun näkemykseni mukaan ole neljäs valtiomahti. En halua ylipäänsä, että sillä olisi valtaa. Haluan vain, että journalistit olisivat ihmisiä, parempia, kuin muut ihmiset – ainakin eettisellä ja moraalisisella tasolla. Sanotaan, että heillä on pääsy suureen määrään ihmissydämiä. Ja jos ihmisellä on hyvä moraalii, hän ei käsitä itseään vallankäyttäjänä. (H10)

Rivien välistä voi lukea monien huolen journalistien maineen tahraantumisesta ja arvostuksen alenemisesta. Useat vastaajat korostavat, että journalistin tulisi käyttäytyä hyvin, ettei ammatin maine ainakaan enää entisestään tahraantuisi.

Journalistin roolin nähdään korostuneen – nyt lehdessä julkaistuun tietoon voi kuitenkin luottaa toisella lailla kuin ennen, kun tieto kulki suusta suuhun.

Journalistin rooli on korostunut – se on suurempi kuin ennen. Journalisti hankkii yhä suurempaa tietämystä ja kehitty. Nyt ilmestyy hyvin paljon julkaisuja. Meidät suorastaan hemmotellaan pilalle – valinnanvaraa on niin paljon. Voi löytää mitä tahansa etsiikin. Ei ole siis niin kuin ennen, kun kaikki tieto kulki ihmisten kautta, keskusteluissa. Siksi minusta on hyvä, että kehitystä on tapahtunut. (H9)

Jotkut vastaajista näkevät journalistin vaikutusvallan kuitenkin vaatimattomammin – vaikka mielipidettä voi ohjailla, saneluvaltaa journalisteilla ei autoritaarisessa järjestelmässä ole.

Jos kerron, kuinka meille opetetaan oppikirjoissa, niin journalismi on neljäs valtiomahti. Mutta tosiasiallisesti se on vasta yksi yhteiskunnallisen mielipiteen haarautuma, meillä ei nimittäin ole todellista vaikutusvaltaa. (H1)

6.2.1 Journalistin tehtävä ja tärkeimmät ominaisuudet

Pasti ja Pietiläinen havaitsivat erään venäläisen uuden sukupolven toimittajien ominaispiirteen, joka näkyy myös haastateltavieni vastauksissa: tiedonvälityksen ja mainonnan välille ei aina tehdä selvää eroa. Tämä näkyi myös suhtautumisessa tilausmateriaalin kirjoittamiseen. Pastin ja Pietiläisen mukaan ero tehdään vain erilaisten osallistumismuotojen välille: journalisti voidaan nähdä (1) yleisen hyvän tukijana (tiedottajan rooli), (2) yhteisön auttajana tai (3) joko viranomaisten tukijana tai vastaväittäjänä (propagandisti tai tutkija)¹⁴⁵. Haastateltavieni vastauksissa oli tunnistettavissa etenkin ensimmäinen ja toinen Pastin ja Pietiläisen nimeämistä rooleista.

Kysyin haastateltaviltani, mitkä ovat tärkeimmät ominaisuudet, joita hyvällä journalistilla tulisi olla. Vastauksissa näkyy käsitys journalistista yhä usein neuvostoajalta tuttuna ”kansankynttilänä”, valistajana, jonka tehtävänä on kertoa kansalaisille, miten asiat ovat.

145 Ibid.

Kyky löytää tietoa ja opettaa se lukijoille ymmärrettävästi. (H1)

Journalistin tulee olla ”kehittynyt” ja hänellä tulee olla riittävän laaja kontaktiverkosto.¹⁴⁶ (H3)

Haastateltavani haluavat useimmiten nähdä journalistin hyvin valveutuneena ihmisenä, jolla on asioista vahvat omat näkemyksensä, joiden pohjalta hän toimii. Kuitenkin haastateltavani mainitsevat objektiivisuuden tavoiteltavana asiana joka käänteessä.

Toisaalta yhteiskuntaa täytyy syöttää objektiivisella tiedolla, jotta se tietää suuntansa ja tietää mihin varautua; toisaalta taas journalismi on vaikuttamista yhteiskunnalliseen mielipiteeseen ja maailmankatsomukseen. Sanoisin siis, että journalistin tärkeimmät ominaisuudet ovat objektiivisuus ja samalla ihmisten huomioiminen. (H4)

Monet vastaukset journalistien parhaista ominaisuuksista eivät poikkea juurikaan meikäläisistä näkemyksistä. Yleisiä hyväksi katsottuja ominaisuuksia ovat uteliaisuus, kyky tuottaa kiinnostavaa tekstiä ja hyvät sosiaaliset taidot. Koulutuksen tärkeyden korostaminen kertoo siitä, että journalismi ajatellaan ”professiona”, mielellään eksklusiivisena ammattina, johon ei tulisi olla pääsyä kenellä tahansa. Journalistin ominaisuudet nähdään kuitenkin nekin hyvin henkilökohtaisena asiana.

Jokaisella on tietysti omat ominaisuutensa. Mutta vastuullisuus, reaktionopeus, rajoittumaton äly sekä kyky tehdä nopeita päätöksiä ja löytää tietoa ovat tärkeitä. Journalistin tulee olla hyvin koulutettu. Tausta vaikuttaa siihen, mitä kirjoittaa ja kuinka syvälle tunkeutuu aiheeseen. Koulutuksen lisäksi terävä-älyisyys ja rohkeus – ei kuitenkaan rämöpäinen, järjetön rohkeus – vaan oivaltava rohkeus, ovat journalistin tärkeimpiä ominaisuuksia. (H5)

Journalistin tulee ennen kaikkea ymmärtää, miksi hän kirjoittaa. Hyvin monet journalistit työskentelevät tavoitteenaan moraalinen tyydytys. Toisten tavoitteena ovat ansiot. Oma näkemykseni hyvästä lähestymistavasta työhön on, että saa mahdollisuuden työskennellä sosiaalisen journalismin parissa¹⁴⁷. Sillä ei ansaitse rahaa, mutta elää voi laatimalla tylsiä

146 Litteroijan huomautus: adjektiivi ”prodvinutnij” [продвинутый] tarkoittaa suoraan käännettynä ”kehittyntä”, mutta journalisti-slangissa merkitsee ihmistä, joka on hyvin perillä kaikkien alojen uutisista: politiikasta ja taloudesta, niin kansainvälisistä kuin kansallisistakin asioista.

147 Sosiaalinen journalismi erkani itsenäiseksi journalismin suuntaukseen Venäjällä 1980-luvun lopulla, kun glasnost mahdollisti ihmisten ja yhteiskunnan ongelmien julkisen käsittelemisen. Lukijat saivat ensimmäistä kertaa laajassa mittakaavassa tietää työsiirtoloista, psykiatrisista rangaistusvankiloista ja monista muista yhteiskunnassa vaietuista asioista. Tarve asioiden käsittelyyn nousi pitkästä vaikenemisesta, jonka Neuvostoliitto oli aiheuttanut. Perestroikan jälkeiset sukupolvet antoivat ilmiölle lempinimen *tsernuha* (чернуха sanasta *tsernota* [чернота] eli *mustuus, synkkyyys*), koska sosiaalisen journalismin päähenkilöitä olivat yleensä oikeat ihmiset, joiden tarinat kerrottiin kaunistelematta: tavoitteena kun oli nostaa esiin sosiaalisia ongelmia ja yhteiskunnassa ilmeneviä ristiriitoja. Neuvostoliiton hajottua sosiaalinen journalismi korvattiin ”kiillolla” (termi *gljanjets* [глянец] tuli englannin *glossy magazine* -käsitteestä), jonka myötä

tekstejä vaikkapa paikallishallinnolle. Siten saa ansion ja vapauden työskennellä niiden asioiden parissa, joista pitää. (H10)

Monet katsovat myös hyvien tapojen noudattamisen olevan tärkeää journalistille: tulee olla kohtelias, kunnioittaa haastateltaviaan ja kyetä seurustelemaan kuin koulutettu ja hyvätapainen ihminen.

Uteliaisuus, kohteliaisuus, kyky tarkastella tilanteita eri näkökulmista ja kuunnella erilaisia mielipiteitä. Lukutaito ja oppineisuus. (H6)

Hyvä journalisti on mielestäni oikein utelias ihminen, ja luonnollisesti koulutettu. Kaikkia aloja täytyy tajuta, vaikkakin vähän, pitääksesi yllä keskustelua. Pitkäjänteinen ja itsevarma täytyy myös olla löytääksesi ja hankkiaksesi tietoa. Ja avoin ja ystävällinen, luonnollisesti, jotta voi vetää puoleensa ihmisiä – täytyy osata seurustella ihmisten kanssa – se on luullakseni kaikkein tärkeintä. (H7)

Koulutus ja hyvien tapojen korostaminen liittyvät journalismin ammatin arvostuksen laskuun ja siihen, että etenkin keltaisen lehdistön toimintatavat saavat jatkuvasti julkista kritiikkiä.

*Ensinnäkin journalistin tulee tuntee laki ja oikeudelliset toimet. Toisekseen, moraalin täytyy ohjata hänen toimintaansa, siis journalistisen etiikan. Kolmanneksi, **täytyy olla ennen kaikkea ihminen – siitä huolimatta, että olemme journalisteja.** Usein kuulee puhuttavan, että olemme häikäilemättömiä ja röyhkeitä. Täytyisi aina työskennellä ”puhtaasti” eikä liata käsiään. On olemassa paljon huonoja esimerkkejä siitä, kun maine ja raha ovat alkaneet ohjailla ihmisen toimintaa. **Journalistin tärkein ominaisuus on kyky säilyä aina ennen kaikkea ihmiskasvoisena, ja seurata ammatillisia hyveitä:** luonnollisesti osata äidinkieltänsä ja lisäksi joitain vieraita kieliä ja tuntee alueensa. Jos se on vaikkapa talous, niin olisi hyvä tuntee talouden pääasialliset lait ymmärtääksesi, ja tarjotaksesi lukijoilleen järkevää ja laadukasta tietoa. (H9)*

Seuraavasta vastauksesta näkyy hyvin, että opiskelijat pitävät tärkeänä arvostusta. Täytyy löytää mielenkiintoisia aiheita, jotta journalistia arvostettaisiin, olivat keinot sitten mitkä hyvänsä. Se kertonee siitä, että journalistit ovat perinteisesti kuuluneet älymystöön ja eliittiin, jotka ansaitsevat arvostusta ”tavalliselta kansalta”, jota he palvelevat.

journalismi alkoi kertoa markkinatalouden menestyjistä. ”Tsernuha” jäi kuitenkin elämään etenkin elokuvissa, sillä se mielettiin taiteelliseksi. Viime vuosina Venäjällä on jälleen alettu kirjoittaa yhteiskunnasta sosiaalisen journalismin keinoin. Uuden sosiaalisen journalismin piirteitä ovat esimerkiksi ”ihmiskasvoiset” uutiset, tilanneanalyysit, joissa annetaan käytännöllisiä neuvoja tilanteesta selviämiseksi ja vuorovaikutuksellinen journalismi. Esimerkiksi *Novaja Gazeta*, *Russkij reporterin* ja *Izvestijan* katsotaan osittain edustavan sosiaalista journalismia. Lähteet: Akateeminen nettisanakirja Akademic.ru & Tyrkin, Stas: *Novij russkij ekstrim ili vozrozhdenie ”tsernuhi”?* Komsomolskaja Pravda 3.6.2007.

*Jotta journalistinen materiaali olisi kiinnostavaa luettavaa, kirjoittajan täytyy löytää jotain, joka kiinnostaa lukijoita. Jotta lukijat voi saada kiinnostumaan, täytyy kirjoittajan itsensä ensin kiinnostua. Usein ihmisten suhde journalistiin kärsii siitä, että **he ovat valmiita repimään haastateltavasta irti kaiken – urkkimaan, piinaamaan ja väsyttämään vaikka kuoliaaksi löytääkseen jotain kiinnostavaa. Se on tämän ammatin hinta. Jotta materiaali olisi kiinnostavaa, jotta journalistia arvostettaisiin, hänen täytyy olla utelias.** Journalistinen uteliaisuus ei ole samanlaista kuin mummojen uteliaisuus, jotka istuvat iltaisin rappukäytävissä, mutustavat auringonkukan siemeniä, puhuttelevat ihmisiä ja ovat kiinnostuneita naapureidensa yksityiselämästä. Se on toisenlaista uteliaisuutta, sellaista, joka aiheuttaa nukkumaanmennessä hermostuneen tunteen, kun ymmärtää, että ”tässä on vielä jotakin”. Toinen ominaisuus, joka täytyy olla jokaisella journalistilla, on kyky tehdä kaikesta materiaalista ”siistiä”¹⁴⁸. Jos materiaali on siistiä, se aiheuttaa lukijassa hymyä tai mielipahaa. Sellaista arvostetaan. Kuinka paljon nyt luemmekaan vaikeaselkoisia tekstejä, jotka vain ikävystyttävät! Analyttisiä aineistoja, jotka kaikki on kirjoitettu samalla sabluunalla. Jokaisella julkaisulla on tietty tyyli, jota kirjoittajat noudattavat. Esimerkiksi ”Forbes”, ”Kommersant Vlast”, ”Itogi”, ”Odnako”... mutta jokaisessa julkaistaan hyvin paljon uuvuttavaa, hengetöntä materiaalia – todella ikäviä aiheita, politiikkaa, kaasua, kaasua ja vielä kerran kaasua.... Osoittaa uteliaisuutta löytää aiheista jotain ”siistiä”, tarrautua siihen ja kääntää se niin, että vaikka luet materiaalia kylmettynein sydämin, alatkin kunnioittaa sitä jopa tärkeämpiä aiheita enemmän. Tämä journalistin täytyy osata. (H4)*

Kuten journalistin ominaisuuksista, myös journalistin tehtävästä esiintyy haastateltavien keskuudessa hyvin paljon toisitaan poikkeavia mielipiteitä. Monia kuitenkin yhdistää ajatus journalistista ennenkaikkea objektiivisena tarkkailijana ja tiedonvälittäjänä. Mielipiteiden ja valmiiden näkökulmien tyrkyttäminen nähdään vanhentuneena, neuvostoajoille kuuluvana toimintana.

*Aiemmin ajattelin, että journalistin tehtävä on yhteiskunnallisen mielipiteen muodostaminen, mutta täällä olen oppinut, että se ei todellakaan ole päätehtävämme. Tärkeintä on tiedon hankkiminen ja välittäminen. Ihminen haluaa saada tietoa, melko lyhyessä, ymmärrettävässä, yksinkertaisessa muodossa, mutta niin että se on kiinnostavaa ja mukaansatempaavaa. **Yhteiskunnalliset mielipiteensä ihmiset muodostavat itse.** (H1)*

Journalistin tehtävä on hankkia tietoa ja välittää se objektiivisesti. (H2)

*Toimittajan tehtävä on ennen kaikkea tiedottaa, välittää tietoa. Luoda kokonainen tiedon kenttä, josta **lukijat voivat itse valita ja muodostaa mielipiteensä.** Tärkeintä on, ettemme anna väärää tietoa lukijoillemme. (H6)*

Journalistin tehtävä on kertoa asioiden laita totuudenmukaisesti. Siis antaa tietoa lukijoille – ei tavoitella itsekkäitä ja rahanahneita päämääriä. (H9)

Toisaalta vastaukset laittavat pohtimaan, onko objektiivisuus vain koulussa opittu mantra, joka ei loppujen lopuksi tarkoita mitään – niin ristiriitaisia näkemykset välillä ovat. Osa näkee toimittajat nimenomaan ”tavallisen kansan yläpuolella”

148 Litteroijan huomio: prikol'nij [прикольный] on puhekieltä, nuorisoslangia, ja tarkoittaa ”coolia”, ”siistiä” tai ”hauskaa”.

älyllisesti olevina henkilöinä, joiden tehtävä on tarjota kansalaisille valmiita mielipiteitä ja ohjata ajattelua.

Journalistin tehtävä on vartioida yhteiskunnallista mielipidettä ja puolustaa myönteisiä suuntauksia, esimerkiksi sananvapautta. (H3)

*Tehtäviä on useitakin. Esimerkiksi tiedottaa lukijoita tärkeistä tapahtumista. Mutta on hieman toisenlainenkin journalismin suunta – filosofointi ja pohdiskelu, eli **journalististen mielipiteiden välittäminen**. Journalisti ei ainoastaan uutisoi, vaan voi myös ehdottaa jotain ratkaisuja, antaa oman asiantuntemuksensa ja mielipiteensä johonkin kysymykseen. (H5)*

Uskoisin, että journalistin tehtävä, niin paatokselliselta kuin se kuulostaakin, on tehdä maailmasta vähän parempi paikka. Erona tavalliseen ihmiseen, jonka myös täytyy tehdä maailmasta parempi, on se, että hän voi tehdä sen omasta tahdostaan. Mutta journalistille se on pakollista. (H10)

6.2.2 Propagandisteja vai tarkkailijoita – vaikuttaminen yhteiskunnassa

Toistuvasta objektiivisuuden hokemisesta huolimatta monet haastateltavistani vaikuttavat olevan kiinnostuneita kuitenkin vaikuttamaan ja toimimaan yhteiskunnallisesti. Objektiivisuus nähdään ainakin etiikan osalta hyveenä, joskin vaikeana käytännön toteutuksen kannalta. Monet kuitenkin haluaisivat journalisteinä nimenomaan tuoda esiin omat näkemyksensä ja kenties vaikuttaa niiden kautta lukijoihin. Kysyin haastateltaviltani, onko heillä halua vaikuttaa yhteiskunnalliseen mielipiteeseen ja toimia sen muokkaajina.

Ensimmäisistä vastauksista näkyy etenkin se, miten syvällä hierarkisuus on venäläisessä yhteiskunnassa: opiskelijat katsovat, että koska heillä on pääsy tietoon, he kuuluvat eliittiin, ja näin ovat velvollisia ”ohjaamaan vähempiosaisia”.

Suunnannäyttäminen olisi siistiä! Mielestäni se onkin yksi journalismin tehtävistä – kohdistaa huomiota tiettyihin asioihin ja antaa oikea suunta niille, jotka eivät pysty itse ottamaan asioista selvää ja sitä löytämään. Meidän tulee jakaa omia näkemyksiämme. (H1)

Kyllähän se, kuinka journalisti kirjoittaa, vaikuttaa muihin ihmisiin. Yhteiskunta kehittyy, eikä kaikilla ole mahdollisuutta kouluttaa itseään korkeasti. Maassamme on ”koulutettuja” kaupunkeja – niitä ovat vain miljoonakaupungit – mutta minua haluttaisi tarjota tietoa niin, että ihmiset myös kehittyisivät. Haluaisin viedä yhteiskuntaa askeleen eteenpäin, jotta ihmiset tulisivat suvaitsevaisemmiksi ja sopeutuvaisemmiksi. (H3)

Toisaalta opiskelijat yhdistävät yhteiskunnallisen vaikuttamisen usein neuvosto-aikaiseen propagandalehdistöön.

Mielestäni Venäjällä ei saa sanoa, että SMI¹⁴⁹ vaikuttaisi vahvasti yhteiskunnalliseen mielipiteeseen. Mutta ohjaahan se yhteiskunnallista keskustelua. SMI vaikuttaa yhteiskunnalliseen mielipiteeseen vain, jos se toimii niin kuin Neuvostoliitossa: kun ennen Pravda kirjoitti, sillä oli vaikutusta. Jotkin paikallisjohtajat tekivät niin kuin Pravda kirjoitti, tai muuttivat mielipidettään sen mukaisesti. Nykyisin se on ennemminkin yhteiskunnallisen keskustelun pohjanoteeraus. (H5)

Vaikka eräs ryhmähaastattelun vastaajista arvioi, että oman subjektiivisen mielipiteen esittäminen olisi joissain tapauksissa helpompaa kuin objektiivisuus, monet katsovat, että nimenomaan omien näkemysten esiintuominen voisi olla vaarallista, joskin ihailtavan rohkeaa.

Voi, minä luulen että jokainen journalisti haaveilee vaikuttavansa yhteiskunnalliseen mielipiteeseen. Se on yhtäältä vaarallista, mutta toisaalta niin arvokasta ja kunniallista olla journalisti, jota kuunnellaan, ja joka jotenkin vaikuttaa historiaamme. (H6)

*Ilman muuta haluan – en ainoastaan vaikuttaa yhteiskunnalliseen mielipiteeseen, vaan kun törmään ajatuksissani johonkin, ajatuksiin, jotka tekevät onnelliseksi, haluan jakaa ne jonkun kanssa. **Tämän eteen täytyy työskennellä, että auttaisi loppujen lopuksi ihmisiä – se jos joku on yhteiskunnallisen mielipiteen muuttamista.** (H10)*

Suurin osa vastaajista katsoo, että journalistilla on mahdollisuus ja velvollisuuskin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Tosin sillä nähdään olevan huonojakin puolia.

Meillä on suuri mahdollisuus vaikuttaa. Mutta aina täytyy toimia varovaisesti, täytyy olla sataprosenttisen varma siitä, mitä puhut, koska jos levität väärää tietoa, kansa menettää luottamuksensa ja siitä seuraa kriisi. Mutta Venäjällä meillä on ongelma, koska kaikki puhuvat, mutta jostain syystä mitään ei silti tapahdu. Jotenkin kaikki tapahtuu likaisesti. On joitain hyviä mielipiteitä, mutta on monia journalisteja, jotka vain tekevät vahinkoa. (RH, D1)

*Minusta tuntuu, että niiden mielenosoitusten myötä, joita joulukuussa (2011) nähtiin, ja jotka yhä ovat käynnissä, journalistien mielipiteillä on alkanut olla suurempaa vaikutusta yhteiskunnassa. **Voisi puhua journalistisen yhteiskunnan kehittämisestä Venäjällä.** Toisaalta on tullut myös hyvin helpoksi tahrata journalistien mainetta. Minusta tuntuu että pääasiassa journalistin on tukeuduttava omaan arvovaltaansa ja yhteiskunnalliseen asiantuntijuuteensa. Kun luemme Novaja Gazetasta Dmitri Bykovin poliittis-satiirisia kirjoituksia¹⁵⁰, hän vaikuttaa*

149 Venäjän kielessä joukkotiedotusvälineisiin viitataan lyhenteellä SMI [СМИ]. Kirjaimet tulevat sanoista *sriedstvo massavoi informatsij* [средство массовой информации].

150 Dimitri Bykov [Дмитрий Быков] on runoilija, journalisti ja yksi kaikkein tuotteliaimmista venäläisistä nykykirjailijoista. Hän on kirjoittanut palkittuja elämäkertoja suurista venäläisistä runoilijoista ja kirjailijoista, mm. Boris Pasternakista, Maksim Gorkista ja Vladimir Majakovskista. Journalistina hän on toiminut vuodesta 1993 lähtien, jolloin hän aloitti perinteikkään *Ogonjok*-viikkolehden kriittikkona. Hän on myös juontanut aika ajoin omaa radio-ohjelmaa liberaalilla *Ekho Moskvi*-kanavalla. Lisäksi hän on kuukausittain ilmestyvän kirjallisuuslehti *Shto tshitat?* [Что читат? eli *Mitä lukea?*] -päätoimittaja. Bykov on tunnettu satiirisista runoistaan, jotka kommentoivat Venäjän nyky-yhteiskuntaa, politiikkaa ja kulttuuria. Runot ovat parodioita menneiden suurten runoilijoiden (Pushkin, Nekrasov) teoksista. Runoja esitettiin alunperin *Dozhd*-tv-kanavalla, mutta ohjelma lopetettiin, koska runojen katsottiin olevan

mielipiteisiimme, antaa kriittisen näkökulman hallitusta kohtaan jne. Mutta vähän aikaa sitten bloggareita – joita on ilmestynyt hyvin paljon – monia tunnettuja journalisteja, monia poliitikkoja, jopa Navalnyita, syytettiin siitä, että he tekevät kaiken rahasta, että heille maksetaan, esimerkiksi "Nashi"-nuorisojärjestön rahastosta¹⁵¹. Jopa kuuluisaa bloggaria Ilja Varlamovia¹⁵² syytettiin Kreml-myönteisestä asemasta, koska he (jää epäselväksi keneen vastaaja viittaa) tunkeutuivat Nashin lehdistösihteerin postiin ja saivat selville jonkin rahoja koskevan kirjeenvaihdon. Mielipiteillä on tärkeä rooli, mutta nyt on meneillään sellainen sota, että jokainen taho yrittää tahrata vastapuolen mainetta – jonkinlainen köydenveto vastapuolten välillä. Jotkut sanovat, että heitä lahjotaan, toiset sanovat "olemme riippumattomia, emme ole saaneet tästä ruplaakaan". Tämän vuoksi tässä tilanteessa tärkeintä on säilyttää nimenomaan journalistin arvovalta, jolla on suuri rooli sen arvioimisessa, ketä uskoa ja ketä ei. (RH, D2)

Vaikka Venäjällä myllerrysten vuonna 2012 erityistä merkitystä sananvapauden kannalta katsottiin olevan juuri internetissä leviävällä tiedolla ja blogeilla, opiskelijat eivät silti näe bloggaria yhtä vaikutusvaltaisena kuin perinteisissä viestimissä työskentelevää journalistia. Seuraava keskustelu käytiin ryhmähaastattelussa.

- "Seurapiireihin" kuulumattoman mielipiteitä ei oteta huomioon. Sanotaan, Bykov ja Navalnyi – heillä ei ole arvovaltaa – siksi jos joku journalisti kertoo totuuden... (D3)

- Bykov on riittävän kuuluisa meillä. (D4)

- Hänen mielipiteillään ei ole erityistä merkitystä, koska hän ei ole tunnettu journalisti. (D3)

- Niin, bloggari ja journalisti ovat kaksi eri asiaa meidän maassamme. Joka tapauksessa Navalnyilla on valtava vaikutus mediaan. Hänen ympärillään keskustellaan päivittäin, ja sillä, mitä hän sanoo, on paljon merkitystä. (D4)

6.2.3 Tapaus Maksim Kovalski

Kysyin ryhmähaastateltavilta mielipidettä ajankohtaiseen tapaukseen, joka liittyi vaalivilppiepäilyistä uutisoineen lehden päätoimittajan erottamiseen. Joulukuussa 2011 Kommersant Vlast -lehden päätoimittaja oli erotettu tehtävästään, koska lehdessä julkaistiin uutinen vaalivilpistä. Lehden etusivulle oli painettu kuva

liian kriittisiä hallitusta kohtaan. Lähteet: Ogonjok -lehden kirjoittaja-esittely & RIA Novosti 21.1.2009: *Leontjev ostajetsja glavredom "Profilja"*, *jivoo zamom stanet Dmitrij Bykov*.

151 Nuorisojärjestö Nashi [Молодечное демократическое антифашистское движение «Наши», eli *Demokraattinen fasisminvastainen nuorisoliike "Meikäläiset"*] on vuonna 2005 perustettu poliittinen järjestö, joka yhdistetään usein valtaapitävään Yhtenäinen Venäjä -puolueeseen. Puolueen parlamenttiryhmä ei kuitenkaan pidä sitä virallisena nuorisojärjestönään. Nashi itse sanoo olevansa Kremlin lähellä oleva järjestö. Lähde: Lassila, Jussi (2011): *Political Activity of Russia's Youth*.

152 Ilja Varlamov [Илья Варламов] on yksi Venäjän tunnetuimmista bloggareista ja ihmisoikeusaktivisteista. Vuoden 2013 alussa Varlamovin blogilla oli lähes 53 000 tilaajaa. Hän on myös ohjelmistokehitysyritys *iCuben* toimitusjohtaja. Lähde: RIA Novosti 19.3.2011.

protestihenkisistä vaalilipukkeista, joihin oli kynäilty Putinia ja valtapuoluetta pilkkaavia pilakuvia ja solvaavia ilmauksia.

Kommersant Vlast-lehden omistaja Alisher Usmanov erotti päätoimittaja Maksim Kovalskin sillä perusteella, että tämä oli rikkonut ”eettisiä sääntöjä”. Haastatteluhetkellä tapauksesta oli kulunut pari kuukautta. Aiheesta virinnyt keskustelu toi esiin mielenkiintoisia näkökulmia koskien journalistin roolia ja sallittuja vaikuttamisen keinoja. Ryhmähaastateltavista suurin osa tyrmää Kovalskin teon ja näkee hänen erottamisensa oikeutettuna.

- Minusta Kovalski teki itse virheen, sillä sanotaan, että **journalistin täytyy työskennellä niin, ettei häntä erotettaisi tai tapettaisi**. Hän antoi julkaista valokuvia, joissa oli kiro sanoja, eli suvaitsi virheen tapahtua. Ja siihen asti hän oli johtanut lehdessä melko järkevää toimituspolitiikkaa! Tällainen tyhmyys, halu erottua täysin jollain muulla, kuin olisi ollut tarve, johti hänen erottamiseensa hyvästä lehdestä. Tilanne oli hänen itsensä provosoima. (D1)

- Minusta jutun julkaiseminen oli suora loukkaus, joka tuo esiin vain yhteen subjektiiviseen näkemyksen – ja vieläpä sellaisissa painokelvottomissa ilmauksissa! Se jos joku on etiikan loukkaamista. (D2)

- Olen asiassa samaa mieltä Nastjan kanssa siinä, että **teko ei vastannut journalismietiikan normeja**. Mutta periaatteessa tässä puhutaan hyvin ohuista rajoista sen välillä, mikä on sallittua etiikan näkökulmasta ja mikä ei. Kommersant Vlast -lehti on aina pyrkinyt shokeeraamaan yleisöään ja herättämään huomiota... he julkaisevat jatkuvasti liioittelevia, pröystäileviä otsikoita, ja heillä on jopa iskulause: ”Emme pelkää suurinta”. Luultavasti tällä ei tarkoiteta ainoastaan suurinta uutista tai tapahtumaa, vaan luulen että ”suurin” tarkoittaa tässä myös valtion ”suurinta”, siis valtaapitävää¹⁵³... **Tapaus osoittaa vain sen, kuinka kapea raja sallitun ja ei-sallitun välillä on. Sitä on hyvin vaikeaa tunnistaa** – jopa sellaisen ammattilaistoimittajan, kuin Maksim Kovalskin. (D3)

- Toisaalta, hän halusi kohun nousevan valokuvan ympärille. Hän suurenteli asiaa niin, että hänet erotettiin. **Hänen olisi pitänyt joka tapauksessa pystyä ennakoimaan tilanne ja varautumaan siihen...** (D6)

- Kommersant Vlast on talousjulkaisu siitä huolimatta että sitä syytettäisiin mistä hyvänsä ”keltauudesta”. Sillä on kuitenkin laadukkaan bisnes-julkaisun maine. Minusta **sellaisen kuvan julkaiseminen oli hieman luvatonta**. Siitä huolimatta, että ymmärrän, että se tuo lehdelle julkisuutta, tulee skandaali, mutta... (D7)

- **Ihminen kirjoitti kiro sanoja, se on epäeettistä jopa inhimillisesti.** (D2)

- Niin, tavallinen ihminen kirjoitti... (D6)

- Ja hän (Kovalski) julkaisi ne. Hän salli sen, ja hän on sentään päätoimittaja, lehden ”kasvot”. (D2)

153 Kommersant Vlast -lehden slogania *Nje baimjsja glavnovo* [не боимся главного] on haasteellista kääntää suoraan, sillä sananmukaisesti se tarkoittaa ”Emme pelkää pääasiallista”. Adjektiivivi *glavnyi* [главный] (ensisijainen, pääasiallinen) tulee kantasanasta *golova* [голова] eli pää. *Glava gosudarstva* [глава государства] taas tarkoittaa valtionpäämiestä. Vastaaja arvelee sloganin viittaavan valtionpäämieheen.

- Aina näistä sovitaan lehden toimituksen ytimessä, ja hän kantaa vastuun siitä, mitä julkaisee. (D1)

- Ammattitoimittaja olisi voinut pärjätä sakolla. Mutta jos on erotettu – on erotettu. He ovat itse syyllisiä. (D7)

- Enpä tiedä... itse henkilökohtaisesti en olisi julkaissut, mutta toisaalta, täytyy antaa ajatella asiaa... Hän ei toki ole ”sellainen ihminen”. Mutta on kuitenkin ihmisiä, jotka ajattelevat niin, anteeksi vain...¹⁵⁴ (D8)

- Silloin olisi tarvinnut kaksi erilaista valokuvaa! (Kaikki purskahtavat nauruun) (D9)

Keskustelussa tulee esiin monta mielenkiintoista seikkaa. Ensinnäkin – vaikka opiskelijat katsovat journalistin toiminnan ohjautuvan ennen kaikkea henkilökohtaisen moraalien pohjalta, kaikki tuntuvat olevan kovin yksimielisiä siitä, että tässä tapauksessa journalismin etiikan sallimat rajat on ylitetty. Vielä mielenkiintoisempaa on se, ettei ongelmana nähdä olevan itse asia – siis vaaliprotesti ja äänestäjien turhautuminen, vaan se, että lehden etusivulle kuvattu äänestyslipuke sisälsi painokelvottomia sanoja, siis kirosanoja. Opiskelijat vaikuttavat uskovan siihen, että erottamisen syynä oli nimenomaan solvaukset Putinille, ei jutun vihjaukset vaalivilpistä.

Toisaalta, vaikka jotkin pohtivat sallitun ja ei-sallitun rajan olevan välillä hyvin häilyvä ja vaikeasti tunnistettava, Kovalskin olisi pitänyt pystyä ”ennakoimaan seuraukset”. Ja taas – vaikka materiaalin julkaiseminen nähdään epäeettisenä, osa haastateltavista sallisi sen kuitenkin jollekin toiselle, ei-niin-laadukkaalle julkaisulle.

- Jossain toisessa julkaisuussa. Vaikka Komsomolkassa – keltaisen lehdistön julkaisuissa¹⁵⁵. Mutta ei Kommersant Vlastissa. (D10)

- Ei heillä ole rohkeutta kirjoittaa tästä. (D9)

- Miksi yhdessä voi, mutta toisessa ei saa? (D3)

- Ehkä hän rikkoi eettisiä sääntöjä, mutta tilanteessa sovelletut toimenpiteet olivat liian ankaria. Mentiin erottamiseen asti... Minusta tuntuu, että ihminen (Kovalski) ei ajatellut. Vaalien jälkeisen tyytymättömyyden aallokon taustaa vasten se katsottiin osuvaksi keneltä tahansa. Siksi se olikin vielä pahempi juttu, julkaiseminen vain pahensi tilannetta. (D8)

- On yksi asia kirjoittaa twitteriin tai blogiin, ihan toinen asia painaa se lehteen. (D6)

154 Vastaaja viitanee tässä ihmisiin, jotka ovat hallitusta vastaan, kuten vaalilipukkeisiin turhautumisensa ja protestimielialansa purkaneet äänestäjät.

155 Vastaaja viittaa tässä *Komsomolskaja Pravdaan* [Комсомольская правда eli *Komsomolin totuus*] joka on Venäjän ostetuin iltapäivälehti. Nykyään skandalööseihin uutisiin ja koukuttaviin lööppeihin perustuva ”Komsomolka” oli neuvostoaikana Komsomol-nuorisjärjestön virallinen lehti, ja se on perustettu jo vuonna 1925. Lähde: BBC Monitoring News: *The press in Russia*.

Vastaja Д8 ottaa esille kontekstin: on pahempi julkaista loukkaavaa materiaalia vallanpitäjistä protestien ollessa käynnissä, kuin muuten. Vastaja Д6 puolestaan jälleen muistuttaa ”vakavasti otettavan” median ja sosiaalisen median erosta – netissä vallanpitäjien pilkkaaminenkin on sallittua, mutta lehden sivuilla ei.

- Jos puhumme Komsomolkasta, niin ei olisi mennyt läpi. Koska Komsomolkalla ei ole tekemistä tällaisten asioiden kanssa. Minusta tuntuu, että hän (Kovalski) ymmärsi seuraukset. En usko, että se oli mikään PR-temppu, vaan periaatteellinen lähestymistapa. Emmekä edes tiedä, mitä tilanteen taustalla oli. Ehkä siellä on jotain paljon vakavampaa. (Д8)

- Mahdollisesti hän nimenomaan halusi provosoida. (Д9)

- Ehdottomasti, ehkä se oli protestin ilmaus johonkin toiseen tilanteeseen, joka oli tapahtunut toimituksessa aiemmin. (Д8)

- Kommersant Vlastille se oli joka tapauksessa tarpeetonta. (Д10)

- Mahdollisesti hän tiesi omasta tulevasta erostaan, ehkä joku oli varoittanut häntä, ja hän julkaisi lähteäkseen kauniisti ja samaan aikaan ilmaistakseen mielipiteensä... (Д8)

Kovalskin esimerkki nosti esiin monta tärkeää asiaa haastateltavieni vastauksissa: ensinnäkin se selvitti, kuinka ehdottomasti opiskelijat suhtautuvat jo aiemmin mainitsemiinsa ”hyviin tapoihin”, joita ”vakavasti otettavien” lehtien toimittajilta edellytetään. Ja vaikka eettisen harkinnan katsotaan kuuluvan kullekin itselleen, on silti ehdottomasti asioita, joita ei tule tehdä, kuten pilkata vallanpitäjiä – tai ainakin sen tekemistä tulisi välttää hyvissä julkaisuissa ja tulenaroilla hetkillä. Suurta sympatiaa Kovalskia kohtaan opiskelijoilta ei herunut.

6.2.4 Tapaus Oksana Tshelysheva

Otin ryhmähaastattelussa esille toisenkin ajankohtaisen venäläistä journalistia koskevan tapauksen. Olin vastikään ollut helsinkiläisessä kirjakaupassa kuuntelemassa keskustelutilaisuutta, jossa venäläinen journalisti Oksana Tshelysheva kertoi, kuinka hän oli päätynyt Suomeen PEN:in turvapaikka-kirjailijaksi.

Yliopisto-opettajana Nizhni Novgorodissa toiminut ja sittemmin journalistiksi *Novaja Gazetaan* siirtynyt Tshelysheva jäi Suomeen kauttakulkumatkalla vuonna 2008, kun hänen Euroopan matkansa aikana Novaja

Gazetan Nizhni Novgorodin toimitukseen oli tehty ratsia ja heidän työvälineensä oli takavarikoitu.

Jo ennen tätä Tshelyshevaa oli uhkailtu ja hän oli ollut useaan otteeseen vaikeuksissa poliisin kanssa. Vuonna 2006 Venäläis-tshetshenialainen ystävyysseura, jossa hän oli aktiivisesti toiminut, oli määrätty Venäjän korkeimman oikeuden päätöksellä lakkautettavaksi. Taustalla oli Putinin hallinnon laatima uusi kansalaisjärjestöjä ja ääriliikkeitä koskeva laki (*The Federal Law on Combating Extremist Activity*). Tshelyshevan mukaan järjestön lakkauttaminen Venäjällä lopetti käytännöllisesti katsoen myös riippumattoman raportoinnin Tshetsheniasta, sillä järjestö oli pyörittänyt itsenäistä tietotoimistoa, joka oli raportoinut sodan tapahtumista. Tshelysheva on sittemmin rekisteröinyt Venäläis-tshetshenialaisen ystävyysseuran Suomeen.

Tshelyshevan mukaan kansalaisaktivistien ja journalistien toimintatila oli kaventunut Venäjällä muutaman vuoden aikana niin, että hän ei enää uskaltanut toimia kotikaupungissaan. Tshetshenian sodasta raportoinut Anna Politkovskaja oli murhattu vuoden 2006 lokakuussa. Entinen KGB-agentti ja Venäjän salaisen palvelun FSB:n kova kriitikko Aleksander Litvinenko oli myrkytetty Lontoossa, josta hän oli saanut turvapaikan 2000-luvun alussa – vain muutama viikko Politkovskajan murhan jälkeen. Politkovskajan tavoin myös Litvinenko oli syyttänyt Kremlää julkisesti vuoden 1999 Venäjää järkyttäneistä kerrostalopommi-iskuista, jotka käynnistivät toisen Tshetshenian sodan.¹⁵⁶

Kysyin ryhmähaastateltaviltani, tuntevatko he Oksana Tshelyshevan nimeä ja tapausta, ja mitä he ajattelevat siitä, että hän ei uskalla palata Venäjälle, koska kokee olonsa uhatuksi kotimaassaan. Vaikutti siltä, että Tshelysheva oli suurimmalle osalle ryhmästä tuntematon. He kuitenkin arvioivat tilannetta kertomani perusteella.

*- Hallituksemme johtajilla on erittäin vaikea suhde Kaukasiaan. Erityisen epävarma se on Tshetshenian osalta. Valtiopäämiehemme katsoo, että nimenomaan Tshetsheniaa täytyy kehittää, muusta Venäjästä viis. Siitä huolimatta, että sanotaan, ettei Tshetsheniassa ole sotaa meneillään, ihmiset epäilevät, että siellä on sodan kaltainen tilanne. **Journalisteja, joiden***

156 Tshelysheva kertoo kotimaassaan kohdanneista vaikeuksistaan kirjassaan *He seurasivat minua kadulla*. Hän on kirjoittanut Venäjän sananvapaustilanteesta myös ennen tätä kansainvälisiin julkaisuihin, mm. The Independent -lehteen: *The slow, painful death of journalism in Russia*, 5.2 2007. Tshelyshevan tapauksesta on kirjoittanut myös mm. Jared Feldschreiber (2012): *Oksana Chelysheva's Pursuit of Truth in Putin's Russia*. World Policy -blog.

tehtävä on tarkkailla akuutteja sotaisia konflikteja, arvostetaan riittävästi, koska heitä on vähän. Mielestäni ei ole oikein karkottaa ihmisiä vain, koska... (D1)

- (Muut:) Ei kyseessä ole karkoitus!

- ...vaan vapaaehtoinen muutto. (D10)

- No, ainakin se on parempi kuin tulla tapetuksi... (D3)

- Journalisteihin , jotka kuvailevat äärimmäisiä tilanteita, ei tulisi kohdistua vallan painostusta. Painostus on vieläpä vahvaa. Esimerkiksi Anna Politkovskaja, joka kirjoitti – ellen erehdy – Tshetsheniasta, ja monet muutkin journalistit... (D2)

- Tietysti journalisti, joka työskentelee sellaisessa monimutkaisessa, pelottavassa ja uuvuttavassa ilmapöyrissä, noudattaa journalistin etiikkaa, mutta myös muita sääntöjä. Meidän on hyvin, hyvin vaikeaa näillä tiedoilla keskustella tästä aiheesta... (D4)

- Se, että Tshelysheva joutui muuttamaan Suomeen, todistaa, että journalisti voi vaikuttaa yhteiskunnalliseen mielipiteeseen. Todellakin, he pelkäsivät sitä, että hänen mielipiteensä voisi vaikuttaa suurten joukkojen mielipiteeseen. Että hän voisi tulla kuulluksi, ymmärretyksi. Tämä siis jälleen todistaa että journalistilla on yhteiskunnallista merkitystä. (D5)

- ...loppujen lopuksi hän tahtomattaan joutui jäämään Suomeen, toiseen, outoon maahan. Se tarkoittaa, että täällä oli vaarallista elää. Hän pelkäsi niin paljon, että joutui lähtemään. (D6)

Opiskelijat vaikuttavat tiedostavan Kaukasian tilanteesta – erityisesti Tshetsheniasta – raportoimisen riskit, ja se nähdään Venäjän kipeimpänä aihealueena. ”Vaarallisten aiheiden” parissa työskenteleviä arvostetaan, mutta maailma vaikuttaa olevan opiskelijoille vieras. Haastateltavien mielissä Kaukasia näyttää olevan samanlainen kummajainen kuin Venäjän viranomaisillekin. Asenteet ovat melko tylyjä.

- Minusta tuntuu, että hänen olisi pitänyt raportoida – ei ainoastaan poliittisista kysymyksistä keskittyen juuri Tshetsheniaan ja Kaukasiaan – vaan myös sellaisista näkökohdista, että ihmiset, jotka asuvat Tshetsheniassa ja Kaukasiassa asuvat ikään kuin erillisessä yhteiskunnassa. Heillä on erillinen kulttuuri, täysin erilainen, joka ei muistuta keski-Venäjän kulttuuria. He arvostavat omia perinteitään ja se on hienoa. Mutta kun he tulevat Kaukasian kylistä ja vuorilta asutuskeskuksiin, he jatkavat näiden perinteiden noudattamista. Donin Rostovissa, josta itse olen kotoisin, on hyvin paljon kaukasialaisia, jotka eivät halua sopia yhteisistä säännöistä, joista on sovittu meidän kulttuurissamme. Heidän mielestään he voivat tehdä neidonryöstöjä siten kuin heilläkin, he liikkuvat ryhmissä ja pelottelevat ihmisiä....(D7)

- He tanssivat lezginkaa¹⁵⁷... (D10)

- Niin, he tanssivat lezginkaa, ja tanssikoot vain, kunhan eivät koske keneenkään. Heidän mielestään se on heidän perinteensä, he arvostavat sitä ja ovat siitä ylpeitä. Se on hienoa, mutta jotenkin täytyy löytää tasapaino. Että vaikka olet kaukasialainen muinaisine juurinesi ja perinteinesi, asut kuitenkin nykyaikaisessa sivistyneessä yhteiskunnassa ja sinun täytyy se ymmärtää... Ja journalisti, joka työskentelee sellaisilla alueilla, hänen täytyy kertoa ihmisille siitä, mitä on meneillään, ja täytyy jotenkin saada heidät ymmärtämään, että heidän täytyy käyttäytyä normaalisti. (D7)

157 Kaukasialaisten vuoristokansojen kansantanssi.

6.3 Journalismin etiikka – journalistin sisäinen selkäranka

Tutkimukseni kannalta haastattelun tärkein teema-alue oli tietysti etiikka, jota on sivuttu jo läpi käydyissäkin teemoissa. Kysyin, mitä journalismin etiikka opiskelijoille merkitsee ja miten se ymmärretään.

Suomessa journalismin etiikkaan on helppo päästä käsiksi käymällä läpi journalistien itsesääntelyelimen, Julkisen sanan neuvoston, laatimia eettisiä ohjeita. Niiden pohjalta Suomessa tehdään ”julkiset tuomiot” ja annetaan huomautuksia tiedotusvälineille eettisten sääntöjen rikkomisesta. Venäjällä tämä on monimutkaisempaa, sillä vastaavaa itsesääntelyelintä ei ole, eikä edes kunnollista, luotettavaa ammattiliittoa, jonka puoleen journalistit voisivat kääntyä pulmatilanteissa. Käsitukset journalismin etiikasta ovat hyvin kirjavia.

Kaikkia niitä kuitenkin leimaa se, ettei journalismin etiikkaa eroteta ”yleisinhimillisestä” tai ”yleismaailmallisesta” moraalista ja etiikasta, vaan ajatellaan, että journalistin on punnittava toimiaan yleisten, kulttuuristen moraalisääntöjen pohjalta. Se tuottaa selvästi ongelmia eettisten toimintatapojen hahmottamiseen.

Ensisijaisesti etiikka on jokaisen ihmisen yksityinen, henkilökohtainen ominaisuus. Jokainen journalisti voi itse asettaa rajansa, joita ei tule ylittää. Journalismin etiikka liittyy yleisinhimilliseen moraaliiin ennemmin kuin ammatilliseen moraaliiin. (H1)

Kaikista vastauksista on luettavissa se, että keskustelua toimittajien – etenkin keltaisen lehdistön – tiedonhankkimiskeinoista käydään julkisuudessa. Kaikilla opiskelijoilla tuntuu olevan vakaa näkemys siitä, miten työssä tulee toimia: oman henkilökohtaisen moraalin mukaisesti.

Monilla vastaajilla on myös kokemusta työelämän tilanteesta, joissa he ovat joutuneet eettisen harkinnan eteen. Monikaan ei osannut sanoa, kenen puoleen kääntyä eettisissä pulmatilanteissa, jotkut mainitsivat päätoimittajan, toiset yliopiston auktoriteetin. Monet olivat kokeneet eettisissä valintatilanteissa painostusta joko haastateltavien tai toimituksen suunnalta.

Journalismin etiikka on yhteenvedo moraalisisista ja ammatillisista säännöistä. Mutta sitä ei voi erottaa moraalisisesta ympäristöstä. Voihan toimittaja olla hyvä ammatillainen, mutta käyttäytyä ihmisenä alhaisesti. (H7)

Tämän tyyppistä ajattelua esiintyy vastauksissa paljon: toimittajan ei pidä käyttäytyä alhaisesti, vaan hänen tulee kunnioittaa muita ihmisiä, käyttäytyä hyvin ja noudattaa yleisesti hyviä tapoja – toimittajan status ei siis anna lupaa automaattisesti muunlaiseen käytökseen kuin mitä muiltakin ihmisiltä odotetaan.

Etiikka on yleisinhimillinen ymmärrys, se on olemassa kaikille, ei vain journalisteille. On määrätty käytösetiikka, ja se koskee myös journalisteja. Mutta lisäksi journalisteilla on vielä omia sääntöjä. Sen, mikä on eettistä ja mikä ei, määrittelee jokainen itse. (D1, RH)

Tässä toistuu jälleen sama ajatus: journalismin etiikkaa ei voi erottaa yleisinhimillisestä moraalista. Tyypillinen ajatus on, että kun journalisti käyttäytyy yleisten eettisten käytäntöjen mukaan (mitä ne sitten ovatkin), hän toimii välttämättä oikein myös ammatissaan. Jotkut vastaajista yhdistivät eettisen harkinnan myös eräänlaiseen siveyteen ja hyviin tapoihin:

Etiikkaa ovat journalistin käytöstavat. Että hän kirjoittaa ja puhuu siten, että häntä ymmärretään, ettei hän riko mitään sääntöjä eikä vahingoita vieraiden mielipiteitä. (D2, RH)

Journalistin olisi aina puhuttava totta, eikä mennä yksityisasioihin. Etiikka yleisesti on hyvin moniselitteinen kysymys. Journalisti voi kertoa totuuden, mutta on myös sellainen karvas totuus, jota tavallisten ihmisten ei tarvitse tietää, esimerkiksi, jos on joku vakava vaara... Täytyy tietää raja, jota ei tule ylittää. Täytyy aina ajatella yhteisöä, miten se käsittää tiedon. Ei pidä tuoda julki mitään sellaista, millä voi olla huonoja seurauksia. (H9)

Oletetaan, että journalisti on löytänyt ongelman, jonka hän haluaa paljastaa ja julkaista. Mutta hänen täytyy harkita, kuinka paljon se vahingoittaa hänen lähteitään. Entä kuinka paljon se kehittää yhteiskuntaa? Journalisti ei voi harkitsematta vain päästää tietoa massoille, hänen täytyy laskelmoida, mitä tapahtuu julkaisemisen jälkeen, miten tieto vaikuttaa ihmisiin. Se on kunnioitusta itseään, ammattiaan ja muiden mielipiteitä kohtaan. (H5)

Jälkimmäisissä vastauksissa voi rivien välistä lukea näkemyksen siitä, että journalistit kuuluvat yhteiskunnan ”eliittiin”, jolle kuuluu jotain tietoa, mitä ”tavallisten” kansalaisten ei tule tietää. Se on tyypillinen ajattelutapa haastateltavien keskuudessa. Monet korostavat muissakin vastauksissaan, että journalistilla on ennenkaikkea suuri henkilökohtainen vastuu tiedonjulkaisemisen seurauksista.

Ajattelutapa on mielenkiintoinen – meillä kun on perinteisesti ajateltu, että kaikki yhteiskunnallisesti merkittävä ”karvaskin” tieto on tuotava julkisuuteen. Venäjällä näin ei ajatella, tosin lopputulema on sama: on ajateltava aina, että julkistettu tieto olisi aina enemmän hyödyllistä kuin haitallista. Meillä esimerkiksi

itsemurhia vältetään uutisoimasta, sillä ajatellaan, että sen huonot seuraukset peittoavat tiedon julkistamisen hyödyt.

Seuraavat vastaukset kuvastavat monen muunkin vastaajan käsitystä Venäjän keltaisesta lehdistöstä, jolla on ilmeisen röyhkeät toimintatavat:

*Etiikka tarkoittaa, että **journalistin tulee käyttäytyä ammatissaan ennen kaikkea säädyllisesti suhteessa muihin**. Meidän on huolehdittava kirjoituksemme kohteesta. Toki vastaamme tulee paljastavien tietojen julkaisua, mutta sekin olisi tehtävä hyvin ja ammattimaisesti. Etemme olisi lopulta vain sellainen roskaläjä. (D3, RH)*

Esimerkiksi silloin, kun hankitaan tietoa keltaista lehdistöä varten, voimme kuvata kadulta ihmisen ikkunan läpi, ja saada tiedon laillista reittiä. Tai sitten voimme hankkia tiedon laitonta reittiä ja asentaa kuuntelulaitteen ihmisen asuntoon. Siinä kulkee etiikan raja. Ihminen voi vaikka alastomana tulla ikkunaan, otat hänestä kuvan kadulta, eikä se riko mitään lakia. Mutta jos murtaudut hänen asuntoonsa... Tämän vuoksi en pidä yksityisten ihmisten postien lukemisesta, tai puhelujen salakuuntelusta. Minusta se ei tahraa ainoastaan sen ihmisen mainetta, jota on kuunneltu, vaan myös journalistin, joka on kuunnellut. Yksityiset puhelut kuuluvat yksityiselämään, eivät julkisuuteen, vaikka kyseessä olisikin julkisuuden henkilö. (H3)

*Journalisti on tietysti utelias, ja siksi hän haluaa löytää aina jotain uutta tietoa, mutta sitä ei tulisi tehdä väärin keinoin. Esimerkiksi, jos hän ymmärtää haastattelussa, että on sellaisia teemoja, joista ihminen ei halua puhua, hänen ei tulisi sivuta näitä teemoja lainkaan, vaan hankkia tietonsa jotain toista reittiä, esimerkiksi haastattelemalla muita ihmisiä. **Toimittajan ei tulisi olla ammatissaan aggressiivinen, häpeämätön eikä röyhkeä**. Tietysti sensaatio aina tuo rahaa, mutta kun raha on hankittu likaisin keinoin, se on jo toinen juttu. **Journalismi vaatii välillä likaista työtä**, kaikki tietävät sen. Journalismin **etiikan tulisikin kiteytyä siihen, ettemme likaa käsiämme**. (H4)*

Tästä vastauksesta heijastuu muutaman muunkin vastaajan käsitys siitä, ettei haastateltavan kanssa olisi sopivaa keskustella kiusallisista aiheista. Mikäli sama käsitys vallitsee myös politiikassa osalta, se tekee journalismista melko hampaatonta. Meillähän nimenomaan kaikkein kiusallisimpien asioiden käsittelystä syntyy käsitys siitä, että journalismi toimii vallan vahti-, ei sylikoirana.

Monet haastateltavat toistelevat myös sitä, että journalistin on ”varottava vahingoittamasta yhteiskuntaa”, ”suojeltava lukijoita/yhteiskuntaa vahingoittavalta tiedolta” tai ”kannettava vastuuta julkaisemistaan tiedoista”. Toimittaja nähdään siis eräänlaisena kansallisen turvallisuuden portinvartijana.

*Journalismietiikan tärkein viesti on, että **journalistin ei pidä artikkeleissaan vaikuttaa yhteiskunnalliseen mielipiteeseen**. Ettei hän vahingoita yhteiskuntaa omilla oletuksillaan. Venäjällä on joitakin eettisiä kysymyksiä, jotka ovat hyvin kipeitä, niistä keskustelemisessa täytyy olla erityisen keskittynyt ja **yrittää olla loukkaamatta ketään**. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi Kaukasian kysymys, joka liittyy nationalismiin. Asia on hyvin vakava, sillä jotkut yrittävät manipuloida sitä poliittisissa lausunnoissaan jatkuvasti --- Erittäin kipeä aihe Venäjällä on myös historia. Joidenkin mielestä Neuvostoliitto oli katastrofi, kun taas toisten mielestä se oli historian onnellisinta aikaa. Kun kirjoitetaan historiasta, **täytyy aina ajatella**,*

kuka tekstin tulee lukemaan. Miten lukijat näkevät esimerkiksi tällaiset historialliset tapahtumat. (H6)

Yleinen mielipide journalismin opiskelijoiden keskuudessa tuntuu olevan, ettei journalistin tehtävä ole vaikuttaa yhteiskunnalliseen mielipiteeseen, sillä se voi olla vahingollista. Asialla lienee huono kaiku Neuvostoajan ”propagandisteista”.

Eettisten sääntöjen ajatellaan olevan myös ”sydämen asia”, jotain, mikä on tekemisissä journalistin vakaumusten kanssa.

Journalismin etiikka on journalistin sisäinen selkäranka. Journalisti ei voi sylkäistä ilmoille mitä tahansa tietoa, vaan hänen täytyy päästää se oman harkintansa läpi. Juuri siksi journalistin tulisi olla älykäs ihminen. Hänen täytyy päästä yhteisymmärrykseen omien vakaumustensa kanssa. (H8)

Etiikka on ihmisten huomioimista. Täytyy yrittää aina auttaa muita. Minulle ei ole olemassa käsitystä ”journalismin etiikka”. On vain käsitys ihmisyydestä. Se on yleismaailmallista. (H10)

6.3.1 Eettisiä ongelmia

Kysyin haastateltaviltani, millaisiin eettisiin ongelmiin he voisivat törmätä työtehtävissään. Lähes kaikilla haastateltavistani oli jo kokemusta työelämästä, joten he kertoivat myös tähän mennessä kohtaamistaan pulmatilanteista.

*Voin kuvailla tilannetta, joka tapahtui työpaikallani. Sinä vuonna syntyi suuri skandaali, kun Dozhd-kanavan päätoimittaja Natalia Sindejeva pussasi julkisesti poskelle presidenttiämme. Julkaisumme päätoimittaja tuli tapauksesta erittäin vihaiseksi, se vaikutti häneen vahvasti. Hän keräsi koko toimituksen koolle ja karjui, ettei **journalistien pidä suukotella valtaapitäviä, vaan tehdä yhteistyötä heidän kanssaan**. Että Sindejeva oli mennyt ehdottomasti yli sallitun rajan. Onhan sekin ammattietiikka. (H1)*

Esimerkki on hyvin mielenkiintoinen, sillä päätoimittajan mielestä ongelma ei suinkaan ollut siinä, että toimittaja olisi veljeillyt liaksi poliitikon kanssa, vaan että kontakti oli liian intiimiä. Että toimittaja saa kyllä tehdä yhteistyötä ja pelata ”samaan pussiin” poliitikkojen ja valtaapitävien kanssa, mutta liian ”epävirallista” toverillisuutta ei sentään saa julkisesti osoittaa.

Monet pitävät journalistien vaikeimpana työelämän haasteena juuri tiedonkeruuta eettisin menetelmin. Vastaukset kertovat karua kieltä toimitusten työtapojen arjesta, johon voi kuulua journalistien kokemaa painostusta joko toimituksen sisä- tai ulkopuolelta.

*Ensimmäinen eettinen ongelma, johon ehkä työelämässä törmäisin, olisi tiedonsaannin ongelma nyt, kun meneillään on kaikenlaisia poliittisia mielenosoituksia ja protesteja. Jos olisin niiden journalistien tilalla, jotka julkaisevat lehdessä salakuunneltuja puhelinkeskusteluja... jos minulle kerrottaisiin, että minun täytyy hankkia tietoa siten, ja ellen hankkisi, tasoni journalistina laskisi, en tietäisi, miten tekisin päätöksen. Julkaisisinko materiaalia vai en? Uskon, että yrittäisin olla julkaisematta, ja sanoisin vain, että tällaista arvokasta tietoa on, mutta... se on vahvistamattomista lähteistä peräisin. **Se on suurin ongelma, jonka journalistit kohtaavat – julkaista vai ei julkaista?** (H3)*

Tyypillistä vaikuttaakin olevan myös journalistien kokema painostus jutun kohteena olevalta taholta. Ainoa sääntö, joka vaikuttaa jääneen kaikkien mieliin, on, ettei vahvistamatonta tietoa saa julkaista. Monet tuntuvat ottavan vakavasti se, että tietojen oikeellisuus ja työn hyväksyttävyyden tarkistetaan jutun kohteelta itseltään, mikä on saattanut johtaa usein koko työn mitätöitymiseen ja jutun julkaisematta jättämiseen.

Kun työskentelin eräässä Moskovan alueella ilmestyvässä lehdessä, tein haastattelua naisesta, johon liittyi kiinteistöä koskeva tyypillinen kiista¹⁵⁸. Oli asunto, josta kaikki riitelivät. Jotakuta vastaan oli jo nostettu oikeusjuttu, ja kaikki tämä tapahtui yhden perheen sisällä. Lehti, jossa työskentelin, antoi minulle tehtäväksi haastatella naista ja esitellä kaikki riidan eri näkökulmat. Valmiin jutun lähetin sitten tarkastettavaksi tälle naiselle, kuten oli sovittu, ja hän ilmoitti haluavansa kirjoittaa sen uudestaan. Hän kirjoitti sen niin, että hän näyttäytyi jutussa enkelinä, ja kaikki muut konfliktin osapuolet epäpyhinä ihmisinä, joilla ei olisi mitään oikeutta olla olemassa. Lopulta juttua ei julkaistu, koska minun versiooni jutusta nainen ei suostunut, ja me toimituksessa ajattelimme, että hänen versionsa näyttäisi aivan propagandistiselta tilatusartikkelilta. (H3)

*Kun journalisti tekee haastattelun, hänen täytyy aina, kuten tapana on, lähettää teksti tarkistettavaksi ja vahvistaa tiedot. **On ollut sellaisia tapauksia, etten ole saanut kirjoittaa jotakin, koska tieto ei ole ollut vahvistettua.** Ajoittain olen kirjoittanut artikkelin, joka olisi pitänyt julkaista, mutta ei sitten julkaistu. Eräs opiskelukavereistani – hän työskentelee, kuten minäkin, talousjulkaisussa – kirjoitti eräästä yrityksestä sen, mitä hän oli nähnyt. Ja **häntä alettiin uhkailla.** Tämän vuoksi olen joskus sivuuttanut tämän säännön – oli se sitten oikein tai ei. Loppujen lopuksi, minä olen vielä nuori, aloitteleva journalisti. Kun olemme kokemattomia, **joskus pelkäämme, ja pidämme sääntöjä vähäarvoisina – se ei kuitenkaan ole hyväksyttävää.** (H7)*

Tietojen vahvistamiseen ja haastateltavan näkemyksen kunnioittamiseen opiskelijat suhtautuvat yleisesti ottaen hyvin vakavasti. Se nähdään journalistisen laadun

158 Haastateltava kuvailee tässä kiinteistöön liittyvää riitaa tyypilliseksi, koska Venäjällä käydään paljon oikeutta juuri kiinteistöasioissa. Se johtuu siitä, että Neuvostoliiton jälkeen maahan ei ole syntynyt samanlaista taloyhtiökäytäntöä kuin meillä, vaan asuntojen omistajat omistavat edelleen vain asuntojensa sisäseinät. Siksi kaupungeissa näkee paljon ulospäin täysin ränsistyneitä kerrostaloja, joissa voi kuitenkin olla sisällä kalliita omistusasuntoja. Kukaan ei omista talojen rappukäytäviä, asuntojen ulkopuolella kulkevia putkistoja yms, ja siksi niiden kuntoon ja kunnostukseen liittyvät oikeusriidat ovat yleisiä. Lisäksi asuntojen omistussuhteet ovat yksityistämisen jäljiltä yhä koukeroiset. Asunnon ostamisen riskejä Venäjällä on tutkinut mm. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA.

takaajana, vaikka monet mainitsevat kokeneensa hankalissa tapauksissa jopa uhkailua tai painostusta. Opiskelijat asettavat journalistille myös painavan vastuun omasta työstään ja sen kautta jutun kohteena olevien ihmisten hyvinvoinnista.

Jokaisen haastattelun jälkeen täytyy tehdä kaksi asiaa: ensinnäkin, ennen materiaalin päästämistä lehteen täytyy lähettää se kaikille, joiden kanssa olet keskustellut ja joiden kanssa olet työskennellyt. Jotta ihmiset lukisivat juttusi läpi, jotteivät he kokisi sitä loukkaavaksi. Siinä on kyse journalistisesta vastuusta. Jos päästät julkisuuteen jotain ilman vahvistusta, juttu ei miellytä ihmisiä ja he alkavat puhua, kuinka journalistit ovat häikäilemättömiä huligaaneja ja raakalaisia, jotka työskentelevät likaisesti. Puhtaasti työskentely on hyvin suuri rutiini, jota ei huvittaisi tehdä – lähetellä tekstiä, hakea vahvistusta... Journalisti ajattelee näin: kaiken voi tehdä nopeasti, hakea haastattelut, purkaa nauhat ja heittää eteenpäin. Mutta kun olet haastatellut, purkanut ja sitten lähettänyt, ihminen on lukenut juttusi läpi, olet tehnyt yhteistyötä hänen kanssaan vielä kerran... silloin olet jo unohtanut nopeuden, jota työssä vaaditaan. Mutta tämä täytyy ehtiä tehdä. Jos olet journalisti, olet vastuussa haastateltaville siten, että opiskelet materiaalisi läpi ja teet työsi. Tähän kiteytyy etiikka. (H4)

Eettisinä ongelmina nähdään muitakin kuin varsinaisesti moraalista punnitsemista vaativat asiat. Tämä liittyy näkemykseen siitä, että journalistin tulee käyttäytyä kuin ”kunniallinen ihminen” ja ennen kaikkea säilyttää hyvät käytöstavat ja muiden ihmisten kunnioitus työssään.

Haastateltavien kunnioituksen ehdottomuus hätkähdyttää, etenkin seuraavassa vastauksessa. Lähteitään kohtaan pitäisi osoittaa ”kyseenalaistamatonta kunnioitusta”. Tämä on täysin ristiriidassa meikäläisen näkemyksen kanssa siitä, miten lähteisiin tulisi suhtautua kriittisesti.

Polttavia eettisiä ongelmia venäläisessä journalismissa ovat kieli- ja tyyli- ja tyylivalinnat. Meillä käytetään hyvin usein epäsäädyllyistä sanastoa, ei-painokelpoista kieltä. Tai sitten tyyli kokonaisuudessaan on alhaista. Esimerkiksi ”Russkij reporterin”¹⁵⁹ reportaaseissa journalistit eivät useinkaan kirjoita tietyistä henkilöistä tarvittavalla kunnioituksella. Siis mitä tulee kieleen, tyyliin jne. Toinen eettinen ongelma kiteytyy itse tiedon keräämiseen. Etiikan tulisi olla mukana alusta lähtien: ensin tiedonkeruussa, sitten aineiston kirjoittamisessa. Tiedon keruussa etiikan tulisi näkyä niiden ihmisten kyseenalaistamattomana kunnioittamisena, jotka toimivat tiedonlähteinä. Tai jos se ei ole ihminen, sitten lehdistöpalvelun tai muun organisaation. Ei saa hankkia tietoa tai tehdä haastatteluja ihmisistä, joita kohtaan tunnet halveksuntaa tai vastenmielisyyttä. Täytyy aina kunnioittaa niitä, joiden kanssa työskentelet, sillä siitä riippuu työsi ”puhtaus”. Myös

159 Vuonna 2007 perustettu Russkij Reporter [Русский Репортер] on riippumattomana pidetty viikottain ilmestyvä laatu-lehti. Lehden päätoimittaja on Vitalij Leybin. Leybin oli paljon julkisuudessa vuoden 2010 lopulla, kun hän ilmoitti suunnittelevansa aiemmin julkaisemattomien, mm. Kaukasian konflikteja käsittelevien WikiLeaks-materiaalien julkaisemista sekä lehden nettisivuilla että paperiversiossa. Russkij Reporter oli saanut dokumentteja WikiLeaksilta haastateltuaan sen perustajaa Julian Assangea ja julkaisi niitä ensimmäisenä venäjän kielellä. Lähteet: BBC Monitoring Former Soviet Union, 8.12 & 10.12.2010: *Leaked US cables not likely to harm Russia, editor tells Internet TV show & Russian TV talks show discusses Wikileaks conspiracy theories.*

kirjoitettaessa täytyy muistaa kunnioitus, silloin kaikki sujuu enemmän tai vähemmän tasaisesti. (H4)

Etiikkaa koskevissa vastauksissa tulee usein ilmi myös hankaluudet, jotka liittyvät tiedon keruun hankaluuteen ja vaikeuteen työskennellä valtiollisten tai kaupallisten tahojen kanssa politiikan ja talouden aiheiden parissa. Journalistien ja vallan välinen vaikea suhde, ja pelko jatkoseuraamuksista väärin raportoidessa näkyy useista vastauksista.

*Journalistit saavat usein haltuunsa tietoa – se on arkista – arvottomin menetelmin. **Venäjällä on hyvin paljon esimerkkejä siitä, miten journalistit ovat valehdelleet ja petkuttaneet.** Nostaneet julkisuuteen perheiden keskinäisiä kinasteluja ja ihmiset kärsivät siitä. Sitä sitten lähetetään televisiossa, se ei ole mukavaa. Jos journalisti noudattaa etiikkaa ja yrittää kunnioittaa ammatillisia sääntöjä puhtaasti – meillä sitä ei toisinaan lueta... **on olemassa esimerkkejä siitä, että journalisti on ottanut jonkun sitaatin, josta korkea-arvoinen virkamies vetää hänet oikeuteen, eikä journalistilla ole mahdollisuutta voittaa oikeudenkäyntiä. Hänen tulee maksaa järjettömän kokoinen sakko. Sellaista tapahtuu, meitä sanellaan.** Kaikki riippuu lisäksi toimituksen politiikasta: millaisessa julkaisussa työskentelet. Mahdollisesti meillä on julkaisuja, jotka ehdottomasti yrittävät noudattaa jotain demokraattista politiikkaa, jossa työskentelee kunnollisia ammattilaisia, mutta sellaisia esimerkkejä on joka tapauksessa hyvin vähän. (H7)*

Monet haastateltavani mainitsevat paitsi journalistien ”arvottomat ja alhaiset” työtavat, myös aidon avuttomuuden hankalan tilanteen kohdatessa. Monet mainitsevat kokeneensa ylemmältä taholta – tai haastateltavan taholta – sanelua ja komentelua. Vaikuttaa myös siltä, että vaikka journalistin on kumarrettava moneen suuntaan, hänen henkilökohtainen vastuunsa nähdään huomattavasti suurempana kuin meillä. Varovaisuus on suurta kenties juuri sen takia.

*Hyvin usein me taloustoimittajat törmäämme tällaisiin ongelmiin: Olemme raportoimassa jostain, teemme haastattelun, saamme tietoa, kirjoitamme siitä. Ja sitten ihminen, josta kirjoitamme, tai meidän tapauksessamme usein firma, ei vain yksinkertaisesti ole samaa mieltä sen kanssa, mitä olemme kirjoittaneet, ja **yrittää sanella meille oman näkemyksensä.** (RH, D2)*

Varovaisuuden mainitsee lähes jokainen haastateltava. On oltava varovainen – oltava loukkaamatta lähteitään, varottava vääristelemästä tietoja, oltava varovainen lehden aiheuttamien reaktioiden suhteen. Välillä varovaisuus joka suuntaan aiheuttaa ristiriitatilanteita.

*Ensinnäkin, etiikassa on kyse siitä, ettei minulla ole oikeutta paljastaa lähteitäni, jos he ovat esittäneet toiveen pysyä tuntemattomina. Toisaalta jotkin valtiolliset elimet suhtautuvat huonosti sellaisiin journalisteihin, jotka julkaisevat tietyn tyyppistä tietoa, eivätkä paljasta jutun yhteydessä lähteitään... Toisekseen, täytyy nostaa esiin kysymys plagioinnista, vaikka tuskinpa törmään siihen itse konkreettisesti. Mutta monet journalistit vain, sanotaan, nuoret uutisjournalistit, ottavat poimintoja internetistä ”copy&past”-menetelmällä ja siinä yhteydessä kadottavat tekijätiedot. Se on suuri ongelma, erityisesti venäläisessä internetissä. Tämän lisäksi on vaikeita aiheita – otetaan vaikka kansainväliset konfliktit. Tämä aihe on kerrassaan pohjaton, ja kaikilla siihen on oma näkökulmansa. Rotu- ja kansallisuuskysymykset nousevat pintaan. Niitä on vaikeaa olla koskettamatta, etenkin, kun meillä on kotimaassakin ongelmia esimerkiksi laittoman maahanmuuton kanssa. Siitä on hyvin vaikeaa kirjoittaa ilman, että hankkii itselleen natsin tai muuten poliittisesti vihkiytyneen ihmisen maineen. **On olemassa hyvin ohuet rajat, joiden kanssa on oltava varovainen...** (H5)*

Etiikka tuntuu olevan joillekin melko hämärä käsite. Kaikki eivät vastauksissaan tee eroa eettisten ongelmien ja muiden, toimituksessa kohdattujen ongelmien välille.

*Meillä on käynyt vierailevia journalisteja, jotka ovat kertoneet, että heillä on ongelmia Venäjää koskevan materiaalin julkaisemisessa ulkomailla, koska on olemassa tietty ennakoasetelma liittyen maahan. Toimitukset haluavat nähdä tiettyjä aiheita. Heitä ei kiinnosta kuulla, mitä on meneillään Jekaterinburgissa tai Permissä. Heitä kiinnostavat Putin, Medvedev ja – vähän vähemmän – Hodorkovski¹⁶⁰. Ja sinulta vaaditaan, että julkaisisit jatkuvasti näistä aiheista. **Se häiritsee ja estää sinua olemasta objektiivinen ja näkemästä koko kuvaa. Toimituksen politiikka voi vaikuttaa toimintaasi journalistina.** (H5)*

Toistaiseksi en ole työskennellyt poliittisten tai yhteiskunnallisten aiheiden parissa. Mutta jopa taiteen ja arkkitehtuurin alueella esiintyy eettisiä ongelmia liittyen ensinnäkin siihen, ettei ihmisillä ole yhteistä käsitystä siitä, mitä on nykytaide. Joidenkin mielestä se on vain bisnestä. Hyvin arka, ja puhtaasti eettinen kysymys on myös vanhojen rakennusten purkaminen Moskovassa. Jotkin ihmiset ajattelevat, että kaupungin tulee jatkuvasti uudistua ja peruskorjata. Sillä mielipiteellä on periaatteessa oikeus olla olemassa. Mutta jotkut ajattelevat, että jopa kaikkein surkeimmatkin rakennukset 1800-luvulta täytyy säilyttää. Nämä kysymykset ovat hyvin monimutkaisia ja vakavia. Vaikea ja melko epäonninen kokemus minulle oli myös, kun kirjoitin arvostelua pohjoiskorealaisen maalaustaiteen näyttelystä. Siellä oli akvarellimaalauksia, jotka olivat hyvin kauniita, mutta täysin ideologisia. Kuvissa työläiset keräivät satoa, tapaavat jonkun johtajan, ovat kaivoksilla jne. Tietysti oli vaikeaa kirjoittaa arviota tästä, koska ne ovat ehdottomasti taideteoksia, hyvin tehtyjä, mutta toisaalta – hyvin tukahdutettuja. (H6)

160 Mihail Hodorkovski [Михаил Ходорковский] on venäjänjuutalainen liikemies, joka äkkirikastui – monen muun oligarkin tavoin – 1990-luvun alussa Jukos -öljy-yhtiön yksityistämisen myötä. Yhtiön pääomistajana ja johtajana Hodorkovski oli yksi Venäjän vaikutusvaltaisimmista oligarkeista ja kuului Venäjän rikkaimpiin ihmisiin. Jukosista tuli Venäjän toiseksi suurin öljy-yhtiö 2000-luvun alkuun mennessä. Vuonna 2005 Hodorkovski tuomittiin pitkän oikeudenkäynnin päätteeksi yhdeksäksi vuodeksi vankeuteen veronkierrosta. Kriitikoiden mielestä hänet ajettiin oikeuden eteen koska hän oli Putinin potentiaalinen vihollinen – länsimielisenä pidetty Hodorkovski oli Putinin kanssa eri linjoilla sekä poliittisesti että taloudellisesti, ja tuki avoimesti oppositiopolitiikkaa ilmaisten halunsa nousta jopa presidentiksi. Hodorkovski yritti perustaa vastoin Kremlin tahtoa suuren öljy-yhtiön, joka olisi ollut osin läntisten tahojen omistama. Venäjän viranomaiset ovat nostaneet vuosien 2007-09 aikana Hodorkovskia vastaan useita uusia syytteitä. Hodorkovski siirrettiin kesäkuussa 2011 työleirille Sekeeseen, Karjalan tasavaltaan, jossa hän tietävästi yhä on. Lähteet: Scott-Joynt, Jeremy: *Khodorkovsky – an oligarch undone*. BBC News 31.5.2005; *The Economist*, pääkirjoitus 2.4.2009: *The Trial, round two* & Parfitt, Tom: *WikiLeaks: rule of law in Mikhail Khodorkovsky trial merely 'gloss'*. *The Guardian* 27.12.2010.

Vaikeimpina eettistä pohdintaa vaativina tilanteina nähdään kuitenkin journalistin omat päätöksentekotilanteen: mitä voi julkaista, mitä taas ei. Voiko totuuden kertoa, vai onko se kenties vaarallista? Onko aihetta pelkoon?

*Suurin ongelma, johon törmäävät kaikki, on yhtäältä itsesuojeluvaisto, toisaalta päätöksentekoon liittyvät ongelmat: mistä asioista täytyy kieltäytyä, mitkä ovat itsellesi arvokkaita? **Journalistit eivät aina puhu totta, tai vääristelevät totuutta avaamatta ongelman ydintä, koska pelkäävät. Heillä on itsesuojeluvaistoa – he pelkäävät jäävänsä ilman leipää, jos joku ei pidäkään totuudesta.** (H10)*

Lähes kaikki haastateltavat mainitsevat objektiivisuuden suurimmaksi eettiseksi hyveeksi, mutta siinä pysyttelemisen nähdään usein vaikeana. Pelko mainitaan usein – joko journalistin pelko työnsä menettämisestä tai haastateltavan pelko työnsä, kasvojensa tai leipänsä menettämisestä.

***Kaiken kaikkiaan journalistien työssä tärkeää on objektiivisuus.** Kollegalleni tapahtui näin: Hän kirjoitti artikkelia hankkeesta, jota nimitettiin ”energiataloksi”. Hankkeen tarkoituksena oli koota saman katon alle kaikki yhtiöt, jotka ovat kytköksissä energiaan. Hän sai hankkeen tiedottajalta kaiken materiaalin, kirjoitti jutun, ja lähetti sen sitten tiedottajalle pyytääkseen hänen suostumustaan juttuun. Tiedottaja oli erittäin vahvasti sitä vastaan ja sanoi, että he haluavat kirjoittaa sen kokonaan uusiksi. Tietyksi he raportoivat vain yhdeltä näkökannalta, omastaan, eivätkä sivunneet mitään huonoja puolia. **PR-henkilö mahdollisesti huolestui oman työnsä puolesta yhtiössä.** Hän uhkasi viedä asian oikeuteen, jos juttu julkaistaisiin ilman heidän suostumustaan... Usein käy myös niin – erityisesti koskien lääketiedettä – että ihmiset kertovat aluksi jotain kiistanalaista tietoa, ja sitten kun työstät jo materiaalia, sinulle kerrotaan, että ”tiedätkös, en ole varma siitä, mitä sanoin, sillä minulta tullaan tarkistamaan se ja **pelkään puhua siitä julkisesti**”. Ja usein he pyytävät, ettet julkaisisi sitä lainkaan. Ja niin syntyy taas sama ongelma: **julkaistako vaiko eikö? Toisaalta sinulla on vastuu ihmisestä, mutta toisaalta – hän on puhunut totta, ja se on objektiivista. Tällaisia tilanteita tulee vastaan usein.** (RH, D3)*

*Olettakaamme, että kirjoitamme jostain poliittisesta ylätason päätöksestä, ja haemme kommentteja – emme miltään pääjuhulta, vaan joltain hierarkiassa alemmalla taholta. Joskus he vain kieltäytyvät kommentoimasta vedoten siihen, että: ”**Me myöskin pelkäämme**, koska emme osaa kommentoida presidentin tai kuvernöörin päätöksiä”¹⁶¹. (RH, D4)*

Suomessa katsotaan usein journalismin ansioksi, jos sen avulla voidaan heiluttaa vallan rakenteita ja vaikuttaa todellisesti niin, että virassa väärin toiminut ihminen joutuu jättämään työpaikkansa. Esimerkiksi näiden rivien kirjoituksen aikaan,

161 Venäjällä kuvernööri-nimitystä käytetään mm. oblastien (alueiden), aluepiirien (krai) ja autonomisten piirikuntien (nämä ovat Venäjän liittovaltiosubjekteja, joista federaatio koostuu) ylimmistä johtajista. Kuvernöörin nimittää liittovaltiosubjektin lainsäätävä elin, jolle Venäjän presidentti esittää kuvernööriehdokkaan. Vuoteen 2004 saakka Venäjällä kuvernöörit ja muut liittovaltiosubjektien ylimmät johtajat valittiin pääasiassa suorilla vaaleilla. Vuoden 2012 alussa Dmitri Medvedev ollessaan vielä presidenttinä ajoi suorien kuvernöörivaalien palauttamista, asiassa kuitenkin onnistumatta. Lähteet: Suomen ulkoasiainministeriö → maatiedosto Venäjä → poliittinen järjestelmä & Venäjän Ääni 25.1.2012.

keväällä 2013, journalistit ovat meillä heiluttaneet ensin pääministerin pallia, ja heti sen jälkeen kehitys- ja yhteistyöministerin salkku on vähällä lähteä vaihtoon¹⁶².

Monet vastaajistani sen sijaan katsovat, että jos journalistinen työ johtaa ihmisen erottamiseen, se on inhimillisen etiikan kannalta arveluttavaa.

Seuraava keskustelu käytiin ryhmähaastattelussa.

- Kerron esimerkin elävästä elämästä: Kirjoitin artikkelin, ja sen jälkeen annettiin potkut miehelle, josta juttuni kertoi. Koko jutun ideana oli kyllä nimenomaan se, että hän lähtisi tehtävästään, mutta inhimillisestä näkökulmasta se oli väärin, että ihminen siten menetti työpaikkansa... (D5)

- Mitä juttu koski? (D1)

*- Se kertoi peruskoulunopettajasta, joka häiritsi ja ahdisteli oppilaitaan. Koulu on maaseudulla, eikä erottaa olisi saanut, koska siellä ei ollut toista ammattilaista tehtävään. Asiaan ei voinut mitenkään vaikuttaa – paitsi kirjoittamalla siitä suoraan. Ja sen seurauksena hän lähti itse. **Jotenkin tuntuu, ettei ollut journalistin tehtävä puuttua asiaan.** Mutta toisaalta vain journalisti auttoi saamaan asian päätökseen – siitä huolimatta, ettei se ollut kauniisti tehty, oikein tai mukavaa. Siltä osin voin sanoa sen olleen sopusoinnussa eettisten periaatteiden kanssa. (D5)*

Haastateltava päätyy siihen, että loppujen lopuksi hän toimi oikein eettisesti, sillä tarkoitus pyhitti keinot: häirikkö-opettaja joutui jättämään tehtävänsä. Tässä tapauksessa jutun kohde ei ollut niin vaikutusvaltainen, että hän olisi voinut estää jutun julkaisemisen. Toisin on kuitenkin monen muun haastateltavani kohdalla.

***Usein ajatellaan, että artikkelin tulisi olla objektiivinen.** Jos kyseessä on vaikkapa jokin rakennushanke, täytyy kertoa sen taustat kahdelta eri kannalta: toisaalta valtion kannalta, ja toisaalta rakentajan, jolle rakennuslupa annetaan. Minä kirjoitin Uspenskin temppelistä Jaroslavlissa. Koko Jaroslavl'n keskusta on Unescon maailmanperintökohteiden suojelulistalla. Siitä huolimatta siellä järjestettiin laiton rakennustyömaa, joka tuotti voittoa. He siis rikkoivat kaikkia kansainvälisiä lakeja, kaikkia säännöksiä, ja iloisina tuotosta alkoivat rakentaa temppeliä uusien piirustusten mukaisesti: kaivoivat ylös vanhat rakenteet ja heittivät ne menemään. Minulla oli kaikki dokumentit tästä, ja kaikki lähteet käytettävissäni. Kyselin asiasta ihmisiltä, jotka olivat temppelin rakentamista vastaan, mutta halusin löytää myös ihmisiä, jotka olivat suoraan tekemisissä uuden rakennusorganisaation kanssa. Löysin heidät suurin vaikeuksin ja lopulta, en tiedä miksi: oliko syynä se, että asiaan liittyi niin paljon jännitteitä, vai koska artikkelini oli jotenkin väärin kirjoitettu – no, se ei ole tärkeää, mutta materiaaliani ei kuitenkaan painettu lehteen. Ne, jotka rakensivat uuden rakennuksen, eivät antaneet yksityiskohtaisia kommentteja, kieltäytyivät vain julmasti... En tiedä, kuinka enää*

¹⁶² Suomalainen tutkivaan journalismiin erikoistunut Long Play -internetjulkaisu paljasti 19. helmikuuta 2013 Valtioneuvoston kanslian tilanneen ohi päätöksenteon filosofi Pekka Himaselta 700 000 euron tutkimuksen. Jutun tulo julkisuuteen asetti pääministeri Jyrki Kataisen ahtaalle ja hetken näytti jopa siltä, että pääministerin istuin heiluisi. Maaliskuun puolivälissä julkisuuteen tuli kehitysministeri Heidi Hautalan ”pimeästi” teettämä remontti, jonka vuoksi Hautala jouti jättämään paikkansa Harmaan talouden ministeriryhmässä, mutta sai luvan jatkaa ministerinä. Lähteet: Helsingin Sanomien pääkirjoitus 16.3.2013 & Silfverberg, Anu & Vehkoo, Johanna (2013): Himasen etiikka.

kirjoitan tämän jälkeen. Joko seuraan etiikkaa, tai – toisaalta – ehkä helpompaa on vain esittää oma subjektiivinen mielipiteensä. Minusta tuntuu, että se on helpompaa ja turvallisempaa... (RH, D6)

Vastausten kirjosta näkyy, että opiskelijoilla on hyvin eriäviä käsityksiä etiikasta. Useita vastauksia kuitenkin yhdistää näkemys siitä, että objektiivisuus on yksi journalismietiikan pilareista. Ehdoton objektiivisuuden vaatimus liittyy pesäeron tekemiseen yhä osittain työmarkkinoilla olevan vanhan sukupolven journalistien kanssa, joiden tehtävä oli ennenkaikkea ”propagoida” asioiden puolesta tai niitä vastaan.

Objektiivisuus on yksi mielestäni etiikan tärkeimmistä puolista. Mutta täytyy ymmärtää, että journalistilla – joka on ennenkaikkea ihminen – on oma mielipiteensä kaikkiin kysymyksiin, joista hän raportoi. Siksi journalisti voi luomallaan materiaalilla vaikuttaa ihmisten ymmärrykseen ja heidän mielipiteisiinsä tilanteista. Etenkin, jos hän kirjoittaa politiikasta. Hänen tulisi valottaa mielipiteitä kysymyksen molemmilta puolin, muttei antaa oman näkemyksensä vuotaa läpi. Hänen tulee olla tilanteen yläpuolella. Jos materiaali on analyttistä, hän voi sanoa mielipiteensä, mutta antaa viitteitä siitä, että se on hänen henkilökohtainen mielipiteensä. Jotta lukija ymmärtäisi, ettei kyseessä ole mikään doktriini, josta ei saa keskustella. Lukijan tulee ymmärtää, että hän voi muodostaa oman mielipiteensä. (RH, D7)

6.3.2 Pelko: ”Jokainen ottaa riskin mennessään töihin”

Lehdistönvapaudesta keskusteltaessa ryhmähaastattelussa usein esiintyvät sanat haastateltavien vastauksissa ovat mm. *opasnost'* (vaara), *presledovanie* (vaino), *davlenie* (painostus) ja *ugroza* (uhkaus). Siksi otin esille vielä pelon toimia journalistina. Kaikki ryhmähaastateltavani sanoivat jossain määrin pelkäävänsä ammatissaan. Vaikutti siltä, että on vaikea arvioida, painostusta kohdistuu journalisteihin usealtakin eri suunnalta. Lieneekin vaikeaa eritellä, mikä oikeastaan on hallituksen ja mikä muulta taholta tulevaa painostusta, sillä liike-elämä ja politiikka ja media ovat kietoutuneet Venäjällä yhteen hyvin monimutkaisella tavalla.

Minulla on ollut ajatuksena lähteä ulkomaille, olemme puhuneet siitä ystäväieni kanssa. Olemme miettineet, missä maassa olisi turvallisempaa työskennellä journalistina. Meillä on syytä pelätä fyysistä väkivaltaa siinä tapauksessa, että vallanpitäjät tai liikemiehet ovat tyytymättömiä tulokseen. Monet pelkäävät pahimmillaan löytävänsä itsensä sairaalasta. Mutta onhan Amerikassakin riskinsä: että sinut tuomitaan, ja joudut maksamaan joko hengelläsi tai joudut yhdyskuntapalvelukseen. Ei tämä ole helppo ammatti missään. (D4)

Useat mainitsevat haluavansa välttää poliittisia aiheita työssään, sillä niiden parissa työskentely nähdään kaikkein vaarallisimpana.

*Täällä kävi Novaja Gazetan päätoimittaja Dmitri Muratov ja kertoi, että oli aika, jolloin Novaja Gazeta haluttiin sulkea, koska siihen kohdistui niin paljon uhkauksia. Journalistit kuitenkin kokoontuivat ja päättivät, etteivät halua lopettaa lehteä, vaan jatkaa työskentelyä uhkailuista huolimatta. Ymmärrettävästi se on vaarallista, he työskentelevät kaikkein oppositio-henkisimmässä lehdessä. **Journalistin ammatti on hyvin laaja, ja on mahdollista työskennellä eri aiheiden parissa, mutta kaikkein turvattominta on yhteiskunnallis-poliittisella alueella, vieläpä jos se liittyy talouteen.** Jotkut valitsevat itselleen turvallisemman alueen, koska se on heistä kiintoisampaa. Mutta turvattomuutta on kyllä sielläkin, esimerkiksi suuriin yhtiöihin liittyvistä asioista on joskus vaarallista kirjoittaa. On myös journalisteja, jotka suhtautuvat ammattiinsa romanttisesti, ja ottavat totuuden kirjoittamisen yhteiskunnallisena velvollisuutenaan. Se on tietysti jokaisen ihmisen oma valinta. (D1)*

Toisaalta eräät vastaajat katsovat journalistin itse voivan vaikuttaa siihen, joutuuko hän vaarallisiin tilanteisiin vai ei.

Jos olet älykäs journalisti, sinuun ei kosketa. Jos haluat romuttaa jotain, tee se viisaasti: Älä mene kuvaamaan suoraan kasvoja. Älä rehvaslele tekstillä, siis aineistollasi, jota olet saanut käsiisi. Älä kerro, että olet kirjoittamassa aiheesta. Julkaisemisen jälkeen sinua ei luultavasti häädetä. Jos kohtaat vakavia ongelmia – lähde Suomeen. On olemassa ohikulkureittejä, ne eivät aina ole miellyttäviä, mutta journalistinen työ laittaa sinut ajattelemaan niitä etukäteen. (D5)

Toisaalta, olemme tulleet tähän ammattiin, koska haluamme työskennellä, ja pidämme tästä. Olemme tietoisesti hyväksyneet sen, että joskus voi pelottaa, ja voi käydä niin, että löydämme itsemme sairaalavuoteelta. (D2)

Osa vastaajista kuitenkin katsoo, että journalistien kokemaa uhkaa liioitellaan – ihmisiä kuolee Venäjällä muissakin ammateissa, eikä siitä pidetä mitään meteliä.

Tämä ei ole sen vaarallisempaa kuin monet muutkaan työt, meidän työemme vaarallisuus vain on julkista. Jos sinun päällesi käydään metrossa, se katsotaan murhayritykseksi. Ja kun olet journalisti, kerrot siitä julkisesti. Mutta kaivosmiehen hukkuminen on ihan jokapäiväinen juttu. Meillä on ennalta-arvaamaton elämä. Jokainen ottaa riskin mennessään töihin. (D3)

6.4 Lehdistönvapaus

Mitä se sananvapaus on? Onko se sitä, että seistään keskellä punaista toria ja huudetaan megafoniin kiro sanoja? (H4)

Kysyin haastateleltaviltani, mitä heidän mielestään on lehdistönvapaus. He liittivät vapauden usein objektiivisuuteen.

Se on mahdollisuutta puhua ja ilmaista mielipiteensä yhtä lailla vallan puolesta kuin sitä vastaan. Ja esittää asia objektiivisesti niin, ettei jotain näkökulmaa tarvitse tukahduttaa. (H1)

Se on mielipiteiden moninaisuutta. Se toteutuu, kun journalisti voi kirjoittaa tapahtumista ajattelematta lainkaan, mitä joku mahtaa siitä ajatella, tai mahtaako joku loukkaantua. Journalistilla tulee olla täydellinen vapaus esittää todellisuutta objektiivisesti. Kun median ei tarvitse toimia poliittisten pelien tai rahapelien instrumenttina – silloin voidaan puhua sananvapaudesta. Silloin media toimii tiedonlähteenä, eikä taloudellisena resurssina. (H2)

Journalistien tulisi olla riippumattomia hallituksesta. Se on sitä lehdistönvapautta, ettei hallitus painostaisi, että journalistit voisivat vapaasti ilmaista itseään. Oppositio on tietysti aina olemassa – se ei lähde minnekään. Sitä vastaan ei edes kannata tehdä vastarintaa, etenkin tässä tilanteessa, joka meillä nyt on maassamme. (H9)

Hyvin monet painottavat vastuun osuutta vapaudessa. Rajoittamaton vapaus nähdään ainoastaan negatiivisena asiana. Jotkut opiskelijat myös provosoituivat kysellessäni heiltä lehdistönvapaudesta – he halusivat korostaa, ettei edustamani länsimainen vapaus välttämättä ”sovi” Venäjälle.

Minulla on asiaan melko konservatiivinen näkemys: vapaus on vastuullista vapautta. Mielestäni psykologi Viktor Franco on sanonut näin: «Vapaudenpatsasta vastapäätä tulisi pystyttää vastuullisuuden patsas». Se tarkoittaa, että rajoittamaton vapaus on vahingollista. Lehdistön vapaus on tilanne, kun journalisti voi sanoa sen, mikä hänen täytyy sanoa. Kun journalisti ei voi sitä sanoa, ei ole myöskään vapautta. Hänen täytyy ajatella missä määrin hänen käsissään oleva materiaali voi olla vahingollista lukijoille – ei vallalle. Tarkoitan, että hänen tulee orientoitua asiaan ennenkaikkea lukijoiden kannalta. (H3)

Lehdistönvapaus – se on vapautta julkaista tietoa, mutta ei tietenkään kaikkea tietoa, vain sellaista, mikä on vahvistettua, ja mistä on hyötyä yhteiskunnalle. Vapaudella on aina sekä hyviä että huonoja puolia – se ei voi olla holtitonta. Et voi puhua vapaudesta, ellei sinulla ole riittävää koulutusta, tietoa maasi laeista, ymmärrystä siitä, mitä se tuo mukanaan. Mikä tahansa vapaus on aina jollain lailla rajoitettua, ei ylhäältä käsin, vaan sen ihmisen sisällä, joka julkaisee, ja joka on vastuussa julkaisusta. Sensuuri taas on sellaisen maan kohtalo, joka ei ole vielä saavuttanut tiettyä kehityksen astetta. (H5)

Vastajaat asettavat vapauden edellytyksiksi koulutuksen ja vastuun. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että venäläiset uuden sukupolven journalistit eivät näe median kaupallisia omistussuhteita vapautta rajoittavina tekijöinä siinä missä vaikkapa skandinaaviset kollegansa¹⁶³. Tämän havaitsin myös haastateltavieni vastauksissa: kaupalliset toimijat nähdään yleensä juuri kaikkein vapaimpina. Ainoastaan yksi vastaaja piti myös kaupallisuutta vapautta rajoittavana tekijänä.

163 Ks. esim. Nygren, Gunnar, Degtereva, Elena & Pavlikova, Marina: *Tomorrow's Journalists – Trends in the Development of the Journalistic Profession as Seen by Swedish and Russian Students.*

Lehdistönvapaus on sitä, kun kustantajan taholta ei kohdistu painetta mediaa kohtaan. Meillä Venäjän federaation kanavilla ei puhuta paljoa. Kaupallisilla taas puhutaan – ja usein vielä hallituksen linjasta eriäviä mielipiteitä. Minä katson kaupallisia, niitä katsomalla saa tietää, mitä todella tapahtuu. (H9)

Vapaata lehdistöä ei ole. Tiedättekö miksi? Koska se ei alunperinkään ollut vapaata. SMI tarvitsee materiaalisia resursseja ollakseen olemassa. Sanomalehden ja radio- tai televisiokanavan pyörittämiseen tarvitaan rahaa. Yleensä paljon rahaa. Ja mistä sitä saadaan? Mainostamisesta, sponsoreilta, hyvin usein valtiolta – meillähän on olemassa valtiollinen media, kuten Rossijiskaja Gazeta¹⁶⁴, ja jopa jättimäisiä mediarytyksiä, kuten VGTRK¹⁶⁵. Mutta onhan meillä myös ei-valtiollinen media: TNT, NTV ja monia puhe- ja musiikkikanavia radiossa, jotka kuuluvat esimerkiksi Gazprom-Media -yhtiöön¹⁶⁶. Myös kaikkein kriittisin radiokanava ”Ekho Moskvi” kuuluu Gazprom-Mediaan. Kaikki välineet ovat siis joko valtion tai liiketoiminnan alaisia – tai sitten ne eivät ole joukkotiedotusvälineitä ensinkään. Siksi media ei mielestäni ole vapaata. Journalistit tietysti haluavat tehdä maailmasta paremman paikan, noudattaa hyviä päämääriä ja pysytellä etiikassa, mutta he ovat myös ihmisiä, ja haluavat syödäkseen. Siispä lehdistö tarvitsee investointeja, ja investoija voi aina vaikuttaa lehdistöön, olipa olemassa sitten mitä hyvänsä lakeja, jotka sallivat journalistien kirjoittaa mitä haluavat – niitä ei kunnioiteta. Meillä esimerkiksi erotettiin vastikään Kommersant Vlast -lehden päätoimittaja siitä syystä, että lehden numerossa julkaistiin eräällä äänestyspaikalla Lontoossa otettu kuva äänestyslipukkeesta, johon oli kirjoitettu ”Putin, idi na hui!”¹⁶⁷. Lehden kustantaja Alisher Usmanov erotti päätoimittajan samantien. Leonid Parfjonovilla¹⁶⁸ on elokuva nimeltään ”S tvjordym znakom na kontse”, joka

- 164 Vuodesta 1990 lähtien ilmestynyt *Rossijiskaja gazeta* [Российская газета] on Venäjän federaation perustama sanomalehti, jonka toimituksellisen linjan katsotaan heijastelevan Venäjän hallituksen linjaa. Lehdellä on myös federaation virallisen uutislehden asema perustuslain, liittovaltiolain ja valtiopäivälaitoksen päätösten julkaisemista määrittelevän lain perusteella. Tosin vuonna 2006 lehden toimitusjohtaja Aleksander Gorbenko kiisti haastattelussa, että RG olisi hallituksen virallinen sanomalehti, vaikka se julkaiseekin hallituksen päätökset. Hän sanoi lehden olevan itsenäinen julkaisu, jonka toimituspolitiikkaan sen perustajalla ei ole oikeutta vaikuttaa. ”Mikä erottaa meidät muista lehdistä, on harkittu äänensävy, joskus jopa liiallinenkin poliittinen korrektius, etenkin mitä tulee kansainväliseen politiikkaan”, Gorbenko sanoi Radio Russian haastattelussa. Lähteet: BBC Monitoring Former Soviet Union: *Russian paper condemns Rossiyskaya Gazeta's state funding*. 24.4.2007. & *Rossiyskaya Gazeta not official mouthpiece of Russian government - top manager*. 6.6.2006.
- 165 VGTRK on lyhenne sanoista *Vserossijskaja Gosudartsvennaja Televizionnaja i Radioveštšatelnaja Kompanija* [Всероссийская государственная телевизионная и радиовещательная компания], eli *Yleisvenäläinen valtion televisio- ja radioyhtiö*. VGTRK:n omistuksessa ovat mm. televisiokanavat Kultura, Rossija ja RTR Sport, radiokanavat Radio Majak ja Radio Rossii, verkkosivustot inosmi.ru, smi.ru ja vesti.ru sekä uutistoimisto RIA Novosti. Lähde: VGTRK:n verkkosivut (venäjäksi). [www.vgtrk.com].
- 166 Gazprom-Media [ОАО Газпром-Медиа] on vuonna 2000 perustettu Venäjän suurin mediaholdingyhtiö. Se on Venäjän valtion omistaman maakaasu- ja öljy-yhtiö Gazpromin tytäryhtiö. Gazprom-Mediaan kuuluvat julkaisut ovat siis epäsuorasti myös valtio-omisteisia. Gazprom-Media osti jo perustamisvuonna itselleen NTV-kanavan, joka oli siihen aikaan ainoa ei-valtiollinen, valtakunnallinen tv-kanava Venäjällä. Samalla se hankki myös Vladimir Gusinskin omistaman Media Most -yhtiön muut mediaomistukset. Omistajavaihdos nosti valtavan polemiikin mediassa ja johti muutokseen välineiden toimituspolitiikassa. Lähde: BBC Monitoring's Foreign Media Unit: *Analysis: Russia's independent NTV taken over*. 4.4.2001 & Gazpromin verkkosivut.
- 167 Litteroijan huomautus: «Путин, иди на хуй!» on erittäin rankka solvaus, joka on sisällöltään samantyyppinen kuin englanninkielen ilmaus ”Putin, fuck off”.
- 168 Leonid Parfjonov (Леонид Парфёнов) on tunnettu venäläinen uutisankkuri, journalisti ja monien suosittujen televisio-ohjelmien käsikirjoittaja. Parfjonoville myönnettiin vuonna 2010 kaikkien aikojen ensimmäinen Listjev-palkinto, joka jaetaan vuonna 1995 murhatun tv-journalisti Vladislav Listjevin kunniaksi. Palkinnonjakotilaisuudessa pitämässään puheessa Parfjonov kritisoi Venäjän televisiota todeten mm. ”journalistit eivät ole journalisteja, vaan byrokraatteja, jotka noudattavat

kertoo Kommersant-sanomalehdestä¹⁶⁹. Siinä Parfjonov haastattelee Usmanovia, ja Alisher sanoo: ”En missään tilanteessa sekaannu julkaisujeni politiikkaan, mitä ikinä ne tekevätkään.” Hän siis sanoo näin filmissä, joka on julkaistu vuosi tai pari sitten! Ja sitten hän erottaa toimittajan, mikä todellakin on sotkeutumista lehden politiikkaan. Eli mitä tahansa sanotaankin, niin lehdistö ei ole vapaa. (H4)

Nygren tutkimuskollegoineen teki myös sen huomion, että venäläisille journalistiikan opiskelijoille oli skandinaavisia kollegoja tärkeämpää miettiä sitä, voisiko tiedon julkaiseminen johtaa vahingollisesti ihmisiin, tai heikentää esimerkiksi valtion turvallisuutta¹⁷⁰. Tällainen ajattelu käy ilmi myös monien haastateltavieni vastauksista.

Lehdistönvapaus on vapautta levittää tietoa, joka on tärkeää yhteiskunnalle. Ei tietenkään sellaista, joka voi vahingoittaa turvallisuutta, vaan mitä tahansa saatavilla olevaa, laillisesti selville saatua ja tarkistettua tietoa. (H6)

Lehdistönvapaus – meillä se ei ole kovin yleistä – on oikeutta painaa lehteen jotakin välittämättä ylempien tahojen mielipiteistä. Julkaista ilman pelkoa, katsomatta taakseen, tarvitsematta ajatella, että joutuisi lähtemään maanpakoon. Pelkäämättä henkensä tai läheistensä puolesta. Mutta vapaus ei ole sitä, että painat mitä haluat – ei. Se on ennen kaikkea valtavaa vastuuta joka sanasta, jonka olet kirjoittanut – jotta et johtaisi harhaan, huijaisi, ja lopulta kärsisi siitä. Ei vain niin, että ”tämä pälkähti päähäni ja kirjoitin siitä”. Täytyy ajatella mitä siitä seuraa. Ajattelen joka sanaa, jonka asetan, jokaista sitaattia, sillä olen vastuussa siitä, mitä teen. (H7)

Kysyin myös, ovatko demokratia ja sananvapaus haastateltavieni mielestä edellytyksiä lehdistön vapaudelle. Jälkikäteen ajateltuna kysymyksen asettelu oli kenties liian normatiivinen. Haastateltavani myös vaistosivat sen, mutta provosoituneissakin vastauksissa tuli esiin kiinnostavia näkökohtia.

Kyllä, mutta tämän vapauden ei pitäisi tarkoittaa ihan kaiken sallimista. Tulemme taas Kommersant Vlastin tapaukseen, josta aiemmin keskustelimme¹⁷¹. Minun mielestäni siinä on kyse liiallisesta sallivuudesta, ei lehdistönvapaudesta. (H1)

Minusta sananvapaus on epämääräinen käsite. Mitä se sellainen sananvapaus on? Onko se sitä, että seistään keskellä punaista toria ja huudetaan megafoniin? Mahdollisesti, mutta se on

palvelemisen ja alistumisen logiikkaa”. Aiemmin Parfjonov on pidättäytynyt poliittisista kannanotoista sanomalla ”olen ammattijournalisti, en ammattivallankumouksellinen. Työni on raportoida, ei kiivetä barrikadeille.” Lähde: The Other Russia 28.11.2010.

169 Litteroijan huomautus: «С твердым знаком на конце» kääntyy englanniksi "From the hard sign at the end". Elokuvan nimi on sanaleikki, jossa viitataan venäjänkielen aakkosissa olevaan kovaan merkkiin "b", joka esiintyy Kommersant-lehden (ja samannimisen kustantamon), nimen lopussa [Коммерсантъ].

170 Nygren, Degtereva & Pavlikova (2010), Nordicom Review 31 (2010) 2, s.122.

171 Kyseinen haastateltava osallistui myös ryhmähaastatteluun, ja viittaa tässä ryhmähaastattelussa käytyyn keskusteluun Kommersant Vlast-lehden päätoimittajan erottamisesta. Ks. kappale *Tapaus Maksim Kovalski*, luku nro. 6.2.3.

hyvin kulutuskeskeinen näkemys sananvapaudesta. Minusta lehdistönvapaus on pikemminkin edellytys sananvapaudelle. Ja lehdistönvapaus taas on yksi demokraattisen järjestelmän ominaisuuksista. Siispä demokratia takaa lehdistönvapauden. (H3)

On luonnollista, että kysyt minulta vapaasta journalismista, sillä teidän journalisminne on monella tapaa paljon vapaampaa kuin meidän. Te analysoitte meidän mediaamme sieltä käsin, omasta näkökulmastanne. Jos minä tulisin luoksenne vastaavan tutkimuksen kanssa, en kysyisi teiltä vapaasta journalismista, koska minä analysoin teidän journalismianne omasta näkökulmastani, eikä vapaata lehdistöä minun mielestäni ole olemassa. (H4)

Osa haastateltavista yhdistää demokratian ja lehdistönvapauden toisiinsa ilman muuta.

Kyllä, demokratia on edellytys sananvapaudelle, koska sananvapaus, lehdistönvapaus ja uskonnonvapaus ovat tärkeimpiä demokratian olosuhteista. Ja lehdistönvapaus on olemukseltaan demokraattinen vapaus. (H6)

Demokratiaa ei voi olla ilman lehdistönvapautta. Se on mahdotonta ja väärin. Jos demokratiaa on ilman lehdistönvapautta, se on yksipuolista, sairasta demokratiaa, mikä täytyy heti korjata. (H7)

Toiset kuitenkin pitävät demokratiaa vieraana käsitteenä, joka kuuluu länteen, eikä sovi Venäjälle. Siksi lehdistönvapautta ei haluta yhdistää siihen.

Minä en yhdistäisi demokratiaa ja lehdistönvapautta toisiinsa. En ole demokratian tukija. Olen opiskellut historiaa, ja uskon, että demokratian kultaisin ilmentymä poliittisena ja sosiaalisena järjestelmänä oli Antiikin Kreikassa. Sen parempaa tuskin tulee. Olen perustuslaillisen monarkian kannattaja. Uskon että se sopisi parhaiten ainakin meidän maallemme. Mielestäni yksi kaikkein terveimmistä hallituskausista, jolloin yhteiskuntamme todellakin kehittyi, oli Aleksanteri Kolmannen aika¹⁷². On totta, että hän oli todellinen hallitsija – silloin ei ollut perustuslakia. Minun mielestäni perustuslaki täytyy olla, mutta uskon, että perustuslaillisessa monarkiassa voi olla vapaa lehdistö. Minusta ei kuitenkaan ole ihan oikein yhdistää poliittista järjestelmää lehdistönvapauden kanssa. (H10)

Demokratia ei aina ole edellytys lehdistönvapaudelle, se riippuu siitä, millä asteella demokratian kehitys on kussakin maaassa. (H5)

Minä uskon, että asia on päinvastoin: lehdistönvapaus on edellytys demokratialle. Mutta voin sanoa, että nimenomaan Venäjällä tällainen hallitusmuoto, kuin demokratia, ei ota pysyäkseen. Demokratia kuuluu joihinkin Euroopan maihin. Se ei ole sitä, mitä Venäjä tarvitsee. Mutta tietysti, lehdistönvapaus on hyvin tärkeää, sitä tarvitaan Venäjälläkin, ja missä tahansa. Jotta ihmisen ei tarvitsisi pelätä sanoa sitä, mitä hän ajattelee. (H9)

172 Venäjän toiseksi viimeinen keisari Aleksanteri III hallitsi Venäjän imperiumia, Puolan kuningaskuntaa ja Suomen suuriruhtinaskuntaa vuosina 1881-1894. Hän seurasi jossain määrin edeltäjänsä ja isänsä Aleksanteri II:n – jota myös ”vapauttajatsaariksi” kutsuttiin – liberaalia linjaa. Aleksanteri III ei kuitenkaan ollut yhtä liberaali kuin isänsä, jonka aikana vapaamielisyys oli lietsonut maata jopa vallankumouksellisiin tunnelmiin. Aleksanteri III:n hallitessa vähemmistöjä venäläistettiin, Keski-Aasiassa harjoitettiin imperialistista politiikkaa ja kuri kansaa kohtaan koveni. Lähteet: Allworth, Edward A. (toim.): *Central Asia, 130 years of Russian dominance*. & Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen peda.net.

6.4.1 Journalistin suhde valtaan ja politiikkaan

Nygren kollegoineen havaitsi, että venäläiset journalistiikan opiskelijat ymmärtävät hyvin sen, miten poliittiset toimijat käyttävät journalismia välineenä omien päämääriensä ajamiseen. Opiskelijat myös ymmärtävät hyvin, miten tämä rajoittaa heidän journalistista vapauttaan.¹⁷³

Kysyin haastateltaviltani, millainen heidän mielestensä tulisi olla journalismin ja journalistin suhde valtaan ja politiikkaan. Seuraava keskustelu on ote ryhmähaastattelusta.

- *Henkilökohtainen!*

- *(ironisesti) Objektiivinen.*

- *Vapaaehtoinen.*

- *Objektiivisuus on vaikeaa, kun on kyse vallasta ja politiikasta.*

- *Olen samaa mieltä siitä, että suhteen tulee olla henkilökohtainen. On journalisteja, jotka jakavat Kremlin näkemykset. Eivät edes koska heille maksetaan tai heitä uhkaillaan, vaan vain koska he ovat samanmielisiä. Samoin on olemassa ihmisiä, jotka ovat tyytymättömiä hallintoon. On hyvä, että median pariin on pääsy yhtä lailla valtaa tukevilla kuin oppositio-mielisilläkin journalisteilla. Pääasia, ettei ketään vaienneta.*

- *Median ja vallan välillä täytyy käydä dialogia.*

- *Jos olet journalisti ja Kreml-myönteinen, ja näet parlamenttivaaleissa vilppiä, niin sinun täytyy kertoa siitä, vaikka olisitkin sitä mieltä, että Putin on pyhimys. Jos he voittavat vaalit, ja uskovat, että ihmiset tukevat heitä, voittakoot rehellisesti – meidän täytyy kertoa siitäkin.*

Ryhmähaastattelussa keskustelu karkasi pian politiikkaan yleisesti.

Yksilöhaastatteluissa muotoilin kysymyksen seuraavasti: ”Tulisiko journalistin olla riippumaton valtaapitävistä ja politiikasta?”. Monet pitivät sopuisaa yhteistyötä journalistien ja poliitikkojen kesken parhaana vaihtoehtona.

Tietysti journalistien pitäisi olla itsenäisiä, mutta heidän tulee silti tehdä yhteistyötä vallan kanssa. Kun kirjoitamme poliittisista ilmiöistä, meidän tulisi tarkastella asioita sekä journalistin – siis ulkopuolisen ihmisen – että vallan näkökulmasta. Se on hyvin tärkeää ja unohdamme sen usein. Esimerkiksi Kaukasian kysymys, joka on kovin kiistanalainen Venäjällä: Keskushallinnon politiikka Kaukasiassa on hinta, jonka maksamme turvallisuudesta. Me siloitamme sotaisia konflikteja, jotka siellä mahdollisesti nousisivat. Vallan näkökulmasta se saattaa olla oikea ratkaisu.(H1)

*Tätä kysytään usein tiedekuntamme seinien sisäpuolella, erityisesti koska Kreml sijaitsee tuossa vastapäätä, toisella puolella tietä. Minusta **hallituksen tulisi suhtautua journalisteihin***

173 Nygren & co. (2010), s. 131.

heidän avustajinaan. Minusta on väärin, jos he neuvottelevat journalistien kanssa, ja ostavat heidät puolelleen. Ruotsissa, esimerkiksi, on mielestäni oikeanlainen lähestymistapa. Siellä valtio itse investoi oppositio-lehdistöön, jopa kannustaa, jos lehdistö kritisoi jotakin. Journalismin tulisi ottaa valta holhottavakseen, jatkuvaan kontrolliin – siten journalismi ja valta voivat elää yhdessä melko menestyksekkäästi. Eikä yhteistyön pitäisi olla epämiellyttävää yhteiskunnalle. (H4)

Toisaalta, suurin osa haastateltavistani piti riippumattomuutta tärkeänä, ja korosti kriittisyyttä sekä – jälleen kerran – objektiivisuutta politiikasta uutisoitaessa.

Journalisteilla voi tietysti olla omat poliittiset näkemyksensä – ja onkin. Artikkeleissaan heidän ei silti pitä tyrryttää omaa näkökulmaansa. Onko sellaista edes, ihmistä ilman poliittisia vakaumuksia? Ei, varsinkaan journalisteissa. Mutta vapaita vallasta on kyllä. Journalistin tulee olla vapaa vallasta, muuten hän ei ole journalisti. (H2)

Journalistin suhde valtaan ja politiikkaan tulisi olla sellainen kuin Saksassa. Tietääkseni Saksassa journalistit eivät tähtää hallituksen kritisoimiseen, vaan etsivät epätäydellisyyksiä ja huonoja puolia vallanpitäjien tekemästä työstä. Journalistien tulisi suhtautua valtaan ennen kaikkea kriittisesti. Jos vallan toimet asetetaan epäilyksen alle, ja ne kestävät tarkastelun, silloin kaikki on hyvin. Mutta jos toimet eivät kestä päivänvaloa, se tarkoittaa, että jotain valtajärjestelmässä täytyy muuttaa. Kriittinen suhde valtaapitäviin tulee olla – mutta pilkunviilaaminen täytyy erottaa kriittisyydestä. (H3)

*Tuntemme historiasta useita esimerkkejä, kun hallitus on tarvinnut oman äänitorvensa, sanotaan vaikka kuten meidän “Rossijiskaja gazeta”, joka julkaisee lakeja ja virallisia päätöksiä. Hallituksella täytyy olla oma äänensä, mutta journalismin tulee kuitenkin olla vallasta riippumaton tietolähde. Vallalla täytyy olla oma äänitorvensa, ja kansalla omansa. **Journalismin tulee olla jotakin, joka on vallan ja kansan yhteenottojen yläpuolella.** (H5)*

Journalistin suhde valtaapitäviin tulee olla samanlainen kuin kaikkeen muuhunkin – objektiivinen. Journalistin tulee olla poliittisesti vapaa, mutta se on hyvin vaikeaa, koska jos henkilö kirjoittaa politiikasta, silloin hän on kiinnostunut asiasta ja hänellä on myös omat poliittiset näkemyksensä. Journalismi ei siis voi olla täysin objektiivista. (H6)

Jokaisella ihmisellä on oikeus omiin poliittisiin uskomuksiin. Mutta kun journalisti tarkastelee poliittista tapahtumaa, hänen täytyy unohtaa itsensä ja kirjoittaa siitä, mitä hän näkee – ei heijastella tilannetta omien poliittisten näkemystensä läpi. Hänen tulee osoittaa – ja minusta tämä on yksi tärkeimmistä asioista – ammatillisuutta, pystyä näyttämään tapahtuma useista eri näkökulmista. Missä tahansa painetussa tekstissä täytyy olla esitettyinä useita mielipiteitä, jotta se olisi lukijalle kiinnostavaa, jotta ei tyrkytettäisi mitään. Muuten se on yksipuolista ja tylsää. (H7)

Pasti kirjoittaa, että median ja hallituksen läheinen liitto 1990-luvulla on jäänyt vakaaksi pohjaksi journalismin ja vallanpitäjien yhteistyölle myös 2000-luvulla.¹⁷⁴

Tämä näyttäytyy jossain määrin myös omien haastateltavieni vastauksissa.

Objektiivisuuden vaatimus kulkee käsi kädessä journalismin ja vallan yhteistyön oletuksen kanssa.

¹⁷⁴ Pasti, Svetlana (2005): *Two Generations of Contemporary Russian Journalists*. European Journal of Communication Vol. 20(1), s.110.

6.4.2 Mediakontrolli

Kysyin haastateltaviltani myös, mitä he ajattelevat mediakontrollista Venäjällä. Kokevatko he, että joukkotiedotusvälineitä kontrolloidaan, ja miten he siihen suhtautuvat? Tämän osalta opiskelijat vaikuttivat melko pessimistisiltä.

Tuntuu, että kontrolli on voimakasta. Journalistit turvautuvat yhä itsesensuuriin sen vuoksi, että he pelkäävät henkensä ja läheistensä puolesta. Journalistit toimivat ylhäältä tulevan painostuksen alla. Näin on ollut, ja tulee olemaan, pahenee vain. (RH, D2)

Kommersant Vlastin tapaus osoittaa miten asia on: Aiemmin sanomalehti nähtiin yhtenä kaikkein riippumattomimmista välineistä, jossa voitiin kirjoittaa kaikkein rohkeimpia juttuja. Sen jälkeen kun päätoimittaja erotettiin – luultavimmin käsky tehdä niin tuli Kremlistä – kaikki alkoivat epäillä, ettei kyseessä olekaan niin riippumaton väline. Kommersant oli ennen yksi kaikkein vahvimmista – siinä voitiin ilmaista mielipiteitä objektiivisesti. (RH, D1)

Näissä vastauksissa journalistien ja vallan suhteesta ”teoreettisella tasolla” käyty keskustelu ja siinä ilmennyt ideaali yhteistyöhön ja objektiivisuuteen perustuvasta suhteesta saa rinnalle kuvauksen todellisuudesta, joka ei todellakaan näytä vastaavan ihanteita tai opetuksia.

Kaikkein kontrolloiduinpana viestimenä pidetään – kuten aiemmissakin keskusteluissa on tullut ilmi – televisiota. Mutta myös esimerkiksi alueellisen lehdistön asemaa pidetään huolestuttavana.

Kaikkein riippuvaisin media on televisio. Riippumattomin on verkkomedia, josta ei julkaista painettua versiota. Täysin itsenäinen julkaisu voisi olla sellainen, jonka tekemisestä ei makseta journalistille, vaan päinvastoin – johon journalisti itse kuluttaa rahaa. Tällä journalistiikan laitoksella esimerkiksi, on tavannut joukko jo valmistuneita journalisteja, joilla on kaksi työtä: yhdessä he ansaitsevat, toisessa kuluttavat. He julkaisevat ansaitsemillaan rahoilla omaa lehteä. Sellainen idealistinen malli minunkin päässäni on. (H4)

Voin kertoa esimerkin mediakontrollista: Leonid Parfjonovin Namedni-dokumenttisarjan¹⁷⁵ esittäminen lopetettiin NTV-kanavalla, koska Parfjonov käsikirjoitti sarjaan yhden jakson Tshetshenian ongelmista. Jakson esittäminen kiellettiin, mutta hän julkaisi käsikirjoituksen siitä huolimatta Kommersant-lehdessä. Kanavan johto sai tietää tästä, ja Parfjonov siirrettiin syrjään. Nykyään hän työskentelee uutis- ja päivittäisohjelmien parissa. Parfjonov siis toimi kuten journalisti, joka säilyttää puhtaasti omatuntonsa, mutta menettää työpaikkansa. Jos Parfjonovin tilalla olisi ollut joku muu, hän olisi vain muuttanut jakson juonta, jättänyt käsikirjoituksen julkaisematta, niellyt ajatuksensa, sulkenut silmänsä ja jatkanut työtään. Näin hän olisi voinut säilyttää paikkansa, ja jaksoja voisi yhä tulla NTV-kanavalta joka viikonloppu. Jos siis pidät työpaikastasi, ja sinut houkuteltaan tai pakotetaan tekemään jotain, sinun täytyy vain niellä periaatteesi ja suoriutua siitä ja unohtaa sitten koko juttu. (H5)

175 Parfjonovin käsikirjoittamaa ”Namedni 1961-2003: Meidän aikamme” -dokumenttisarjaa esitettiin NTV-kanavalla vuosina 1997-2003. Valtavan suosion saavuttanut, neuvostoajan tavallisen kansan elämää ja kulttuurihistoriaa esitellyt sarja palkittiin mm. Venäjän televisioakatemian vuosittain jakamalla TEFI-palkinnolla. Lähde: The Economist: *The Russian media: Parfyonov's magic touch*.

Vastaaja näkee puhtaan omatunnon säilyttämisen ja työpaikan säilyttämisen siis vaihtoehtoisina asioina.

Aluelehdistön kontrolli on Venäjällä usein kahtalaista: toisaalta paikalliset viranomaiset eivät ole päästäneet otettaan lehdistöstä, mutta toisaalta markkinatoimijat ovat tulleet rinnalle sanelemaan lehdistön toimintaa.¹⁷⁶

Ei pidä unohtaa, että Venäjä on valtavan suuri maa, eikä väestö ole keskittynyt ainoastaan suuriin kaupunkeihin. On olemassa myös alueellinen lehdistö, ja sen kontrolloiminen on täysin läpinäkyvää. Esimerkiksi paikkakunta, josta itse tulen, on erittäin riippuvainen suurista yhtiöistä, jotka siellä toimivat. Ja lehtien ja television uutisointi käy läpi huolellisen sensuurin. Media harkitsee, onko tieto hyödyllistä kyseiselle yhtiölle. Sensuurin paine on hirveä. Jos ihan alatasolla ei ole sananvapautta, niin miten sitten korkeammilla tasoilla? Jotta journalismi voisi kehittyä vapaasti, täytyy kiinnittää huomiota muuallekin kuin pääkaupunkiin. Ihmiset, joilla on omat mielipiteensä, ovat kuristuksissa myös alueilla. (RH, D7)

Eräs haastateltavista epäilee mediakontrollin ulottuvan perinteisten viestimien lisäksi myös toistaiseksi vapaana pidettyyn internetiin.

Aiemmin sanottiin, että on televisioyleisö, joka altistuu voimakkaalle propagandalle, ja on internetyleisö, joka lukee vapaasti ilmaistuja mielipiteitä. Että televisiota ei saa katsoa, täytyy lukea internetistä, koska siellä on totuus. Mutta internetiä kontrolloidaan jo – on syntynyt ”trollaus”¹⁷⁷. Ihmisille, jopa koululaisille, maksetaan siitä, että he istuvat netissä ja kirjoittavat sivustoille, kuinka hyvin kaikki on ja kuinka he tukevat virkamiehistöä ja valtaa. He saattavat kirjoittaa esimerkiksi, että heidän pihapiiriinsä on rakennettu uusi urheilukenttä, kiitos kaupunginjohtajamme! Valtaapitävät löytävät jatkuvasti uusia keinoja kontrolloida jopa uusimpia, huonosti hallittavissa olevia, viestimiä. (D3, RH)

6.5 Journalismin ja lehdistönvapauden kehittyminen

Lopuksi keskustelimme kaikkien haastateltavien kanssa journalismin tulevaisuudesta. Kysyin opiskelijoilta ensin, uskovatko he lehdistönvapaustilanteen

¹⁷⁶ Pietiläinen, Jukka (2002): *The Regional Newspaper in Post-Soviet Russia*, s.146-150.

¹⁷⁷ Haastateltava käyttää englannista tulevaa ilmaisua *internet trolling* [интернет-троллинг], joka on suomessakin vielä melko tuntematon nettislangiin kuuluva termi. Suomessa puhutaan ”trollauksesta”, jolla viitataan toistuvaan verkkokeskustelujen häirintään ja ”trolleista”, joilla tarkoitetaan henkilöitä, joiden ensisijainen tarkoitus on ärsyttää, aiheuttaa ristiriitoja ja provosoida verkkokeskustelijoita kiivaisiin reaktioihin. ”Trolli” on ts. provokaattori ja trollaus provosoivien viestien kirjoittamista esim. keskustelupalstoille tai netin tietosanakirjoihin. Suomenkieliseksi vastineeksi trollaukselle on ehdotettu sanaa ”vedätyt”. Yleensä trollaaja esittää jostakin kiistanalaisesta aiheesta äärimmäisen mielipiteen, joka halventaa vastustajien kantaa. Alkeellisimmillaan trollaus on pelkkää häiriköintiä, johon muiden halutaan vastaavan tuotuneina. Alkujaan englannin sanaa *troll* ruvettiin käyttämään sen *uistelemista* tarkoittavan merkityksen pohjalta viittaamaan kirjoitukseen, joka ”kalastelee” tuotuneita, provosoituneita kommentteja. Lähde: Korpela, Jukka (2008): *Datatekniiikka ja viestintä*: Nyysiopas. Tampereen teknillisen yliopiston internet-julkaisu.

ja journalismin yleensä olevan kovin erilainen Venäjällä 10 vuoden kuluttua. Aihe synnytti vilkkaan keskustelun ryhmähaastattelutilanteessa.

*- Jos valta vaihtuu, tulee perustavanlaatuisia muutoksia. Se on ainoa keino.
(Kommentti synnyttää sanaharkkaa)*

- Jos yhteiskunta ei muutu, mikään ei muutu!

- Millaisen muutoksen saat aikaan vaihtamalla suuren maatuskan pienempään?

- Yksi vallanpitäjä kieltää jotain, toinen taas sallii jotain...

*- Lähdetään siitä, että vuodesta 2000 lähtien meillä on ollut sama valtaapitävä.
(Kaikki naurahtavat)*

- Putin tuli valtaan ja hänen täytyy tehdä uudistus, sillä tyytymättömyyden kasvaessa hän ei kauaa voi säilyä vallankahvassa.

- 10 vuoden päästä on jo tapahtunut muutoksia parempaan suuntaan.

- Parempaan suuntaan kenen kannalta? Internetiä kesytetään jatkuvasti.

Keskustelu laajeni hyvin nopeasti koskemaan Venäjän yleistä poliittista tilannetta ja yhteiskunnan kehittymistä. Muutamia selviä havaintoja kuitenkin tehtiin nimenomaan median osalta. Kysyin haastateltaviltani, miten he näkevät venäläisen journalismin tulevaisuuden. Mikä joukkoviestintäväline on kaikkein menestyvin? Entä missä he itse työskentelevät?

Uskon, että 10 vuoden kuluttua menestyksekkäin ja suurin joukkoviestintä-väline on yhä internet, mutta integroituneena perinteiseen mediaan: kaikilla radiokanavilla on silloin jo omat internet-lähetysensä, samoin televisio-kanavilla ja sanoma- ja aikakauslehdillä. Ne siirtyvät maailmanlaajuiseen www-verkkoon erilaisessa formaatissa, mutta pysyvät muuten samana. Toivon, että itse olen jo 10 vuoden kuluttua journalisti, jota kuunnellaan, ja mahdollisesti minulla on oma radio-ohjelma tai palsta lehdessä. (H1)

Internetiin uskovat muutkin vastaajat, mikä ei varsinaisesti yllätä. Venäläisten televisioskollisuus näkyy siinä, että nimenomaan internetissä toimivien televisiokanavien tulevaisuuteen uskotaan vahvasti.

Yllättävää on kuitenkin se, että varsin harva näkee verkkojulkaisua unelmien työpaikkanaan, vaikka kaikki näkevätkin itsensä työelämässä 10 vuoden kuluttua.

Uskon, että kaikkein suosituin media on internet, ja sellaiset sivustot kuin televisiokanava Dozhdin verkkokanava, jossa ohjelmien perässä voi lukea käyttäjien kommentteja ja kanavan

journalistien tekemiä artikkeleja, jotka liittyvät ohjelmien aiheisiin. Toivon kaikesta huolimatta, että minulla olisi 10 vuoden kuluttua oma mediajulkaisu, johon voin työllistää itseni. (H3)

Kaikki puhuvat nyt netistä. Uskon, että siitä todellakin tulee johtava media. Mutta uskon myös, että jotain uutta on vielä tulossa, sillä 15 vuotta sitten internetistä ei puhuttu meillä vielä mitään. Kaikki kehittyy niin nopeasti, että 10 vuoden kuluttua on uskoakseni tullut jotain vielä nopeampaa ja luotettavampaa. Sillä internet on epäluotettava, kuten kokemuksesta on opittu. Sitä hakkeroidaan. On ehdottomasti hyvin vaikeaa sanoa mitä tapahtuu, mutta en itse haluaisi työskennellä online-mediassa, vaan painetussa mediassa. (H7)

*Haluaisin kaikesta kehityksestä huolimatta työskennellä jossain lehdessä. Toivon pääseväni töihin Ekspertiin tai Kommersantiin, suoraan politiikan tai talouden alueelle. Luultavimmin talouden, koska sieltä voi – karkeasti sanottuna – vielä palata. Meidän maassamme poliittinen tilanne tällä hetkellä on niin jännittynyt... ja sitähan se on koko maailmassa. Joten mieluummin talouden alalla. Itseasiassa, en vielä nyt suunnittele tätä, yritän vain olla ajattelematta. Tai ajattelen kyllä, että haluaisin olla jossain printtijulkaisussa. Ei missä tahansa, vaan **bisnes-lehdessä, laatu-julkaisussa, sellaisessa, joka olisi mahdollisimman vähän "keltainen"**. (H8)*

Journalistiikan opiskelijat näyttävät arvostavan hyvin perinteisiä laatulehtiä, siitä huolimatta, että internet on juuri mullistamassa heidän koko yhteiskuntaansa ja blogit ovat suosituimpia kuin koskaan.

Nygren kollegoineen havaitsi venäläisille ja ruotsalaisille journalistiikan opiskelijoille tehdyssä kyselytutkimuksessa, että venäläiset opiskelijat olivat huomattavasti kiinnostuneempia taloudesta ja liike-elämästä kuin ruotsalaiset. Tutkijat arvelevat sen johtuvan lyhyessä ajassa tapahtuneesta voimakkaasta talouskasvusta ja markkinoiden kehittymisestä, mikä on tehnyt talous- ja finanssiasioihin keskittyneistä lehdistä ja ohjelmista yhä seurattumpia ja tärkeämpiä. Toisaalta, taluslehdistöllä on Venäjällä historiallisesti hyvä maine, ja useat laatulehdet ovat ilmestyneet pitkään.¹⁷⁸

Taluslehdistö ja ulkomaisessa omistuksessa olevat suuret lehdet näyttivät houkuttelevan myös omia haastateltaviani eniten.

Haluaisin työskennellä tulevaisuudessa jossain liike-elämään ja bisnekseen keskittyvässä aikakauslehdessä, esimerkiksi "Forbesissa"¹⁷⁹. Pidän sellaisesta journalismin suuntauksesta.

¹⁷⁸ Nygren & co. (2010), s. 120.

¹⁷⁹ Lähinnä teollisuuteen, markkinointiin, teknologiaan, tieteeseen ja lakiin keskittynyt amerikkalainen Forbes on yksi maailman tunnetuimmista ja vanhimmista talousaikakauslehdistä. Venäjällä, venäjänkielisenä Forbes alkoi ilmestyä huhtikuussa 2004. Forbesin venäläiseen painokseen liittyy – kuten useisiin muihinkin Venäjällä toimintansa aloittaneisiin länsimaalaistyyppisiin julkaisuihin – traagista kamppailua sananvapauden kanssa. Lehden ensimmäinen päätoimittaja, venäläis-amerikkalainen Paul Klebnikov, murhattiin vain muutama kuukausi lehden ensimmäisen numeron ilmestymisen jälkeen. Forbes oli julkaissut jo maailmalla tunnetuksi tulleen tapaansa listan Venäjän 100 rikkaimmasta kansalaisesta. Listan julkaisemisen katsottiin olleen yksi syy Klebnikovin murhaan, ja murha nähtiin iskuna venäläistä tutkivaa journalismia kohtaan. Kolme tshetsheeniä, joita ensin syytettiin murhaan osallistumisesta,

Tyyli lehdessä ei ole kovin runollinen, mutta se käsittelee talouskysymyksiä riittävän objektiivisesti. (H1)

Haluaisin työskennellä jossain merkittävässä lehdessä – joko painetussa tai kirjoituksiin perustuvassa nettijulkaisussa, sillä en oikein näe itseäni televisiossa tai radiossa. Ennen kaikkea sen tulee olla suuri ja nimekäs ja riippumaton – siinä määrin kun se on mahdollista. Pidän sellaisista lehdistä, kuin “Le Monde”¹⁸⁰. On tietysti hyvin epätodennäköistä että se olisi työpaikkani, mutta siitä huolimatta se on yksi ikuisista haaveistani. (H5)

Kunhan olen hieman vanhempi, haluan olla journalisti, joka kirjoittaa oman mielipiteensä päivittäisessä, painetussa julkaisussa. Suosikkijournalistini on Maksim Sokolov¹⁸¹, hänellä on kokonainen palsta, ja lisäksi oma radiokolumni, jonka nimi on ”mielipide”. Siinä hän esittää omia näkemyksiään ammattimaisesti ja häntä kuunnellaan. Haluaisin saada oman palstan nimenomaan talouslehti Ekspertistä, koska se keskittyy liike-elämään ja on laadukas. Ihmiset huomioivat, mitä siinä kirjoitetaan. (H7)

Myös kulttuuri on haluttu aihepiiri, siinä missä politiikan toimittajaksi ei himoitse juuri kukaan. Saman havaitsivat myös Nygren ja kollegansa¹⁸². Eikä se ole ihme, onhan monissa keskusteluissa jo tullut ilmi se, miten hankalaa politiikasta uutisoiminen riippumattomasti voi olla. Riippumattomuus ja vapaus vaikuttaa olevan monen arvostama ominaisuus. Se näkyy myös siten, että osa haaveilee oman julkaisun perustamisesta tai kokonaan muulla kuin journalismin alalla toimimisesta.

Haluaisin työpaikan, joka antaisi minulle mahdollisuuden käyttää maksimaalisesti kaikkia kykyjäni. Uskoisin olevani onnellinen saadessani työskennellä merkittävänä kulttuurikriitikkona, ehkä arkkitehtuurin parissa, ehkä jossain kaupunkilehdessä. (H6)

Haluaisin olla päätoimittaja – mieluiten itse kustantamassani välineessä. Tänne tulooni saakka ajattelin, että se olisi jonkinlainen poliittinen – ehdottomasti painettu – julkaisu, mutta nyt kaikki formaatit ovat muutoksessa, enkä enää tiedä, mitä se voisi muistuttaa. Mahdollisesti olisin kuitenkin omistaja. (H3)

Uskon, että työpaikkani tulee olemaan jonkin tunnetun holding-yhtiön kustantamo, kustannusyhtiö. Voisin olla markkinointijohtaja, mutta se on jo vähän ylempi... Mutta, joku tähän alueeseen liittyvä, eli kustantamiseen liittyvää toimintaa ja nimenomaan mainonnan ja PR:n piirissä. (H9)

vapautettiin myöhemmin syytteistä. Murhaa tutkittiin palkkamurhana, mutta tilaajia ei ole tähän päivään mennessäkään saatu selville. Nykyään lehteä luotsaa Elizaveta Osetinskaja. Lähteet: The Economist 15.7.2004: Obituary Paul Klebnikov; Brown, Heidi: *Who Killed Paul Klebnikov?* Forbes 7.7.2009 & Smirnov, Sergei: *Glavnym redaktorom zhurnala Forbes v Rossii stanet Elizaveta Osetinskaja*. Vedomosti 6.4.2011.

180 Ranskalainen pitkät perinteet omaava laatu-lehti *Le Monde* ei ilmesty Venäjällä, mutta jotkin ulkomaista mediaa seuraavat venäläiset nettisivustot (esim. inosmi.ru & inopressa.ru) julkaisevat sivuillaan venäjänkielisiä käännöksiä *Le Monden* artikkeleista.

181 Maksim Sokolov [Максім Соколов] on venäläinen journalisti, joka työskentelee toimittajana Venäjän valtiollisessa televisio- ja radioyhtiö VGTRK:ssa sekä Ekspert-lehdessä. Sokolov työskenteli aiemmin pitkään myös *Kommersant*- ja *Izvestija*-lehdissä. Lähde: Volobujev, Roman: *Istorija russkih media 1989-2011 – Maksim Sokolov*. Afisha 6.7.2011. Viitattu 11.3.2013. afisha.ru/article/mediahistory/page29/

182 Nygren & co. (2010), s. 120.

7 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kun aloin ideoida tutkielmaani, aihepiiri oli pyörinyt päässäni pitkään. Ensimmäinen, kenties alitajuinen kiinnostus sitä kohtaan oli herännyt jo ensimmäisen opiskeluvuoden syksyllä vuonna 2007, kun olin vasta aloittanut venäjän kielen opinnot ja osallistuin journalistiikan opiskelijoiden Pietarin ekskursion. Siellä pääsimme jututtamaan pietarilaisia journalistiikan opiskelijoita, ja hämmästelimme, kuinka erilaisia heidän motiivinsa alalle olivat.

Perehdyttyäni aiheeseen viimeisen puolentoista vuoden ajan, olen havainnut, että aihetta on tutkittu enemmän kuin luulinkaan. Aineistoa läpikäydessäni havaitsin jatkuvasti yhteneväisyyksiä aiempaan aiheesta lukemaani tutkimukseen. Voi siis sanoa, että tutkimukseni tulokset ovat melko pitkälti linjassa aiemman tutkimuksen kanssa. Käyn tässä luvussa läpi mielestäni tärkeimmät havainnot, joita lähdin alunperin aineistostani hakemaan.

7.1 Ymmärrys journalistietiikasta

Lähdin tekemään tutkimusta siitä lähtökohdasta, että pohdin suomalaista journalistietiikan itsesääntelyjärjestelmää. Näitä rivejä kirjoittaessani olen juuri lukenut tuoreesta Journalisti-lehdestä¹⁸³ toimittaja Meri Valkaman kolumnin, jossa hän kritisoi suomalaisia journalisteja huonosta Journalistien eettisten ohjeiden tuntemuksesta. Hän epäilee, ettei suurin osa journalisteista osaisi luetella sääntöjä ulkomuistista. Marttinen ehdottaa journalisteillekin ”Hippokrateen valan” kaltaista journalistin valaa, joka antaisi toimittajalle ”laatutakuun”: tämä sitoutuisi noudattamaan työssään journalistin ohjeita. Valkama korostaa kannattavansa toimittajan ammatin säilyttämistä vapaana, mutta hän korostaa vastuun osuutta vapaudesta.

Valkaman näkemys vapauden rinnalla kulkevasta vastuusta on kuin suoraan haastateltavieni suusta. Raskaan vastuun liittäminen vapauten kävi ilmi monen haastateltavani vastauksesta etiikasta puhuttaessa. Monen vastauksissa korostui käsitys journalistin raskaasta taakasta: on tehtävä päätöksiä oman henkilökohtaisen moraalin pohjalta – selkeitä ohjeita, tai tahoja, joiden puoleen

183 Valkama, Meri: ”Mopokortti” pakolliseksi. Journalisti (4), 21.maaliskuuta 2013, s. 32.

kääntyä ongelmatilanteissa, ei ole olemassakaan. On punnittava seurauksia ja tehtävä päätöksiä. ”Työskenneltävä niin, ettei erotettaisi tai tapettaisi”, kuten eräs haastateltavista asian kärjisti. Jos päätyy erotettavaksi – silloin oma harkinta on pettänyt. Journalistiopiskelijat ovat hyvin ankaria itseään kohtaan.

Svetlana Pasti havaitsi kahden eri sukupolven venäläisiä toimittajia tutkiessaan näiden käsitysten etiikasta poikkeavan huomattavasti toisistaan. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ammattiin tulleet pitivät journalismissa objektiivisuutta ja rehellisyyttä yleisöä kohtaan huomattavasti tärkeämpänä kuin aiemmat sukupolvet. Toisaalta uusi sukupolvi tunnisti sen, että työssä on silti ennen kaikkea tanssittava vallanpitäjien ja muiden yhteiskunnan vaikutusvaltaisten ryhmien pillin mukaan – yleisön palvelun kustannuksellakin. Ennen kaikkea on siis palveltava valtaeliittiä.¹⁸⁴

Tämä käsitys näkyi jonkin verran myös omien haastateltavieni vastauksissa, jotka edustavat uudempaa sukupolvea kuin Pastin tutkimushenkilöt. Toiset katsoivat ammatillisen vastuun olevan ”pelin sääntöjen” noudattamista, toiset taas moraalin olevan hyvin vaikeasti journalismiin liitettävä ominaisuus.

Pasti havaitsi etiikan noudattamisen olleen tärkeämpää neuvostosukupolville. Uudemman sukupolven journalistit puolestaan antoivat enemmän arvoa nimenomaan totuudellisen tiedon välittämislle. Toisaalta, molemmat sukupolvet suhtautuivat korruptioon melko sallivasti – se kun on koko yhteiskuntaa hallitseva tapa toimia.¹⁸⁵

Näin myös osa haastateltavistani: Henkilökohtaisen edun katsotaan menevän etiikan edelle – eikä korruptiota nähdä niin vakavana ilmiönä, kun sitä tapahtuu ympärillä jatkuvasti.

Haastateltavieni vastauksissa näkyy myös näiden kahden eri sukupolven vaikutteiden sekoitus – joitain arvoja on jäänyt elämään myös neuvostoajalta. Yksi niistä oli esimerkiksi avunannon katsominen yhdeksi journalistin velvollisuudeksi. Toisaalta uuden sukupolven merkki on arvojen pirstoutuminen – nuoret haastateltavani eivät ole kiinnostuneita journalistiliitosta tai yhteisistä arvoista – he haluavat toimia yksin, omien neuvojensa varassa. Osalle

184 Pasti, Svetlana (2005): *Two generations of Contemporary Russian Journalists*, s. 105-106.

185 Ibid.

heistä journalismi vaikuttaa olevan eräänlaista eri intressiryhmien ”palvelemista” - joko massojen tai eliitin.

Ennenkaikkea haastateltavani näkevät journalismin jonkinlaisena selviytymistaisteluna – on noudatettava vallan logiikkaa ja pysyttävä lojaalina toisaalta työnantajalleen, toisaalta lukijoilleen.

Pastin mukaan merkittävin ero vanhan ja uuden sukupolven journalistien välillä on juuri se, että uusi sukupolvi näkee journalismin eräänlaisena markkina-areenana, kilpailuna, jossa ei ole yhteisiä eettisiä sääntöjä. Myös omien haastateltavieni osalta olin havaitsevani vastaavaa ajattelua: Journalismi on ennenkaikkea henkilökohtaisten tavoitteiden toteuttamista, oman urapolun luomista, ansaintamuoto ja mielenkiintoinen työ – sen pariin ohjaavat ennenkaikkea henkilökohtaiset kyvyt, mieltymykset, ja kenties myös halu menestyä.

Pasti havaitsi uuden sukupolven journalistien olevan kiinnostuneita sensaatiojournalismista, hyvistä ansioista ja viihdyttäjän roolista. Omien haastateltavieni kohdalla tämä ei kuitenkaan mielestäni pitänyt paikkansa. Ennemmin nämä, 1990-luvulla syntyneet, ja vasta 2010-luvulla ammattiin astuvat, reagoivat jo edellisen ”markkinasukupolven” luomiin työtapoihin kapinoiden. Tiukat näkemykset esimerkiksi sensaatiomaisia tiedonhankintakeinoja vastaan näkyvät mielestäni hyvin haastateltavieni vastauksista, eikä heistä monikaan mainitse viihdyttäjän roolia tärkeimpien journalistille kuuluvien roolien joukossa. Tässä he eroavat jo edellisestä, 1990-2000-luvuilla ammattikuntaan tulleista kollegoistaan.

Haastateltavani näkevät journalismin etiikan kuitenkin ennenkaikkea osana henkilökohtaista, yleisinhimillistä moraalia, jolla ei sinänsä ole tekemistä ammatin kanssa, vaan joka koskee kaikkia ihmisiä. Monet korostavat myös journalismin etiikan yhteyttä käytösetiikkaan: on kunnioitettava tiedonlähteitä, yleisöä, toimituksen politiikkaa ja haastateltavia jopa siinä määrin, että heidän annetaan lopulta sanella pitkälti jutun sisältö. Tämä on ehdottomasti ristiriidassa meikäläisen käsityksen kanssa, jonka mukaan vain selkeät asiavirheet korjataan haastateltavan pyynnöstä – ei sävyä, jolla se on kirjoitettu, tai koko artikkelin aihetta.

Nygren kirjoittaa yhteisen ammattietiikan puuttumisen olevan merkki heikosta professionalisoitumisesta. Nygrenin mukaan ns. sisältä (from within, among the professionals) ”professionalisoituminen” luo muun muassa yhteiset eettiset

pelisäännöt, jaetut uskomukset ja ammatillisen identiteetin.¹⁸⁶ Länsimaissa tällä on ollut aikaa kehittyä, ja länsimaiset toimittajat jakavat pitkälti samat käsitykset ammatillisista ihanteista ja identiteetistä¹⁸⁷. Aineistoni pohjalta voin täysin yhtyä Nygreniin: Venäjällä ihanteet tai eettiset käsitykset eivät yhdistä ammatin sisällä toimivia ihmisiä, vaan ne luodaan oman identiteetin pohjalta.

7.2 Outo vapaus

Moskovan journalistiikan laitoksen entinen dekaani Jassen Zasurski kommentoi toukokuussa 2012 yhdysvaltalaisen toimittajan Fred Wierin haastattelussa olevansa erittäin optimistinen lehdistönvapauden kehityksen suhteen Venäjällä. Hänen mukaansa journalistienkin keskuudessa on virinnyt ”taisteluhenkeä”, ja yhteiskunnassa on meneillään suuri muutos, vaikka itesesensuuri ja varovaisuus ovatkin edelleen yleisiä ilmiöitä.¹⁸⁸

Itselleni jäi haastatteluista hieman pessimistisempi olo. Opiskelijat vaikuttivat aidosti lannistuneilta mediakontrollin edessä ja tuntuivat ainakin osittain myös omaksuneen jo aiemmin mainitun ”klientin” roolinsa. Myöskään internetin suomat sananvapauden mahdollisuudet eivät vaikuttaneet merkittävästi innostavan omia haastateltaviani, vaan opiskelijat vaikuttivat vannovan perinteisten viestimien nimeen ja noudattavan tietyn ”statuksen” edellyttämiä polkuja. Haastattelujeni perusteella journalistin ammatti nähdään Venäjällä yhä ainakin osittain melko perinteisenä, hieman elitistisenä professiona, jonka katsotaan antavan journalistille ”tavallista kansalaista” ylemmän aseman.

Vaikka monet haastateltavistani provosoituivat länsimaisesta tulokulmastani venäläiseen journalismiin ja painottivat vastuuta vapauden rinnalla, osoittivat he kuitenkin myös huolestuneisuutta mediakontrollista ja vapauden rajoittamisesta. Mielenkiintoista oli mielestäni silti heidän vähättelevä suhtautumisensa kaikkein vapaimpana ilmaisukanavana nähtyyn internetiin – harva opiskelija näki itseään töissä internet-julkaisussa, ja monet vähätelivät blogien ja sosiaalisen median merkitystä. Monet halusivat työskennellä nimenomaan

186 Nygren, G. (2010): *Journalism in change - professional journalistic cultures in Poland, Russia and Sweden*.

187 Esim. Hallin, Daniel & Mancini, Paolo (2004): *Comparing Media Systems. Three models of Media and Politics*.

188 Weir, Fred: *Russian media: True, we're 'not free' - but we're not Zimbabwe*. CSM 3.5.2012.

perinteisesti arvostetuissa laadukkaissa aikakauslehdissä tai suurissa sanomalehdissä, jotka kyllä nähdään sähköistä mediaa – etenkin televisiota – vapaampana ilmaisukanavana, mutta joissa on koettu aivan viime aikoinakin painostusta vallanpitäjien tai liike-elämän suunnalta.

Fyysisen väkivallan ja painostuksen uhka nähdään olevan arkipäivää, ja ehkä juuri sen vuoksi harva vaikuttaakaan kiinnostuneelta työskentelemään kaikkein arimpien aiheiden – politiikan ja Venäjälle sisäpoliittisesti kipeiden etnisten konfliktien – parissa. Opiskelijat tunnistavat itesesensuurin, vaikka sitä ei nimeltä mainita – se lienee osa sitä henkilökohtaista eettistä pohdintaa, johon niin monet viittaavat.

Monet kuitenkin mainitsevat, ettei täydellinen vapaus sovikaan Venäjälle, koska voimassa ovat toisenlaiset säännöt. Lehdistönvapaus nähdään mahdottomana, ehkä jopa ei-toivottavana Venäjälle. Saman havaitsivat Nygren ja kollegansa. He päättelivät ilmiön johtuvan kenties vastareaktiosta perestroikan jälkeiseen journalismiin ”anarkiaan”, jolloin vallalle pääsi ”tsernuha” ja kaikki – seurauksia ajattelematta – tuotiin ihmisten tietoon. Omat haastateltavani eivät näe tällaista rajoittamatonta vapautta edes tavoittelemisen arvoisena – he korostivat journalistin velvollisuutta ajatella tarkkaan tiedonjulkaisemisen seurauksia.

Omat havaintoni ovat linjassa Nygrenin ja kollegoiden havainnon kanssa siitä, että venäläisille journalistiopiskelijoille hyvin tärkeää vaikuttaa olevan, miten tiedon julkaiseminen vaikuttaa esimerkiksi yleisöön tai yleiseen, Venäjän turvallisuuteen.¹⁸⁹

7.3 Journalistin rooli

Pasti ja Pietiläinen¹⁹⁰ tekivät mielekiintoisen havainnon analysoidessaan venäläisten journalistien ammatillisia rooleja. Heidän mukaansa venäläiset journalistit eivät juurikaan tehneet eroa ”neutraalin” ja ”osallistuvan” roolin välille. Siksi myös mainos- ja journalistinen materiaali linkittyivät läheisesti toisiinsa journalistien käsityksissä. He erottivat venäläisen journalistin neljä eri roolia: ”propagandisti”, ”tiedottaja”, ”järjestäjä” ja ”tutkija”. Propagandistin rooli näyttäytyi poliittisen sensuurin kannattamisena, koulutuksen puutteena ja positiivisena asenteena

¹⁸⁹ Nygren & co. (2010), s. 128-129.

¹⁹⁰ Pasti & Pietiläinen (2010), s. 11.

maksettua materiaalia, zakazuhaa kohtaan. Tähän ryhmään kuuluneet journalistit olivat tyypillisesti vanhemmalla iällä ammattiin tulleita. Tiedottajan rooli korostui erityisesti vanhemmilla journalisteilla, joilla oli pitkä kokemus alalta ja hyvät ansiot.

Järjestäjän rooli oli tyypillinen matalan palkkatason journalisteilla, joilla oli hyvä koulutus, ja jotka eivät tuottaneet maksettuja artikkeleja. Tutkijan rooli oli yhtä lailla koulutettujen journalistien rooli: he eivät tehneet maksullisia artikkeleja, ja he olivat poliittista sensuuria vastaan. 2000-luvun jälkeen tulleilla journalisteilla korostuivat tutkijan ja tutkijan ja järjestäjän roolit, johon tutkijat katsoivat vaikutusta olleen juuri koulutuksen yleistymisellä.

Propagandistin roolia oli vaikea sovittaa kenellekään omista haastateltavistani – eikä ihme, hehän ovat koulutettuja nuoria, melko idealistisesti ajattelevia toimittajia, joilla on korkeat tavoitteet. He kyllä näkivät journalistin roolin enemmän vallan ”kumppanina”, tai vallan ja kansan välissä olevana välittäjänä, eivät niinkään ”vallan vahtikoirana”, mutta ei myöskään suoranaisesti sen palvelijana. Tosin realiteetit näyttävät asettavan omat haasteensa myös riippumattomuuteen pyrkiville journalisteille. Objektiivisuus ja siihen pyrkiminen ainakin teoreettisella tasolla oli syöpynyt monien mieleen – kenties vastareaktiona 1990-luvun ”mediasotiin” ja neuvostoajalta tuttuun ”propagandismiin”.

Kuitenkaan hyvin harva haastateltavistani osoitti kiinnostusta vaikkapa tutkivaa journalismia kohtaan, eikä juuri kukaan osoita kiinnostusta suoranaisesti vallanpitäjien kritisoimista kohtaan. Itsesensuuri on kenties hyvin sisäistetyllä tasolla – se voi olla osittain tiedostamatonta.

Pasti ja Pietiläinen toteavat, etteivät venäläiset journalistit ole merkittävästi muuttaneet ammatillisia arvojaan sitten 1990-luvun alun. He ovat yhä edelleen enemmän valtion ja vallan ”yhteistyökumppaneita” kuin tutkijoita ja kriitikkoja. Toisaalta monia arvoja on säilynyt jopa neuvostoajalta saakka: esimerkiksi halu vaikuttaa yhteiskuntaan, ja vakaumus, jonka mukaan journalistin ei tulisi kirjoittaa vakaumustensa vastaisesti.¹⁹¹ Tämä on ehdottomasti totta myös omien haastateltavieni kohdalla.

Omat haastateltavani korostivat journalistin roolia myös auttajana, jonka tehtävänä palvella yleisöään, ja ”antaa konkreettistakin apua” – mitä ikinä se sitten käytännössä nyky-Venäjällä tarkoittaakaan. Tässä mielessä haastateltavieni

191 Pasti & Pietiläinen (2010), s. 14-15.

mielessä oli myös melko kirkasotsainen ja idealistinen näkemys journalistista kansan palvelijana, objektiivisena tiedottajana ja uhrautuvana totuudenmetsästäjänä, jonka on ehdottomasti ajateltava aina palveleman ryhmänsä etua.

7.4 Tutkimuksen arviointi ja tulevaisuuden tutkimussuuntia

Koltsovan mukaan jälkisosialistisen median tarkasteleminen on vaikeaa länsimaisista lähtökohdista ja länsimaisin teorioin, etenkin, koska muutos on yhä käynnissä. Siksi venäläistä mediajärjestelmää ei tulisi tarkastella liian normatiivisesti¹⁹². Tämä oli lähtökohtaisesti ongelma, jota pohdin jo lähtiessäni tekemään haastatteluja. Itse en kuitenkaan voi lähtökohtaani muuttaa – siksi tämä tutkimus tarkastelee venäläistä journalismia meidän läntisestä näkökulmastamme, yrittäen suhteuttaa asiat kuitenkin Venäjän yhteiskunnalliseen kontekstiin. Toivon onnistuneeni siinä.

Tutkielmani ei voi sanoa tarjoavan kattavaa kuvaa tämän päivän nuorista journalisteista Venäjällä sen laadullisen luonteen vuoksi, eivätkä tulokset ole yleistettävissä. Täytyy muistaa, että haastateltavani ovat myös tulevaa venäläisen journalismin eliittiä – Venäjän arvostetuimmassa tiedekunnassa korkeasti koulutettuja viestinnän ammattilaisia, jotka tulevat alalle melko samankaltaisista lähtökohdista – enimmäkseen varakkaista moskovalaisperheistä.

Mitä tutkimukseni tarjoaa, on pieni poraus tai ikkuna vuoden 2012 Venäjälle ja sen mediaympäristöön. Haastatteluaineistoni myös vahvisti monia aiemmin aiheesta tehtyjä tutkimuksia – tulokseni olivat pitkälti linjassa Svetlana Pastin, Jukka Pietiläisen, Gunnar Nygrenin ja muiden samaa aihepiiriä tutkivien aiemmin saatujen tulosten kanssa.

Itselleni heräsi tutkimusta tehdessä uusia kysymyksiä, jotka voisivat olla kiinnostavia tulevaisuuden tutkimuskohteita. Yksi sellainen voisi olla nuorten venäläisten journalistien perustamat omakustanne-julkaisut niin verkossa kuin perinteisissäkin muodoissa. Useat haastateltavistani kertoivat haaveilevansa työskentelemisestä omassa, ja näin ollen riippumattomassa, julkaisussa. Millaista journalismia niissä tehtäisiin?

Toinen mahdollinen tutkimuksella täytettävä aukko voisi olla ”blogisoituminen”. Vuoden 2012 kuohut ovat Venäjällä jo laskeneet, mutta

¹⁹² Koltsova, Olessia (2001): *News Production in Contemporary Russia : Practices of Power*. European Journal of Communication 16(3), s. 315-316.

tulevaisuus näyttää yhtä epävarmalta kuin ennenkin. Nyt kuiskitaan Putinin terveydentilasta ja pelätään Jeltsinin loppuaikojen kaltaista stagnaation kautta. Blogosfääri räjähti kansalaisprotestien myötä, mutta jääkö se elämään? Kunhan internet saadaan ulottumaan Venäjällä kaikkialle, alkaako se houkutella enemmän myös ammattijournalisteja? Entä onnistuuko mediakontrolliin mieltynyt hallitus lisäämään kontrollia sen osalta? Nämä ovat mielenkiintoisia kysymyksiä, ja hyvin ratkaisevia myös Venäjän lähitulevaisuuden kannalta.

KIRJALLISUUS

Airaksinen, O. 2010: *Venäjä opetti*. Journalisti 3/2010.

Allworth, E. A. (toim.) 1994: *Central Asia, 130 years of Russian dominance*. Durham NC: Duke University Press.

Ake, C. 1975: *A Definition of Political Stability*. Comparative Politics, 7 (2), 271-283.

Barnhurst, K. G. & Nerone, J. 2009: *Journalism History*. Teoksessa K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitsch (toim.): *Handbook of Journalism Education*. New York: Routledge, 17-28.

De Smaele, H. 2004: *Limited Access to Information as a Means of Censorship in Post-Communist Russia*. Javnost / The Public 11 (2), 65-82.

Gaunt, P. 1992: *Making the Newsmakers. International handbook on journalism training*. Westport: Greenwood Press.

Gibbs, J. 1999: *Gorbachev's Glasnost: The Soviet Media in the First Phase of Perestroika*. Eugenia & Hugh M. Stewart '26 Series on Eastern Europe, no. 9. Texas A&M University Press.

Glesne, C. & Peshkin, A. 1992: *Becoming qualitative researcher. An introduction*. London: Longman.

Gorbachev, M. 2000: *Journalism is Freedom to Explore*. Teoksessa K. Nordenstreng, E. Vartanova & Y. Zassoursky (toim.) *Russian Media Challenge*. Helsinki: Kikimora Publications, 11-19.

Gorenburg, D. 2009: *The Role of Corruption in Russian Politics*. Russian Politics and Law, 47 (4), 3-7.

Hallin, D. & Mancini, P. 2004: *Comparing Media Systems. Three models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003: *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Joseph, B. 2009: *Journalism Education*. Teoksessa K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitsch: *Handbook of Journalism Studies*. London: Routledge, 42-58.

Koltsova, O. 2001: *News Production in Contemporary Russia: Practices of Power*. European Journal of Communication 16 (3), s. 315-335.

- Koltsova, O. 2006: *News Media and Power in Russia*. Routledge: New York.
- Lasswell, H. 1971: *The Structure and Function of Communication in Society*. Teoksessa W. Schramm & DF Roberts (toim.) *The Process and Effects of Communication*. Urbana, IL, University of Illinois Press.
- Laurén, A-L. 2009: *Vuorilla ei ole herroja*. Helsinki: Teos & Söderströms.
- Lebedeneva, A. 2001: *Unwritten rules: How Russia really works*. Publications of Center for European Reform.
- Lonkila, M. 2012: *Russian protest on- and offline. The role of social media in the Moscow opposition demonstrations in December 2011*. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja 2/2012.
- Luukkanen, A. 2008: *Projekti Putin, Uuden Venäjän historiaa 1996–2000*. Helsinki: WSOY.
- Luukkanen, A. 2011: *Medvedev. Venäjän isäntä vai Putinin renki?* Kirkkonummi: Paasilinna.
- Murray, J. 1999: *Still No Truth in the News? Coverage by Izvestiya of the 1996 Presidential Elections*. *Journal of Communist Studies and Transition Policies* 15(2).
- McQuail, D. 2000: *McQuail's Mass Communication Theory*. London: Sage.
- Nazarenko, S. 2010: *Kun ei saa sanoa*. *Journalisti* 21-22/2010.
- Niinivaara, S. 2007: *Presidenttiehdokas Žirinovski lupaa voiton tullen Viipurin Suomelle*. *Helsingin Sanomat* 18.4.2007.
- Nordenstreng K., Vartanova, E. & Zassoursky, Y. (toim.) 2001: *Russian Media Challenge*. Helsinki: Kikimora Publications.
- Nygren, G., Degtereva, E. & Pavlikova, M. 2010: *Tomorrow's Journalists – Trends in the Development of the Journalistic Profession as Seen by Swedish and Russian Students*. *Nordicom Review* 31 (2), 113-133.
- Pain, E. 2011: *The Political Regime in Russia in the 2000s. Special Features, Inherited and Acquired*. *Russian Social Science Review*, 52 (6), 48–69.
- Palonen, K. 1988: *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Tampere: Vastapaino.
- Pasti, S. 2005: *Two Generations of Contemporary Russian Journalists*. *European Journal of Communication* 20 (1).
- Pasti, S. 2007: *The Changing Profession of a Journalist in Russia*. Tampere University Press.

Pasti, S. 2010: *A new generation of journalists*. Teoksessa: A. Rosenholm, K. Nordenstreng & E. Trubina: *Russian Mass Media and Changing Values*. New York: Routledge.

Pasti, S. & Pietiläinen, J. 2008: *Journalists in Russian regions: How different generations view their professional roles*. Teoksessa S. White (toim.): *Media, Culture & Society in Putin's Russia*. New York: Palgrave Macmillan, 109-132.

Pietiläinen, J. 2002: *The Regional Newspaper in Post-Soviet Russia. Society, Press and Journalism in the Republic of Karelia 1985-2001*. Tampere University Press.

Pietiläinen, J., Fomicheva, I. & Resnianskaia, L. 2010: *Changing Media Use in Russia*. Teoksessa A. Rosenholm, K. Nordenstreng & E. Trubina (toim.): *Russian Mass Media and Changing Values*. London, New York: Routledge, 41-56.

Pynnönniemi, K. 2012: *Putinin suunnitelmat kärsivät uskottavuuden puutteesta*. Suom. J. Mäkinen. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja 3/2012.

Raskin, A. 2001: *Television. Medium to Elect the President*. Teoksessa K. Nordenstreng, E. Vartanova & Y. Zassoursky: *Russian Media Challenge*. Helsinki: Kikumora Publications, 93-114.

Remington, T. F. 2011: *The Politics of Inequality in Russia*. Cambridge University Press: New York.

Richter, A. 2001: *Media Regulation: Foundation Laid for Free Speech*. Teoksessa K. Nordenstreng, E. Vartanova & Y. Zassoursky: *Russian Media Challenge*. Helsinki: Kikumora Publications, 115-154.

Roudakova, N. 2009: *Journalism as "Prostitution": Understanding Russia's Reactions to Anna Politkovskaya's Murder*. *Political Communication* 26, 412-429.

Saari, S. 2011: *Vakaudesta pysähtyneisyyteen – kilpailun puute heikentää Venäjän hallintoa*. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja 10/2011.

Sparks, C. 2000: *Media theory after the fall of European communism: Why the old models from East and West won't do any more*. Teoksessa J. Curran & M. Park (toim.): *De-westernizing Media Studies*. London, New York: Routledge, 35-49.

Splichal, S. 1994: *Media beyond socialism: Theory and practice in East-Central Europe*. Boulder: Westview Press.

Startseva, A. 2001: *Journalism's Dirty Little Secret is Revealed*. The St. Petersburg Times 15.6.2001, s.4.

Strukov, V. 2009: *Russia's Internet media policies*. Teoksessa: B. Beumers, S. Hutchings & N. Rulyova: *The post-Soviet Russian Media. Conflicting Signals*. New York: Routledge.

Tshelysheva, O. 2013: *He seurasivat minua kadulla*. Helsinki: Into Kustannus.

Vartanova, E. 2001: *Media Structures: Changed and unchanged*. Teoksessa K. Nordenstreng, E. Vartanova & Y. Zassoursky (toim.): *Russian Media Challenge*. Helsinki: Kikimora Publications, 21-72.

Valkama, M: ”Mopokortti” pakolliseksi. Journalisti 4/2013, 32.

Vartanova, E. 2001: *Media Structures: Changed and Unchanged*. Teoksessa K. Nordenstreng, E. Vartanova & Y. Zassoursky (toim.): *Russian Media Challenge*. Helsinki: Kikimora Publications.

Vartanova, E. & Smirnov, S. 2010: *Contemporary structure of the Russian media industry*. Teoksessa A. Rosenholm, K. Nordenstreng & E. Trubina (toim.): *Russian Mass Media and Changing Values*. London, New York: Routledge, 21-40.

Vartanova, E. & Zassoursky, Y. 2003: *Television in Russia*. Teoksessa G.F. Lowe & T. Hujanen (toim.): *Broadcasting & Convergence. New Articulations of the Public Service Remit*. University of Gothenburg: Nordicom, 93-108.

Von Seth, R. 2008: *From the Soviet to the Post-Soviet Russian Press: Democracy and the Elusive Public Sphere*. University of Gothenburg.

Wahl-Jorgensen, K. & Hanitzsch, T. 2009 (toim.): *Handbook of Journalism Studies*. London: Routledge.

Weir, F. 2012: *Prospect of show trial stirs some Russians' memories of Stalinism*. Viikkolehti *The Christian Science Monitor* 30.10.2012, 3.

White, J. D. 1974: *The First Pravda and the Russian Marxist Tradition*. *Soviet Studies*. 26 (2), 181-204.

White, S. & McAllister, I. 2006: *Politics and the media in post-communist Russia*. Teoksessa Woltmer, K. (toim.): *Mass Media & New Democracies*. Routledge: New York.

Wu, W., Weaver, D.H. & Johnson, O.W. 1996: *Professional Roles of Russian and U.S. Journalists: a Comparative Study*. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 73, 534-548.

Yu, X., Chu, L. & Guo, Z. 2000: *Reform and Challenge. An analysis of China's journalism education under social transition*. *International Communication Gazette* 64 (1), 63-77.

Zassoursky, I. 2004: *Media and Power in Post-Soviet Russia*. Armonk, New York: M.E. Sharpe.

Zassoursky, I. 2009: *Free to get rich and fool around*. Teoksessa B. Beumers, S. Hutchings & N. Rulyova (toim.): *The Post-Soviet Russian Media*. London, New York: Routledge, 29-41.

Zassoursky, Y. 2001: *Media and the Public Interest: Balancing between the State, Business and the Public Sphere*. Teoksessa K. Nordenstreng, E. Vartanova & Y. Zassoursky (toim.) *Russian Media Challenge*.

Zassoursky, Y. & Vartanova, E. 2004 (toim.): *Shaping Tomorrow's Media Systems*. Moscow State University: Faculty of Journalism.

Zelizer, B. 2009: *Journalism and the academy*. Teoksessa K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch: *Handbook of journalism studies*. New York: Routledge, 29-41.

Zhukov, Y. 1984: *Zhurnalisti*. Moskva: Izdatelstvo Pravda, 6-7. Viitattu teoksessa Pasti, S. 2007: *The Changing Profession of a Journalist in Russia*, 11.

Elektroniset julkaisut

A Bitter Taste of Freedom -dokumentti 2011. Käsikirjoitus ja ohjaus Marina Galdovskaja. USA/Sweden/Russia: Dixit International.

Agranovsky, V. 1978: *Vtoraja drevnejshaja. Besedi o zhurnalistike*. Uudelleenjulkaistu vuonna 1999. Luettavissa verkossa (venäjäksi). [lib.ru/NEWPROZA/AGRANOWSKIJ_W/agran_01.txt] Viitattu 12.2.2013.

Akateeminen nettisanakirja academic.ru. Viitattu 8.4.2012.
[dic.academic.ru/dic.nsf/%20ruwiki/1869484]

BBC Monitoring Former Soviet Union 6.6.2006: *Rossiyskaya Gazeta not official mouthpiece of Russian government - top manager*. BBC:n sähköinen arkisto.

BBC Monitoring Former Soviet Union 24.4.2007: *Russian paper condemns Rossiyskaya Gazeta's state funding*. BBC:n sähköinen arkisto.

BBC Monitoring Former Soviet Union 8.12.2010: *Leaked US cables not likely to harm Russia, editor tells Internet TV show*. BBC:n sähköinen arkisto.

BBC Monitoring Former Soviet Union 10.12.2010: *Russian TV talks show discusses Wikileaks conspiracy theories*. BBC:n sähköinen arkisto.

BBC Monitoring's Foreign Media Unit 04.04.2001: *Analysis: Russia's independent NTV taken over*. BBC:n sähköinen arkisto.

BBC News 15.4.2001: *In quotes: NTV Takeover*.
[news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1278148.stm] Viitattu 17.2.2013.

BBC News 24.8.2003: *Russian tycoon held in Athens*:
[\[news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3176219.stm\]](http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3176219.stm) Viitattu 18.2.2013.

BBC Monitoring News: *The press in Russia*. (Päivitetty 16.5.2008)
[\[news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4315129.stm\]](http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4315129.stm) Viitattu 15.3.2013.

BBC News 23.3.2009: *Kremlin critic in ammonia attack*.
[\[news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7959819.stm\]](http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7959819.stm) Viitattu 4.3.2013.

Brown, H.: *Who Killed Paul Klebnikov?* Forbes 7.7.2009. Viitattu 11.3.2013.
[\[forbes.com/2009/07/07/russia-journalists-politics-who-killed-paul-klebnikov-heidi-brown.html\]](http://forbes.com/2009/07/07/russia-journalists-politics-who-killed-paul-klebnikov-heidi-brown.html)

CNN 10.4.2001: *Profile: Vladimir Gusinsky*. Viitattu 18.2.2013.
[\[edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/04/10/profile.gusinsky/index.html?s=PM:WORLD\]](http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/04/10/profile.gusinsky/index.html?s=PM:WORLD)

CNN 10.4.2001: *NTV fact file: From Gusinsky to Gazprom*. Viitattu 18.2.2013.
[\[edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/04/09/ntv.factfile/index.html\]](http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/04/09/ntv.factfile/index.html)

Corruption Perceptions Index 2012. Transparency International. Viitattu 19.3.2013.
[\[cpi.transparency.org/cpi2012/results/\]](http://cpi.transparency.org/cpi2012/results/)

Dozhd -tv-kanavan verkkosivut. [\[tvrain.ru/about/\]](http://tvrain.ru/about/)

Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, Compiler Trade Portal. Viitattu 9.4.2012.
[\[compiler.fi/idankaupan/tutkimukset/ETLA11fi.html\]](http://compiler.fi/idankaupan/tutkimukset/ETLA11fi.html)

Ennis, S: *Analysis: Russian TV grapples with protests*. BBC News 10.12.2011.
[\[bbc.co.uk/news/world-europe-16128473\]](http://bbc.co.uk/news/world-europe-16128473) Viitattu 8.4.2012.

Ernst & Young: *Middle class consumer profile*. Viitattu 8.4.2012.
[\[ey.com/GL/en/Industries/Consumer-Products/Making-it-work-in-Russia\]](http://ey.com/GL/en/Industries/Consumer-Products/Making-it-work-in-Russia)

Federal Law on Combating Extremist Activity. No. 114-FZ of 25 July 2002.
 Luettavissa englanniksi sivustolla legislationline.org. Viitattu 13.2.2012.

Feldschreiber, J. 2012: *Oksana Chelysheva's Pursuit of Truth in Putin's Russia*.
 World Policy -blog. Viitattu 1.3.2013.
[\[worldpolicy.org/blog/2012/09/14/oksana-chelyshevas-pursuit-truth-putins-russia\]](http://worldpolicy.org/blog/2012/09/14/oksana-chelyshevas-pursuit-truth-putins-russia)

Gazpromin verkkosivut. [\[www.gazprom.com\]](http://www.gazprom.com)

Helsingin Sanomat, pääkirjoitus 16.3.2013. Viitattu 18.3.2013.
[\[hs.fi/paakirjoitukset/Ministeri+Hautalan+menetetty+uskottavuus/a1363332897046\]](http://hs.fi/paakirjoitukset/Ministeri+Hautalan+menetetty+uskottavuus/a1363332897046)

Helsingin Sanomien juttusarja *Venäjän vuodet: Gennadi Zjuganov*.
 Viitattu 19.3.2013.
[\[hs.fi/juttusarja/venajanvuodet/artikkeli/Gennadi+Zjuganov/1135234481307\]](http://hs.fi/juttusarja/venajanvuodet/artikkeli/Gennadi+Zjuganov/1135234481307)

Heritage, T. 2012: *Russia's Pravda hits 100, still urging workers to unite*. Reuters 4.5.2012. Viitattu 7.3.2013.

[reuters.com/article/2012/05/04/russia-pravda-idUSL5E8G41L820120504]

Human Rights in Russia -sivusto. [hro.org/node/10723] Viitattu 4.3.2013.

Institut Svabodi, Moskovskij Libertarium: *Regulirovanie i ekonomika SORM*,

[libertarium.ru/sorm] Viitattu 4.3.2013.

Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen peda.net: *Aleksanteri III:n aika*. [peda.net/verkkolehti/jkl/lyseo/lyseonhissaa?m=content&a_id=929] Viitattu 22.3.2013.

Kodeks professional'noi etiki rossijskovo zhurnalista [www.ruj.ru/about/codex.htm] Viitattu 8.4.2012.

Kolesnikov, A. 2012: *Kokteil' Nurgalieva*. Novaja Gazeta 2.4.2012. Viitattu 8.4.2012.

[old.novayagazeta.ru/data/2012/036/13.html]

Korpela, J. 2008: *Datatekniikka ja viestintä: Nyysiopas*. Tampereen teknillisen yliopiston julkaisu. Viitattu 19.3.2013. [cs.tut.fi/~jkorpela/nyysit/3.4.html#trolli]

Kovalev, A. 2011: *The problem with journalism in Russia is not censorship*.

Journalism.co.uk. Viitattu 27.2.2012. [journalism.co.uk/news-commentary/-the-problem-with-journalism-in-russia-is-not-censorship-that-would-be-easy-to-deal-with-/s6/a541438/]

Lassila, J. 2011: *Political Activity of Russia's Youth*. Viitattu 8.4.2012.

[helsinki.fi/aleksanteri/english/electionseminars/election-seminar-3011-lassila.pdf]

Lazutina, G. 2000: *Professionalnaja etika zhurnalista*. Viitattu 8.4.2012.

[www.gumer.info/bibliotek_Buks/Gurn/Lazut/pril_01.php]

Lenta.ru: *Biography of Gennady Zyuganov*. Viitattu 19.3.2013.

[lenta.ru/lib/14160087/]

Levada-tutkimuskeskus 9.2.2012: *Naseleniju nadojela vertikal vlasti*

[www.levada.ru/09-02-2012/naseleniyu-nadoela-vertikal-vlasti] Viitattu 27.2.2012.

Levada-tutkimuskeskus 24.2.2012: *Vybory prezidenta, dopolnenie k prezentatsij*

[www.levada.ru/24-02-2012/vybory-prezidenta-dopolnenie-k-prezentatsii-chast-2]

Viitattu 27.2.2012.

Levitas, A: *Osnovy zhurnalistskoj etiki*. Sivustolla kursy.ru. Viitattu 13.2.2013.

[kursy.ru/articles/etikajur.htm]

Mondo Times – The Worldwide News Media Guide. Viitattu 26.2.2013.

[www.mondotimes.com/1/world/ru/117/3902/9597]

Muratov, S. 2000: *TV - Evoljutsija Njeterpimosti – Istoria i konflikti etitseskih predstavlenij*. Luku 7. Viitattu 12.2.2013.

[www.gumer.info/bibliotek_Buks/Gurn/murat/intro.php]

Nygren, G: *Journalism in Change*. Viitattu 26.1.2013.

[journalism-in-change.blogspot.fi/]

Ogonjok: *Dmitri Bykov* [ogoniok.com/authors/dbykov/] Viitattu 8.2.2013.

Paananen, A. 2011: *Nettihyökkäys laajeni Venäjällä – vaalikritiikki yritetään vaientaa*. Ilta-Sanomat 4.12.2011. Viitattu 4.3.2013.

[iltasanomat.fi/ulkomaat/art-1288432951898.html]

Pankin, A: *The Anatomy of Zakazukha*. Julkaistu Transitions Online -sivustolla 15.2.1999. Viitattu 5.3.2013.

[www.tol.org/client/article/5658-the-anatomy-of-zakazukha.html?print]

Parfitt, Tom: *WikiLeaks: rule of law in Mikhail Khodorkovsky trial merely 'gloss'*. The Guardian 27.12.2010. Viitattu 13.3.2013.

[guardian.co.uk/world/2010/dec/27/wikileaks-russia-mikhail-khodorkovsky-trial]

Perekrest, V. 2006: *Gendirektor Mediaholdinga Eskpert Valerij Fadejev: "V rossijiskih SMI obsuzhdaetsja slishkom malo novyh idej"*. Sanomalehti Izvestija 7.11.2006. Viitattu 11.3.2013. [izvestia.ru/news/318734]

Phys.org. [phys.org/news184264816.html] Viitattu 8.4.2012.

Reporters without borders (*Reporters Sans Frontieres*): Press freedom index 2013. Viitattu 19.3.2013. [en.rsf.org/press-freedom-index-2013,1054.html]

Reporters without borders, lehdistöiedote 17.2.2012: *Wave of attempts to intimidate independent media in run-up to presidential election*. [en.rsf.org/russie-wave-of-attempts-to-intimidate-17-02-2012,41904.html]. Viitattu 8.4.2012.

RIA Novosti 21.1.2009: *Leontjev ostajetsja glavredom "Profilja", jivoo zamom stanet Dmitrij Bykov*. [ria.ru/media/20090121/159797099.html] Viitattu 14.3.2013.

RIA Novosti 19.3.2011: *Izvestnyj bloger Varlamov snova pobyval v poezdke s premierom Putinyum*. [ria.ru/politics/20110319/355758394.html] Viitattu 14.3.2013.

RIA Novosti (in english) 13.12.2011: *Two top Kommersant employees fired after running photos offending Putin* [en.rian.ru/russia/20111213/170209738.html] Viitattu 27.2.2013.

Rowland, J. (2001): *Analysis: Russian Media Trouble*. BBC News 19.4.2001.

[news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1286161.stm] Viitattu 8.4.2012.

Russian Union of Journalists: Code of Professional Ethics of Russian Journalist. [inter.ruj.ru/index.php/the-joomla-community] Viitattu 8.3.2013.

Sandford, D: *Russian election: Biggest protests since fall of USSR*. BBC 10.12.2011. Viitattu 27.2.2012. [<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-16122524>].

Schreck, C: *Russia's Erin Brockovich: Taking On Corporate Greed*. Time-lehti 9.3.2010. Viitattu 14.3.2013. [time.com/time/world/article/0,8599,1970475,00.html]

Scott-Joynt, J: *Khodorkovsky – an oligarch undone*. BBC News 31.5.2005. Viitattu 13.3.2013. [news.bbc.co.uk/2/hi/business/4482203.stm]

Shenderovitsh, V. 2002: *Zdes bylo NTV*. [tvoygolos.narod.ru/klio/text.htm] Viitattu 8.4.2012.

Silfverberg, A. & Vehkoo, J. 2013: *Himasen etiikka*. Viitattu 18.3.2013: [longplay.fi/himasen_etiikka/]

Smirnov, S.: *Glavnym redaktorom zhurnala Forbs v Rossii stanet Elizaveta Osetinskaja*. Vedomosti 6.4.2011. Viitattu 11.3.2013. [vedomosti.ru/career/news/1247689/glavnym_redaktorom_zhurnala_forbs_v_rf_stan_et_elizaveta]

Suomen pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos BOFIT, viikkokatsaus nro.20, 19.5.2011. Viitattu 8.4.2012. [www.suomenpankki.fi/bofit/seuranta/viikkokatsaus/vuosikirjat/Documents/iv11.pdf]

Suomen ulkoasiainministeriö → maatiedosto Venäjä → poliittinen järjestelmä. [finland.org.ru/public/default.aspx?nodeid=41785&contentlan=1&culture=fi-FI] Viitattu 14.3.2013.

The Economist 15.7.2004: Obituary Paul Klebnikov. Viitattu 11.3.2013. [economist.com/node/2921517?story_id=2921517]

The Economist, pääkirjoitus 2.4.2009: *The Trial, round two*. [economist.com/node/13414008?story_id=13414008] Viitattu 13.3.2013

The Economist / blogs: *The Russian media: Parfyonov's magic touch*. Viitattu 3.3.2013: [economist.com/blogs/easternapproaches/2010/11/]

The Moscow Times: *Profile: Aleksei Navalnyi*. Viitattu 8.4.2012. [themoscowtimes.com/mt_profile/alexei Navalny/433932.html]

The Other Russia: *Russian TV Host Slams Media in Award Speech*: [theotherussia.org/2010/11/28/] Viitattu 22.2.2013.

Tietotoimisto Interfax 2012: *Russia and CIS Presidential Bulletin: Experts sum up results of protest year at Interfax press conference*. Julkaistu 6.12.2012.

Tiilikainen, T. 2012 *Poliittinen epävakaus ja korruptio pelottavat sijoittajia Venäjällä*. Suomen Kuvalehden blogi 13.2.2012. Viitattu 8.4.2012. [www.suomenkuvalehti.fi/blogit/nurkanvaltaaja]

Toohey, N: *Medvedev unfollows Dozhd TV*. The Moscow News 09.12.2011. [themoscownews.com/politics/20111209/189273084.html] Viitattu 18.02.2012.

Tshelysheva, O: *The slow, painful death of journalism in Russia*. The Independent 5.2.2007. [independent.co.uk/voices/commentators/oksana-chelysheva-the-slow-painful-death-of-journalism-in-russia-435105.html] Viitattu 1.3.2013.

Tyrkin, S: *Novij russkij ekstrim ili vozrozhdenie "tsernuhi"*? Komsomolskaja Pravda 3.6.2007. Viitattu 5.3.2013. [kp.ru/daily/23927/69471/]

Venäjän televisio- ja radioyhtiö VGTRK:n verkkosivut (venäjäksi). [www.vgtrk.com]

Venäjän Ääni 25.1.2012. Viitattu 9.4.2012. [finnish.ruvr.ru/2012/01/25/64585910.html]

Volobujev, R.: *Istorija russkih media 1989-2011 – Maksim Sokolov*. Afisha 6.7.2011. Viitattu 11.3.2013. [afisha.ru/article/mediahistory/page29/]

Weir, F.: *Russian media: True, we're 'not free' - but we're not Zimbabwe*. The Christian Science Monitor 2.5.2012, 5. Luettavissa verkossa, viitattu 9.3.2013. [america-russia.net/eng/face/306536689]

World Association of Newspapers and News Publishers. *Russia: Kommersant Editor Quits*. [editorsweblog.org/2006/10/02/russia-kommersant-editor-quits] Viitattu 19.2.2013.

Yle Uutiset 13.12.2011: *Duumanvaaleja arvostelleen lehden päätoimittaja sai potkut* [yle.fi/uutiset/ulkomaat/2011/12/duumanvaaleja_arvostelleen_lehden_paatoimittaja_sai_potkut_3101623.html] Viitattu 25.3.2012.

Painamattomat lähteet ja yksityiset tiedonannot

Kostamarov, P. 2013: haastattelu Kino Lokakuu festivaalilla Helsingissä 15.3.2013.

Luukkanen, A. 2011-2012: Luentosarjat Helsingin yliopistolla syksyllä 2011 ja keväällä 2012: *Neuvostoliiton historia ja Uuden Venäjän historia*.

Nygren, G. 2010: *Journalism in change - professional journalistic cultures in Poland, Russia and Sweden*. Nygrenin pyynnöstä sähköpostissa lähettämä tutkimussuunnitelma.